

Polgár Ernő
NOMÁDOK VÁGTÁJA

Polgár Ernő prózai művei:

1. Hogyan lettem anya
2. Egy asszony második élete
3. Nomádok vágója

POLGÁR ERNŐ

Nomádok vágója

elbeszélések

3BT KIADÓ
Budapest

© Polgár Ernő, 2007

A borító Kvasznay Gulyás Margit
„Fényromok között a kezdet és a vég” című
kollázsának felhasználásával készült

ISBN 978-963-87132-6-1

3BT KIADÓ
Felelős kiadó: Burány Tamás
Készült
a 3BT műhelyében, Budapest
Telefon: 420-9427
E-mail: burany@enternet.hu
a Saluton Bt. közreműködésével

Prológus

NOMÁDOK VÁGTÁJA

Zúgott az óceán Bali partjainál. A hullámzó tenger fehérlő habjai lábainkat nyaldosták. Szállodaszomszédaink – dán kultúrtörténész professzor, magyar származású felesége és három lánya – mellettünk napfürdőztek a homokban. A professzor mindig olvasott, a lányok sokat olvastak, s a professzor felesége gyakran olvasott. Feleségemmel unalmas családnak könyveltük volna el magunkban őket, ha a professzort nem sikerült volna alaposabban megismernünk.

– Szeretem a magyarokat! – nézett rám. „Néhány perccet beszélgetésre is szán!” gondoltam. – Dániában a magyarok a helytállás példaképei – folytatta. – Ha valaki megállja a helyét, arra mondjuk: „Mintha magyar lenne!”

– Hízolgó! – feleltem.

– A pesti srácok!... A magyarok! Kimentek az utcára, s Molotov-koktélokot dobáltak az orosz tankokra...

– Szovjet ... – helyesbítettem.

– Hány napig tartott a szabadság?

– A tüntetés 1956. október 23-án délután 3 órakor kezdődött a Petőfi-szobornál... – feleltem. – A Sztálin-szobrot a Dózsa György úton este fél tízkor döntötték le. Az esti órákban fegyveres csoportok támadták meg Budapest több középületét: a Rádiót, a telefonközpontot, a Szabad Nép székházát, rendőrkapitányságokat és őrsöket, nyomdákat, fegyvergyárakat. Október 25-én alakult meg a Nagy Imre-kormány...

– Koppenhágában a Vatikáni Rádiót hallgattam. XII. Pius pápa a magyarországi eseményekkel kapcsolatban enciklikát

adott ki. Támogatta a fölkelőket, s imát rendelt el a győzelmükért.

– Október 28-án – folytattam – az ENSZ biztonsági tanácsa a három nagyhatalom kérésére – a Szovjetunió tartózkodása mellett – napirendre tűzte a magyarországi helyzet megtárgyalását. Nagy Imre ezen a napon állt ki először a nyilvánosság elé, és bejelentette, hogy Budapestről kivonják a szovjet csapatokat, és tárgyalások kezdődnek az országból való kivonulásukról is. Megszüntetik az Államvédelmi Hatóságot, föl-emelik az alacsony béreket és a nyugdíjakat...

Mindeközben a szuezi válság október huszonkilencedikére tetőpontjára jutott, s Egyiptom ellen megindult a fegyveres támadás. Október 30-án a késő esti órákban egy rétségi katonai csoport kiszabadította Mindszenty József esztergomi érseket felsőpetényi fogságából... Október 31-én Nagy Imre beszédet mondott az Országház előtt az egybegyűlt tömeghez, s bejelentette, hogy tárgyalások kezdődtek Magyarország kilépéséről a Varsói Szerződésből. November 2-án az ENSZ biztonsági tanácsa a „magyar kérdés” rendkívüli közgyűlésen való megtárgyalása mellett foglalt állást. November 3-án Mindszenty József rádióbeszédet mondott, amelyben nem ismerte el a Nagy Imre-kormányt, s hangoztatta a felelősségre vonás szükségességét. November 4-én a kora reggeli órákban Kádár János rádióbeszédet mondott. Bejelentette a magyar forradalmi munkás–paraszt kormány megalakulását, s a Szovjetunió fegyveres erőinek segítségével megkezdődött a forradalom és szabadságharc felszámolása... A pesti srácok még megpróbáltak ellenállni!...

– Köszönöm... – nézett rám a professzor. – Mindössze tizenhárom nap!

– Tizenhárom...

– Hatalmas és erős az óceán! – nézte a professzor újra a tengert, majd belemerült az olvasásba. Nemsokára újra megszólalt.

– Csoda, hogy a magyarok még egyáltalán léteznek!

– Az – feleltem. – Történelmünk egy hűséges, harcias, ön-feláldozó és az államalapítás kezdetétől félrevezetett nép krónikája. Visszaemlékezők szerint 1956-ban a „reformkommunisták” vitték utcára az embereket... Szembefordulásuk a sztálinistákkal azonban várakozásukon felül jól sikerült – néztem a professzorra. – Ábel a felkelők pártjára állt, Káin visszahívta az oroszokat...

És Káin megölte Ábelt.

Nyíltságom, szókimondásom önmagamnak is meglepő volt. De jó volt egyszer végre kimondani már azt, amit régóta magamban hordoztam, s ami nagyon fáj már régóta.

– Káin megölte Ábelt... s másokat – folytattam.

A professzor figyelmesen hallgatott.

– Ezrek, tízezrek menekültek el az országból. Káin a nép szeretett és megbecsült vezére lett, akit maga a pápa fogadott a Vatikánban.

A magyar jóhiszemű, de forrófejű, naiv és könnyen félrevezethető nép. S történelmében nem ez az első nagy átverés.

A professzort nagyon érdekelte, amit mondtam.

– A keresztény hitet miért kellett vérrel és vassal a magyar népre rákényszeríteni? Volt sajátunk! Miért nem lehetett ősi vallásunkat a felvett kereszténységbe beépíteni?

– Számos kultúrában megtették. A buddhizmust a bölcs indiai bráhminok beolvasztották a hinduizmusba. Buddhából hindu isteni reinkarnációt kreáltak, s a buddhizmust Indiából, keletkezési helyéről számúzték – mondta a professzor és hozzátette. – A japánok buddhisták vagy keresztények lettek úgy, hogy megőrizték sintó hitük számos elemét és szokását.

– A magyarokkal ellentétben identitásukat viszont nem veszítették el! – helyesltem. – És nincs is Japánban annyi öngyilkos, mint nálunk! – tettem még hozzá.

A professzor egyre nagyobb érdeklődést mutatott.

– Föl nem foghatom – kérdezte –, ha már rákényszerítették a magyarokat hitük elhagyására: sámánkultúrájuk főbb elemeit miért nem őrizhették meg? A magyar, ez a keleti türk nép

miért nem kötődhetett sajátjaihoz honfoglalása után? A hun-magyar lovas nomád népet miért kényszerítették arra, hogy az európai kereszténység értékrendjét védje? Miközben maga vérvesztésébe elgyengült...

Meddig tarthat a nomádok vágója?

– Dzsingiz kán is a tudomásunkra hozta – feleltem –, hogy csupán átvonulni szeretne Magyarországon. Tudott a keleti rokonságról, és számon is tartotta azt.

S most én tettem fel kérdéseket.

– Vérrokonaikkal, a törökökkel miért kellett évszázadokon át csatározni? A török ellen Dózsa Györggyel keresztes hadakat szerveztetni? Hogy végül katonáit mind felkoncolják?! S hogy a magyar a magyart elpusztítsa?!

A professzor válaszolt.

– Mert Európa félt. Rettegett a harcias hunoktól, a magyarok nyilaitól, a nomádok vágójától... És sikerült a magyarokat a törökkel folytatott öldöklés közben olyan erőtlenné tenni, hogy a kitervelt testvérháborúnak csak az osztrákok segítségével lehetett véget vetni. S már kezdetét is vehette az osztrák elnyomás. Majd következett az 1848-as forradalom és szabadságharc, a haynauai megtorlás, s magyar területekre az idegenek betelepítése... S hogy az út vége Trianon? Nem magától értetődő?

– Ördög szánkázik a lelkemen! – morogtam. – Balekok történelmének tartani azt, ami a történelemtudományaink szerint dicsőség! István királytól Mátyás királyig! A Hunyadiaktól a törökverőig! Hiszen ők történelmünk nagyjai mind! Tereink, utcáink nevei! Akiknek szobrokat állítottunk! Akik álmaink szereplői! Akik meséink és regényeink hősei! És szerelmes atyáinkfiai! Fiaink és leányaink érettségi tételei!

A professzor belemerült a gondolataiba.

– Igaza van! A magyarokat következetesen verték át! Ennek ellenére a magyarok ötszáz évenként mégis képesek újra és újra arra, hogy cselekedeteikkel felrázzák a világot. A magyar törzsek a zsidó hitre áttért kazár kaganátus fennhatósága

alatt éltek sokáig, s kiválasztottakká váltak ők is, mint a zsidók. Már Attila – akinek dicső neve a „messze hömpölygő víz” – hunjaival ismertté vált. S ötszáz év múlva történt a magyarok honfoglalása a Kárpát-medencében. Újabb ötszáz év, s jöttek a Hunyadiak. Mátyás nagyszerű uralkodása! S újabb öt évszázad elteltével történt 1956. Aminek célkitűzései 1989 után lassan valósulnak meg... Meddig tart a nomádok vágója? – kérdezte.

– S tart-e mindörökké?

Nem válaszoltam, gondolkodtam a kérdésen.

– Igen. Tart. A magyar kiválasztott, mint a zsidó! – mondtam másnap a professzornak. – Bánthatják, megalázzhatják, kihasználhatják. Rabszolgasorba taszíthatják, újjászületik mégis.

A MAGYAROK KÖNNYEI

A magyarnak mennyi kín és szenvedés, hogy elvesztette hazáját földjét! Könnye ered, sírva vígad, a Kárpátok között alig nevet.

(F. Á. székely misszionárius
sírfelirata, Irian Jaya)

Faludi Áront, az idős, gyermektelen lelkészt az esős évszak októberi napjain a malária kínozza: hideg rázza, lázalmok, víziók gyötörték. Gyékényszőnyegen, a bennszülöttek által épített Lelkek Házában feküdt, üveges szemmel nézett maga elé, gyülekezetének fiai és lányai ülték körül, forró testét borogatták, aggodalommal lesték minden mozdulatát, s főzetekkel itatták. A Lelkek Háza, ahol a lelkész közössége ősi rítusoknak is hódolt, ahonnan Faludi Áron feleségét – zsoltárok kántálása közben – a túlvilág kapujáig elkísérték, most virrasztóhellyé változott.

A székelyföldi születésű, Magyarországról kivándorolt református misszionárius megtanította az Indonézia területéhez tartozó őserdő pápua őslakóit az egy és igaz Isten tiszteletére, az egynejlőség megtartására, és leszoktatta őket az emberevésről. De most a halál erői kezdtek győzedelmeskedni Faludi Áron felett, s már arra lehetett gondolni, hogy ki fogja lehelni a lelkét.

Bennszülött gyülekezete jobbnak látta a parókiáról átvinni őt a Lelkek Házába.

Kitisztult az ég, a banánfákon és a bambuszágakon fénylő esőcseppek most, mint csiszolt gyémántok csillogtak a vakító

napfényben, és a távoli hegyek ölelésében párolgó gőzfürdővé változott a völgy.

Áron tiszteletes a hegyek magas csúcsait Kárpátoknak, az őserdei falucskát Hargitának nevezte el. De most még a hegyek ormai is mintha feszült figyelemmel lesték volna a Lelkek Háza ablakain át az öreg székelty, és azt suttogták:

– Áron, he!... Tán csak nem indulnál? Es münket mög itt hagysz?

Áron szeme megtelt könnyel. Ötven éve annak már, hogy a vallásüldözések miatt kénytelen volt külföldre szökni, és sor-sa e távoli földre vezette.

És a szíve hányszor megszakadt azóta már!

Mert az óhaza utáni vágy olyan, mint a kígyómarás. A méreg fullasztó, a megmart hörög, szaggatottan, görcsösen levegő után kapkod, a szíve meg ugrana ki a helyéről! Haraphatják, szívhatják a marás helyét, de az csak egyre nagyobb, mind jobban sajog és az emberi áldozat lassan belepusztul!

Áron fogadott fia, aki magyarul is beszélt egy kicsit, hogy apja kedvében járjon, magyarul szólalt meg:

– Idősapám!

– Te vagy az, édes fiam?

– Én biz'!... – felelte a fiú és énekelni kezdett: „Ki tudja merre, merre visz a végzet / Göröngyös úton, sötét éjjelen. / Segítsd még egyszer, győzelemre néped / Csaba királyfi, a csillag ösvényen.” Áron tiszteletes a fiúval együtt énekelte tovább a Székely Himnusz: „Maroknyi székely, porlik mint a szikla / Népek harcától, zajló tengeren. / Fejük az ár, ezerszer elborítja, / Ne hagyd el Erdélyt, Erdélyt Istenem.”

Fújt a szél, zörgette a kastély ólmozott üveglakait, a telihold fénye a színes üvegeken át beszűrődve világította meg a Lelkek Házának szobrai. Lázás gyötrelmében az öreg székelty szobroknak vizionálta az ősök koponyáit, a kazuármadarak csontjait, a bennszülöttek szent ereklyéit, a krokodilfából faragott öt méter magas ősök oszlopát, aminek a tövében a dobok most halkán szóltak.

Az esőerdő madarai mintha mind megvesztek volna, kórusban rikácsoltak!

Az írnoki pulpitusnál Kézai Simon ült és neveket írt a Lelkek Könyvébe. Így vette kezdetét a székel misszionárius hallucinációja. Azután Dózsa György lépett Kézai mellé, arcát is látni lehetett már. Dózsa a tanácsteremben meggyújtotta a gyertyákat. S ekkor felismerhetővé vált az összes szobor, posztamenseken állva Álmos, Előd, Ond, Kond, Tas, Huba, Töhötöm, István király, Hunyadi János, Dózsa György, IV. Béla, Károly Róbert, Zsigmond király, Mátyás király, Báthori István, Rákóczi Ferenc, Kossuth Lajos, Széchenyi István, Deák Ferenc, Liszt Ferenc márványfehér arcáról verődött vissza a sercegő gyertyák lángjának fénye.

– Ül le! Diktálok! – mondta Kézai Simon Dózsa Györgynek.

– Ófelsége nem fog haragudni?

– Nem. Szeret téged és fáj neki, amit veled tettek. Hogy megégették a húsdodat!

– És azt is tudja, hogy írni tanítasz?

– Azt is. És örül neki!...

Dózsa megpróbált leülni az írópult padjára, de szűk volt a hely és nem sikerült neki.

– Tedd már le a vértet és a kardot! Még összetörsz itt mindent! – morgott Kézai. – Nem csatába indulsz!...

Dózsa letette a páncélt és a kardot, de még így sem fért el.

– Elveszem a Lelkek Könyvét... – Kézai felemelte a vaskos anyakönyvet és a tanácsterem asztalára tette. – Most ül le!...

– Hatalmasra duzzadt... – jegyezte meg Dózsa és leült.

– Sok millió magyar neve van már benne... De most már vedd a pennát és írd!

Mondom a mai leckét – folytatta Kézai. „Világnak világa / virágnak virága / Keservesen kínszól / Vasszegekkel veregetel...

– Írom... – biccentett Dózsa a fejével. Ismételte és szótagolva írta, amit Kézai diktált neki. – Vi-lág-nak... vi-lá-ga...

Lépések hallatszottak. Dózsa felkapta a fejét. Valaki csoszogva közeledett.

– Ki az? Mi az?

– Liszt vagyok... Nem zavarok?

– Nem. Kerüljön beljebb!

– Leülnék játszani!

– Tessék, csak tessék! – válaszolta Dózsa. Tudta, hogy miközben Kézai körmölt, Liszt Ferenc mindig zongorázott.

– Most nem sok ideje lesz Liszt Ferenc uramnak! – szólalt meg Kézai Simon.

– Miért?

– Széchenyi összehívta a tanácsot. Eltelt megint egy hét...

Kézai beszélt volna még, de Liszt leült a zongorához és az Egmond nyitányt kezdte játszani... Dózsa meg írta tovább a leckét. – Vi-rág-nak vi-rá-ga... Ke-ser-ve-sen kín-za-tol... Vas-sze-gek-kel ve-re-tel...

Aztán a föld kezdett remegni, dübörögve, robajjal lovagolt be a hét vezér: Álmos, Előd, Ond, Kond, Tas, Huba és Töhötöm. Előd megkérdezte:

– Pennára cserélted a kardod, Dózsa?

A többiek kurjongattak, cselből futamodó, hátrafelé nyilazó mozdulatokat tettek. Liszt felállt és nézte őket. Széchenyi lépett a terembe.

– Korai az érkezésetek! – mondta a vezéreknek. – És már azt is mondtuk Álmos, hogy tegyétek le a fegyvert!

– Mondtátok! Mondtátok! Mert a szavakat jól forgatjátok! De ha veszélyben a haza, akkor mindig kellünk! – vágott vissza Álmos.

– Összeül a Lelkek Tanácsa, térjete vissza békében!

– Visszajövünk, Széchenyi!... – válaszolta Tas.

És mind a heten kilovagoltak.

Széchenyi hosszan nézte őket. A távozásuk utáni csendben, pedig megjegyezte:

– Micsoda erő!... és Liszt-hoz fordult. – Megkérem Liszt Ferenc uramat, tartson most szünetet! – Köszönöm!

Liszt meghajolt és kiment. Dózsa felvette vértjét.

– István királyunkat Hunyadi János vigyázza a kápolnában. Menjen és szólítsa őket a tanácsterembe! – utasította Széchenyi Dózsát.

– Minek neki testőr? – kérdezte suttogva Kézai, Dózsát.

– Csak úgy, a tisztelet okán – felelte Dózsa és kiment. Széchenyi Kézaihoz fordult:

– Kézai uram. Emlékeztetne engem mai ülésünk tárgyára?

– Múlt heti ülésünket félbeszakítottuk, kegyelmes uram...

Deák Ferencet illette akkor a szó.

– És hányan várokoznak?

– Batthyány Lajos és az aradi tizenhármak, kegyelmes uram...

– De hiszen csak egy hét telt el! – Széchenyi elsápadt.

– De odalent száz év! Deák Ferenc és kora! Aztán a XX. század! Ennyi lelket még én nem körmöltem soha, mint ezen a héten! Ha ez így folytatódik, és Dózsa végre megtanul írni, segítenie kell nekem!... Hétfőn, kedden és szerdán... éjjelnappal itt ültem... Világháborúk dúltak odalent... az első és a második... Liszt Ferenc uram a zongoránál sem győzte szuszszal, játék közben többször elaludt... Aztán csütörtökön az ötvenhatos forradalom és szabadságharc áldozatai érkeztek... pénteken, szombaton, vasárnap végre csendesedett kicsit, de énnekem má' az a gyanúm, hogy a magyarok kihaltak... Ma még nem könyveltem semmit... Tanuljon Dózsa írni!

Széchenyi István az elnöki pulpitusra ült és csöngetett. A folyosókról érkezni kezdtek a Lelkek Tanácsának tagjai: IV. Béla király, Károly Róbert, Zsigmond, Mátyás király, Bethlen Gábor, Báthori István, Rákóczi Ferenc és Kossuth Lajos. Széchenyi megszólalt.

– A tanács még nem szavazóképes! Kérem az urakat, hogy fájradjanak az ülésterembe!

Zajjal, hangosan, nevetgélve léptek be a vezérek. Álmos, Előd, Ond, Kond, Tas, Huba és Töhötöm. Széchenyi megkocogtatta a poharát.

– Csendet kérek az uraktól!

Hunyadi János és Dózsa György kíséretében István király belépett a tanácssterembe. Azon nyomban nagy csend támadt odabent. István király leült. Széchenyi megszólalt:

– Mai ülésünkre az utókor képviselőjének Faludi Áron lelkeszt hívtuk meg – jelentette be Széchenyi. – Faludi Áron! Lépjen be!

Faludi Áron félénken belépett a tanácssterembe és meghajolt.

– Üljön le, kérem! – mondta Széchenyi. Áron tiszteletes az ország vezetői mögött húzta meg magát.

– Napirend előtt Ond kért szót. A szót megadom – mondta Széchenyi. Ond felállt.

– Tiltakozom! Az asztalok megint üresek!... Hamburgert nem kértünk, igaz, de ezt a pogácsát egyék meg az avarok!... – mondta Ond.

– Megszavaztuk, hogy nem eszünk az ülésteremben! – válaszolta Széchenyi.

– Akkor legalább dohányt szívhassunk! – folytatta Ond.

– Azt is leszavaztuk! – felelte Széchenyi.

Napirend előtt most Kond jelentkezett szólásra.

– Nem adom meg a szót!... – emelte fel a hangját Széchenyi. Moraj támadt a teremben. – Ügyrendi kérdésben? – kérdezte az elnöklő Széchenyi. Kond bólintott, hogy igen. – Ügyrendi kérdésben megadom... Kendé a szó, Kond!

– Azt soha nem fogadtuk el, hogy nem iszunk! Követeljük az italunkat!

– Ügyrendi kérdésben Károly Róbert uram kért szót. – mondta Széchenyi. – A szót megadom. Tessék!...

– Elfogadhatatlan, hogy üléseink idejéből egyesek kilopják a perceket! Mikor annyi a teendő! Nem hiszem, hogy ezt tűrnünk kell! – tiltakozott Károly Róbert.

– Hinni higgyen, aki áttért! Nekünk sámán kell! – mondta Kond.

István király intett, hogy teljesítsék Kond kívánságát. Belépett a sámán, leült és halkán dobolni kezdett. A pincérek italokat hoztak, Dózsa pedig kumiszt töltött a vezérek kupáiba. A vezérek ittak. Huba felállt, böfögött, majd az egyik pincérhez ment. Körbejárta. Csodálkozva nézte, hogy a pincér kopasz volt, mint ő és a vezérek.

– Ki vagy te, varkocs nélkül? – kérdezte.

– Rákosi Mátyás – felelte a pincér. Huba, Mátyás királyra nézett. Mátyás rázta a fejét.

– Nem rokonom, nem ismerem.

Huba a Rákosi felszolgált italt nézegette:

– Mi ez? – kérdezte.

– Bambi – felelte Rákosi.

– Kumiszt ittál-e már?

Rákosi a fejét rázta, hogy nem. Huba Faludi Áronhoz fordult:

– Ki ez az istencsapása? – kérdezte Huba Rákosira mutatva.

– Huba úr, kérem! Én megmondom... de jobb lenne, ha nem kérdezné! – felelte a tiszteletes.

Huba a másik pincérhez lépett.

– Te ki vagy?

– Kádár János – felelte halkán Kádár.

– Kicsoda?

Kádár megismételte a nevét:

– Kádár János...

– És te mit hoztál nekünk, Kádár János?

Huba szagolgatta az italt és rákiáltott:

– Mi ez?!...

Kádár félénken válaszolt:

– Málnaszörp...

– Úgy! – Huba dühösen nézte Kádárt, aztán a harmadik pincérhez fordult.

Az bátran és büszkén szólalt meg:

– Szálasi Ferenc! Jelentkezem! Heil Hitler! – és köszöntésre emelte fel a kezét, és majdnem megütötte Hubát. Huba nézte,

bámulta, körbejárta Szálasit. – Ez meg... vizet iszik, mégis szédült! – Huba Faludi Áronra nézett:

– Mit művel ez az ember? Szellemeket űz?

– Huba úr, Emese szent álmára kérem, ne ingerelje!

Huba gondolt egyet és az elnöklő Széchenyihez fordult. – Széchenyi!... Honnan érkeztek ezek a kétlábonjárók?!

Széchenyi sóhajtott:

– Magyarországról.

Huba elégedetlenül csóválta a fejét, helyére ment és leült.

– Múlt heti ülésünkön Deák Ferenc beszélt... – folytatta ezután Széchenyi.

– Széchenyi uram berekesztette az ülést! – szakította félbe Ond.

– Kénytelen voltam – felelte Széchenyi.

– Éhesek lettünk! – érvelt Ond.

– Deák Ferenc uramat illeti a szó! – zárta le a vitát Széchenyi.

Deák Ferenc felállt, s miképp előző felszólalását, mostanit is azzal kezdte, hogy hazánkban 1848. március 15-én kitört a forradalom. A rendi országgyűlést polgári parlamentáris rendszerre váltotta fel, s a királynak felelős udvari kormányszékek helyére az országgyűlésnek felelős nemzeti kormány került.

– A szabadságharc leverésére Jellačić kapott megbízást... – sóhajtott Deák és Kossuthra nézett.

– Minderről Kossuth Lajos a Lelkek Tanácsának már beszámolt! – szakította félbe Deákot Széchenyi.

– Hagyd beszélni, Széchenyi! – szólalt meg Tas. – Én halani akarom.

Deák folytatta:

– A dunántúli népfelkelés nagymértékben hozzájárult Jellačić hadainak szétveréséhez, a pákozdi diadalhoz, a pesti nép pedig végzett a teljhatalom megragadására Pestre küldött Lamberg altábornaggyal. A forradalom átnőtt szabadságharcba, amelynek vezetését – a lemondott Batthyány-kormány helyett – a Kossuth vezette Honvédelmi Bizottmány vállalta magára.

1849. március elején a Habsburg-hatalom az olmtüzi alkotmányban Magyarországot az osztrák birodalom tartományának nyilvánította.

Mátyás király közbekiáltott:

– Micsoda arcátlanság!

Rákóczi egyetértően bólintott:

– Az!

István király szólalt meg:

– Deák Ferenc beszéljen most!

– A katonai sikerek azonban – folytatta Deák – lehetővé tették, hogy 1849. április 14-én a magyar országgyűlés kimondja a Habsburg-ház trónfosztását és Magyarországot önálló állammá nyilvánítsa.

– Éppen ideje volt már! – jegyezte meg Báthory István.

– Ha folyton közbeszólások szakítják félbe azt, aki szót kapott, ma sem végzünk időben! – mondta Széchenyi.

– Báthory uramnak igaza van! – mondta Előd.

– Csatlakozom! – vágta rá Álmos.

István király szólalt meg:

– Deák Ferencet illeti a szó!

– A Habsburg-hatalom a magyar szabadságharc eltiprására katonai segítséget kért és kapott az orosz cártól – folytatta Deák. – A magyar forradalmi erők helyzetét megnehezítette, hogy a megbékélés a nemzetiségekkel csak későn jött létre, a parasztság osztálykövetelései sem teljesültek maradéktalanul, a politikai és katonai vezetésben pedig megalkuvó törekvések jelentkeztek. Kossuth és a kormány lemondott, Görgey Világosnál letette a fegyvert.

– Súlyos hiba volt! – kiáltotta Tas.

– Nem biztos – vetette közbe IV. Béla.

– Az önkényuralom hatalomra jutása után... – Deák sóhajtván tette hozzá – ...százak és ezrek kerültek vérpadra, jutottak várbörtönökbe, és tízezrek sáncmunkákra. Az utókor nem tud mindenkinek név szerint emléket állítani.

– Az utókor képviselőjét hallgassuk meg! – indítványozta Zsigmond.

– Úgy van! – Zsigmond indítványával Károly Róbert is egyetértett.

Széchenyi arra kérte Faludi Áront, hogy álljon fel.

– Igaz, hogy nem tud? – kérdezte Széchenyi.

– Igaz. De az is, hogy 1849. október 6. nemcsak Batthyány és az aradi tizenhárom, hanem a névtelen hősök hazaszerezetének, helytállásának is példája mindörökre – felelte a megszeppent Áron.

Mátyás király azonnal indítványozta, hogy Batthyány Lajos és az aradi tizenhárom a tanács elé vezettessenek, és székfoglaló beszédek a tanács előtt haladéktalanul elhangozzanak. Az indítványt a tanács tagjai ellenvélemény nélkül megszavazták, és Széchenyi, a tanács elnöke, a tanácssterembe szólította a jelölteket:

– Batthyány Lajos! Lázár Vilmos! Desseffy Arisztid! Kiss Ernő! Schweidel József! Poeltenberg Ernő! Török Ignác! Láhner György! Knezić Károly! Nagysándor József! Gróf Leingen-Westenburg Károly! Aulich Lajos! Damjanich János! Gróf Vécsey Károly!

A jelöltek ezután a megszólítás sorrendjében léptek a terembe. Széchenyi hellyel kínálta őket. Majd Magyarország első miniszterelnökét arra kérte, hogy székfoglalóját elsőként tartsa meg. Batthyány Lajos felállt:

– Pozsonyban születtem 1806-ban – kezdte beszédét... – Tizenhat éves koromban léptem a hadsereg kötelékébe. Később jogi vizsgát tettem, majd nagykorúságom elérése után átvettem a családi birtok irányítását. Feleségem, Zichy Antónia grófnő hatására magam is a hazafias nemzeti törekvések táborához csatlakoztam. 1847-ben lettem az országos ellenzéki párt vezére. 1848. március 17-én jelöltek a kormány elnökéül. Több esetben jártam Innsbruckban, hogy a nemzet nevében Budára hívjam fel az uralkodót. Jellačić támadása után lemondtam. Új kormányt akartam alapítani Kossuth Lajos nél-

kül, de az események alakulása a hatalmat Kossuth kezébe juttatta. Békét akartam! Ennek érdekében Pestre utaztam és tagságot vállaltam abban a küldöttségben, amelyet az országgyűlés a császári fővezérhez, Windischgraetz küldött. 1849. január 8-án a fővezér elfogadott, és – többek között Latour megöletésének vádjával – Olmützben több évi hadifogságra ítélték, de Schwarzenberg Félix herceg óhajtására az ítéletet halálra módosították. Pestre hozták és Haynau kezébe adták, aki október 5-én tudomásomra hozta a kegyelem elutasítását. Érzékenyen érintett a halál lealázó neme, és ezért egy kisméretű törrel öngyilkosságot követtem el. Ekkor Liechtenstein elrendelte, hogy golyóval végezzenek ki, ha eszméletemet viszszerzem. Este hat órára sikerült talpra állnom annyira, hogy az ítéletet végrehajtsák.

Az elnöklő Széchenyi István Faludi Áront szólította.

– Így történt, Áron tiszteletes?

– Így. Később a gróf emlékére emelt örökmécses helyén a lojális, de hazája törvényes jogaiért küzdő Batthyány Lajoson, az ítéletet végrehajtották.

– Leülhetsz, Áron – mondta Széchenyi és Lázár Vilmost szólította. Batthyány Lajos megigazgatta hosszú szakállát és leült. Lázár Vilmos pedig felállt.

– 1815-ben születtem Nagybecskerekben – kezdte Lázár. – Katonai szolgálatomat a 34. Gyalogezredben kezdtem. Hadnagyi kinevezésemet Ferdinand császár 1. Huszárezredében kaptam. Még 1848 előtt elhagytam a katonai pályát, rangomról lemondtam és feleségül vettem a megözvegyült báró Revitzky Máriát. Zempléni birtokán gazdálkodva talált 1848. Főhadnagyként léptem a honvédseregbe. Utász százados voltam, majd 1849 februárjában elértem az őrnagyi rangot. Az újoncsozó bizottság elnöke voltam Ungváron, márciusban az északi határon felállított 9. Hadosztály 2. dandárjának parancsnoka lettem. Ezredesi rangomat augusztus közepén, a temesvári csatavesztés után Bem tábornoktól kaptam. Csátát veszített seregemmel, Lugos irányába vonultam. Dessewffy-től

Karánsebesnél elváltam, és a maradék csapat nagyobbik felével Hátszegnek tartottam. Erdélyből, mintegy fellegrábról szerettem volna megpróbálni a lehetetlent. Augusztus 19-én 300 főre fogyott seregem, az osztrákok előtt kénytelen volt letenni a fegyvert.

– Áron! Az utókor nevében most te szólalj meg! – kérte Széchenyi.

– A golyó által kivégzettek négyes csoportjában ő volt az első – mutatott Faludi Áron Lázár Vilmosra. Ezután Széchenyi kérésére Dessewffy Arisztid emelkedett szólásra:

– 1802-ben születtem az Abaúj vármegyei Csákányban. Katonai szolgálatomat tizenhét éves koromban az 5. Huszárezredben, mint kadét kezdtem. A napóleoni háborúkat követő békeidők nem tették lehetővé gyors emelkedésemet, így 1839-ben – mint kapitány – nyugdíjaztattam magam. Gyermekeimet és feleségemet még a forradalom kirobbanása előtt elvesztettem. 1848-ban ismét katonai szolgálatba léptem. Kezdetben a sárosi lovas nemzetőrséget szerveztem, majd a honvédek sorába álltam. A téli hadjárat során tanúsított helytállásomért honvéd ezredesi kinevezést kaptam. Tavasszal az I. hadtest hadosztályparancsnoka lettem. Tábornoki kinevezésemet már a IX. hadtest parancsnokaként nyertem el. Személyes bátorságom legnagyobb jelét a turai csatában bizonyítottam. Július 5-én feleségül vettem Szinnyi Merse Emmát, de az oltártól a katonai események alakulása a harctérre szólított. A temesvári csatavesztés után, bár a török határ közelében tartózkodtam, egykori barátom, Lichtenstein herceg felkérésére – ügyem enyhébb elbírálása érdekében – az osztrákok előtt tettem le a fegyvert. Amikor az utolsó hajnalon a lelkes felkeresett, így szóltam: „Tiszta lelkiismeretem van, s az hagyott aludni.” Haynau kegyelme a golyó általi kivégzést jelentette.

Dessewffy Arisztid ezután leült. Széchenyi Faludi Árontól kérdezte:

– Így történt, Áron?

– A golyó által kivégzettek négyes csoportjában ő volt a második – Áron szomorúan nézett Dessewffyre. Széchenyi Kiss Ernőnek adta meg a szót.

– Temesváron születtem 1799. június 13-án – kezdte Kiss Ernő. – A szabadságharc kitörésekor Nagyikikindán a 2. Hannover huszárezred parancsnoka voltam. 1848-ban ezredesi, ugyanezen év októberében tábornoki kinevezést kaptam. 1849 januárjában a bánsági hadtest parancsnoksága alól Vukovics Sebő kormánybiztos felmentett. Az országos főparancsnokságot altábornagyi rangban vettem át...

A középtermetű, szívós férfi itt szünetet tartott, majd hosszú bajuszát megsodorva tovább beszélt:

– Esményképemnek a haza szolgálatát, a becsületes ügy melletti kiállást tartottam. Ezredem katonás fellépésre jelentékeny összegeket fordítottam. Inkább gyakorlati, mint elméleti katona voltam. Jó hadvezérré nem váltam, de kísérletet tettem új fejlődési és alakulási módozatok bevezetésére... Vidám voltam elítélésem után is, mert nem hittem el, hogy a vég közeleg. Negyedmagammal kísértek az aradi vár északkeleti kapujához. A parancs elhangzása után a fegyverek eldőrdültek, de én mozdulatlanul tovább térdeltem. A golyó a vállamba fúródott. Ezután közvetlen közlőrl hajtották végre a halálos ítéletet. De még megjegyeztem: Ti tudjátok, mégpedig a legjobban, milyen híve voltam én az ausztriai háznak – és ilyennek is halok meg – mert én Magyarországot is azért szolgáltam, hogy Ausztriának javára lehessenek.

A borotvált arcú, formás bajuszú Kiss Ernő befejezte székfoglalóját és leült. Faludi Áron felállt, szólítani sem kellett már.

– A golyó által kivégzettek négyes csoportjában ő volt a harmadik – mondta.

A Lelkek Házában a bennszülöttek egyre rémültebben néztek a kivehetetlen szavakat motyogó haldoklót, és a dobokat még hevesebben ütötték. Áron tiszteletes fogadott fia sem értett egy mukkot sem, pedig az Irian Jaya-i pápua törzs tagjai

között ő volt a legértelmesebb, még a magyar szóból is megértett valamit.

Széchenyi a Petőfi Sándorra hasonlító Schweidel Józsefet szólította. Schweidel felállt és beszélni kezdett:

– 1796. május 18-án Zomborban láttam meg a napvilágot. A 4. Huszárezredben mint hadapród szolgáltam, később ugyanitt őrnagyi rangra emelkedtem. A magyar nemzet iránt tanúsított hűségem, kimagaslónak elismert szaktudásom és jellemem emelt a tábornoki karba. Tanítóm a híres Simonyi óbester volt, akinél tovább léptem, mert a magyar szabadságért áldoztam életem. A hadtudományokban jártasságot nem tankönyvekből szereztem, hanem fegyverrel a kezemben. Napóleon elleni háborúban edződtem, végignéztem Párizs megálátását. 1827-ben vettem feleségül Bilinszka Domicellát, akitől öt gyermekem született. Én vezettem haza 1848 augusztusában a Sándor huszárezredet. Bács megyében táblabírák sorába iktattak. A katonai ranglistán gyorsan emelkedtem. Ezredes lettem, majd – a schwechati ütközetben tanúsított magatartásomért – a Honvédelmi Bizottmány 1848. október 28-án tábornokká nevezett ki. A magyar ügryhöz csatlakoztam, és a kormányt mindenüvé követtem. Azok közé tartoztam, akik kiálltak a függetlenségi nyilatkozat mellett. Kossuth Lajos barátságába fogadott.

– Igazat mond – jegyezte meg Kossuth.

– 1849. május 9-én Pest város térparancsnoka lettem – folytatta Schweidel. – Nem hagytam el az országot és Világosnál lettem a fegyvert. Bár a hadbíróság kegyelemre ajánlott, Haynau nem kegyelmezett.

– A golyó által kivégzettek csoportjában Schweidel József volt a negyedik – Faludi Áron mondta ezt már az utókor nevében. Magabiztos volt, határozottan beszélt. Széchenyi megköszönte a székfoglalót és Poeltenberg Ernőt kérte fel szólásra. Poeltenberg felállt és beszélni kezdett:

– Gazdag ügyvéd gyermekeként Bécsben, 1813-ban láttam meg a napvilágot. Katonai szolgálatba 1830-ban léptem. Két

évvel később, tizenkilenc éves koromban a 4. Sándor huszárezredben hadnagyi kinevezést kaptam. Ugyanitt a ranglistán kapitányságig emelkedtem, de tizennyolc évi szolgálatom alatt magasabbra jutni nem tudtam. 1848 márciusában Bécsben voltam, ahonnan Grázba, majd Magyarországra helyeztek, jóllehet többször kérelmeztem, hogy az Olaszországban állomásozó lovasezredhez vezényeljenek. Részt vettem a Jellačić elleni hadműveletekben. A magyar alkotmányra letettem az esküt. 1848 őszén nem értettem egyet az osztrák határ átlépésével, amiért bizalmatlanság vett körül, és a hadseregből el akartak távolítani. Görgey kívánságának megfelelően, holott magyarul sem tudtam, huszártiszt őrnagy, majd decemberben ezredes lettem. Tábornoki kinevezésemet júniusban kaptam. Katonai képességemről a kápolnai csatában már bizonyágot tettem. Kápolna után a győzelmek sora következett. A szolnoki diadal, majd a hatvani, amely nagyrészt nevemhez fűződött. Győrnél a legveszedelmesebb állásban arattam legszebb sikeremet. Többszörös túlerővel szemben, az ellenségnek nagy károkat okozva tudtam harcképességemet megőrizni és rendszerben visszavonulni. Augusztusban én mentem az orosz táborba tárgyalni, s én váltam az oroszok előtti fegyverletétel egyik legbuzgóbb hívévé. A bitófa alatt így szóltam: Szép deputáció megy Istenhez a magyarok ügyében reprezentálni!

– Köszönöm – mondta Széchenyi és Áronhoz fordult. – Megjegyzésed van-e, Áron?

– A hóhér elsőnek szólította – felelte Áron.

A Lelkek Tanácsának urai szomorúan hallgatták a beszámolót. A hosszú csendet, amely Poeltenberg szavai után támadt, végül Széchenyi törte meg, és Török Ignácot kérte fel szólásra. Török Ignác felállt:

– Magyarország nemes, jó urai! – szólította meg a tanács tagjait. – Mérnökari ezredes vagyok, 1795. június 23-án Gödöllőn születtem. A bécsi akadémián végeztem. A mérnökkarba hadnagyi rangban léptem. 1838-ban kaptam kinevezést a nemesi testőrséghez, ahol az ideiglenes és tartós erődtések

tanára lettem. Tanítványaim között volt Görgey Artúr és Klapka György is. A forradalom előtt Lembergben, később alezredesi rangban, Zágrábban szolgáltam. 1848-ban helyeztek Komáromba. Itt figyeltek fel szaktudásomra. 1848–49 telén Komárom erősítését, kiépítését szerveztem meg. Windisch-graetz sikerei után Komárom parancsnokát, Majtényit, aki a vár átadására készült, a vár tisztjei lemondásra kényszerítették, és a parancsnokságot rám, mint legidősebb tisztre ruházták. A döntést a kormány megerősítette, és január 28-án tábornokká neveztek ki. Mint jó katona, kötelességét becsületesen teljesítő hazafi az események alakulását tudomásul vettem, de magam is éreztem, hogy alkalmatlan vagyok a vár parancsnokságára. 1849 áprilisában Lenkey váltott le. A kormány utasítására a felszabadított Budára rendelték, majd Szegedre, hogy a Tisza jobb partján sáncokat emeljek. Amennyire lehet – nyilatkoztam – ezen nyolcvan-százezer emberre kiszámított sáncokat rendezni fogjuk, de ha megbukunk, felakasztanak. Életem utolsó órájában még Vauban erősítési munkáit tanulmányoztam... Köszönöm figyelmüket.

Török Ignác leült.

– A hóhér másodiknak szólította – tette hozzá Faludi Áron.

– Köszönöm, Áron – mondta Széchenyi és Láhner Györgyöt kérte, hogy emelkedjen szólásra. Láhner felállt, meghajolt, először István király, majd a hét vezér, végül a magyarok nagy királyai, fejedelmei, és vezetői előtt.

– Felség! Nagytiszteletű tanácsurak! 1795. október 6-án születtem a Túróc megyei Necpálon. 1816-ban léptem a 33. Gyalogezredbe. 1848 szeptemberéig a déli területeken tevékenykedtem, de a Honvédelmi Minisztérium október 5-én visszarendelt, majd hadfelszerelési és fegyverkezési főfelügyelőnek nevezett ki. Kiváló felkészültségű tisztként tartottak számon, a ranglétrán gyorsan emelkedtem, és 1849 februárjában már mint tábornok végeztem munkámat. Legfőbb feladatomban a hadsereg felszerelése, fegyverrel való ellátása volt. Sokoldalúságom, az ipar területén megmutatkozó jártasságom és lelki-

ismeretességem irányította Kossuth Lajos figyelmét rám. A lehetőségekhez képest feladatomat igyekeztem jól megoldani. Nevemhez fűződött a nagyváradi fegyvergyár felállítása, és a katonai események miatti költözködés megszervezése. Feleségem az olasz származású Lucia Conchetti volt.

Láhner nem tudott tovább beszélni. Kossuth Lajos állt fel:

– Jobb, ha Láhner György szabadságharcban betöltött szerepéről én beszélek tovább – vette át a szót Kossuth. – Helyünket sokan betöltöttük emberségesen, de mindannyiunk közt csak három ember volt, aki helyét oly bámulatos sikerrel töltötte be, hogy azt hasonló sikerrel lehetetlen lett volna más által betölteni. E három ember: Láhner tábornok, Lukács honvédezzredes és Duschek Ferenc.

Kossuth Lajos ezután leült.

– A hóhér Lahner Györgyöt harmadiknak szólította – jegyezte meg Áron tiszteletes.

A terembe olyan csend telepedett megint, hogy Áron tiszteletest már az ájulás kerülgette. István király intésére Széchenyi mégis folytatta az ülést és Knezić Károlyt szólította. Omar pasa leányának daliás fia felállt, megigazította szemüvegét és beszélni kezdett:

– Veliki-Grđevacban, 1808-ban születtem. Atyám horvát származású, osztrák határőrtiszt volt. Anyám pedig Omar pasa leánya. 1843-ban a galíciai vérengzések hatására, Galícia nyomorúságában született meg az én – minden áldozatra kész – önérzetem, hol is Metternich politikai erkölcstelenségét, majd meg a nemesség esztelen könyörtelenségét és az emiatt elvadult lengyel népnek kegyetlenségét színről színre látva, lelkiismeretem felzúdult s lelkemben egy jobb kor utáni vágy ébredt fel. 1846-ban – Egerben – a hazafias érzelmű Kapitány-család egyik leányát vettem nőül. Ifjú koromtól kezdve katonának neveltek. Ennek megfelelően a rend és pontosság jellemzett. Csaknem minden tisztemet névről ismertem. A legénységi állomány kényelméről és élelmezéséről gondoskodtam, mondván: csakis a rongyos és éhes katona gyáva. Részt vettem a

szerbek elleni hadműveletekben. 1849 februárjában Török-szentmiklós vidékén tevékenykedtem. Várkony alatt találkoztam Damjanich tábornokkal. A katonai események alatt a ranglétrán gyorsan emelkedtem. A legnagyobb sikeremnek a komáromi sáncok elfoglalását tartották. Damjanich lábtörése után tábornokká és a III. hadtest főparancsnokává nevezték ki. Hadtestparancsnokként különleges képességekről nem tettem tanúbizonyságot, s ezért Görgey június 20-án leváltott. Ezután a Honvédelmi Minisztériumban teljesítettem szolgálatot. Kossuth erdélyi kormányzónak is kiszemelt, de a katonai események alakulása miatt hamarosan egy rögtönzött hadosztály élére kerültem. Világosnál tettem le a fegyvert.

Knezić, miután befejezte székfoglalóját, leült. Faludi Áron állt fel.

– A hóhér negyediknek szólította – mondta szűkszavúan.

Az elnöklő Széchenyi István Nagysándor Józsefet szólította. Nagysándor József felállt és erőteljesen beszélt:

– Nagyváradon születtem 1804-ben. Az 5., majd a 2. Huszárezredben teljesítettem katonai szolgálatot. Kapitányi rangban voltam, amikor 1847-ben nyugdíjaztattam magam. 1848-ban nemzetőr őrnagy rendfokozattal ismét katonai kinevezést kaptam. A déli harcokban tanúsított szolgálataimért alezredesnek, majd ezredesnek léptettek elő. Részt vettem a pancsovai hadműveletekben. Damjanichcsal Kiss Ernő lemondását sürgettem. Amikor Damjanich átvette a bánsági hadtestet, a lovasdandár parancsnoka lettem. Március 5-én a szolnoki csatában szétvert ellenséges csapatokat vettem üldözőbe. Április 10-én Vácnál már a tábornoki címet is kiérdemeltem. Részt vettem a nagysarlói, majd április 26-án a komáromi csatában. Damjanich sebesülése után még úgy véltem, hogy Görgey megmenti a hazát. Később egyike voltam azoknak, akik Görgey tetteit nem helyeselték, és a haditanácsban félreérthetetlenül jelentettem ki, hogyha valaki diktátorrá akarna lenni, magam válnék Brutusává. Az I. hadtest élén személyesen vezetem csapatomat Buda ostrománál. Nagy hadvezér nem

voltam, de a hazaszeretet ezer példáját adtam. Új Aradnál vereséget szenvedtem s ezzel elveszett a magyar deréksereg utolsó csatája és augusztus 13-án a 8641 főt számláló haderő letette a fegyvert.

– A hóhér ötödiknek szólította. Utolsó szavaival a hazát él-tette – tette hozzá Faludi Áron, az utókor nevében.

Széchenyi István Gróf Leiningen-Westenburg Károlyt szólította.

– 1819. április 11-én születtem Hessen nagyhercegség Ilbenstadt városában – kezdte székfoglalóját a gróf. – Családom számos tagja katonai szolgálatban állt, s így természetes, hogy két testvéremmel együtt az osztrák hadseregbe léptem. 1844-ben nősültem. Feleségem Sissány Eliz révén lettem magyarországi nagybirtokos. 1848 őszén ezredemnek törzskarával Temesvárra rendelték. Októberben önként jelentkeztem a szerbek ellen. A katonai szolgálatban jó katonának bizonyultam, a magyar ügy mellett kivívtam katonáim szeretetét. Decemberben őrnagyi, márciusban alezredesi, áprilisban ezredesi rangot kaptam. Minősítésem szerint a tavaszi hadjárat kiemelkedő alakja lettem, és érdemeim elismerésül júniusban tábornokká léptettek elő. Híve voltam Görgeynek, aki bátor, magyarrá lett katonának tartott, és a barátságába fogadott. Életemnek utolsó perceiben a becsületemet ért támadást vertem vissza. Azt mondtam: Csak most, későn esett tudomásomra, hogy a hírlapokban felőlem azon hír szárnyal, mintha én Buda vára bevételénél az osztrák tiszteket orozva legyilkoltattam volna; nekem most többé lapok útján ezt megcáfolni alkalmam nincs, de itt az utolsó percben, Isten szabad ege alatt, a jelenlevők előtt – midőn mindjárt az Isten ítélőszéke előtt állandok – e felőlem terjesztett hírt ünnepélyesen alacsony rágalomnak nyilvánítom.

A gróf ezután visszaült a helyére. Áron tiszteletes az utókor képviselőjeként pedig csak annyit mondott:

– A hóhér hatodiknak szólította.

Aulich Lajos következett a székfoglalók sorában.

– Pozsonyban születtem 1793-ban. Az osztrák hadseregben már alezredesi rangra emelkedtem. A pozsonyi 2. gyalogezredből vezényeltek a délvidéki hadműveletek színhelyére. A király parancsára esküdtem fel a magyar alkotmányra, amelyhez halálomig hű maradtam. Alapvető nézetem, hogy a katonának ne politizálnjon, hanem engedelmeskedjék és a rendelkezéseket beosztottjaitól is megkövetelje. 1848. október 24-én ezredessé léptettek elő. A téli hadjárat idején Görgey hadtestének egyik hadosztályát vezényeltem. Minősítésem szerint azon kevesek közé tartoztam, akik a katonai tudományokban való jártasságukat nyíltsággal és hősiességgel kapcsolták össze, mindenkor az ügyet és nem a személyes érdekeket nézték. A kápolnai csata előtt kaptam meg tábornoki kinevezésemet. Részt vettem a tavaszi hadjáratban. Buda visszavétele után a téli hadjárat alatt szerzett közvényem a harctérről elszólintott. 1849. július 14-én kineveztek a hadügyi tárca élére.

Aulich Lajos ezzel székfoglalóját befejezte. Faludi Áron szólalt volna meg, de Széchenyi Kossuth Lajost kérdezte:

– Mi lehetett az oka annak, hogy Aulich Lajost még Ernst törzsbíró is kiváló embernek nevezte?

– Az, hogy Aulich a parancsteljesítés megszállottja volt – felelte Kossuth. – Miután az osztrákok Pestet kiürítették, utasításokat küldtem neki. Aulich így válaszolt: Igen tisztel engem s kész parancsom teljesíteni, de kéreti, hogy azt Görgey útján juttassam hozzá, mert neki mint katonának, csak a főparancsnok rendeleteinek szabad engedelmeskednie.

– Értem – mondta Széchenyi és Faludi Áronhoz fordult. – Így történt, Áron tiszteletes?

– Igen. A hóhér Aulich Lajost hetediknek szólította.

Áron tiszteletes egyre ijesztebben nézett ki. Láztól torzult arccal csak motyogott magában. A bennszülött asszonyok újabb főzeteket itattak vele.

És a lélek a testét még mindig nem hagyta el!

Eközben Széchenyi a szerb származású Damjanich Jánosnak, a szabadságharc egyik legnagyobb alakjának adta meg a szót. A magas, izmos férfi felállt.

– Magyar érzelme, lángoló hazaszeretete jellemzi leginkább – állapította meg róla Széchenyi.

– 1804-ben születtem Stazán – kezdte Damjanich. – Minősítésem szerint már osztrák katona koromban kitűntem szabadelvű gondolkodásommal. Magamra is vontam a magyargyűlölő Haynau haragját, és büntetésül az olasz hadszíntérre vezényeltek. Aradon ismerkedtem meg Csernovics Emíliával, aki nejemmé lett. Saját kérésemre kerültem a honvédség harmadik, ún. vörössipkás zászlóaljához. Gyorsan emelkedtem a katonai ranglétrán. Októberben alezredes, novemberben ezredes, decemberben tábornoki kinevezést kaptam. A harmadik zászlóalj ellenségesen fogadott, de mivel az ellenséggel szemben mindig elsőnek mutatkoztam, irányomban és elsősorban a nevemnek szóló bizalmatlanság eloszlott és a katonák bálványa lettem. De személyes ellentétbe kerültem Vetter Antallal, amiben nem kis része volt az alattam szolgáló Rózsa Sándor-féle szabadcsapat portyázásainak. Felléptem Kiss Ernő ellen, majd kikényszerítettem annak a sereg éléről való eltávolítását. Szolnoki győzelmemmel kezdődött a tavaszi hadjárat. Komárom felmentése után Görgeyt helyettesítettem Debrecenben, a hadügyminisztérium élén. Az oroszok előtt tettem le a fegyvert.

Damjanich ezután leült. Faludi Áron szólalt meg:

– Amikor bilincseit megoldották, Damjanich így szólt: „Azt gondoltam már, hogy én leszek az utolsó, holott a harcban mindenütt én voltam az első.” A hóhér nyolcadiknak szólította őt.

Széchenyi István Gróf Vécsey Károlyt, a magyar nemesi testőrség kapitányának fiát szólította. A gróf felállt és beszélni kezdett:

– Pesten születtem 1807-ben. Atyám belső titkos tanácsos és kamarás, lovassági tábornok volt. Ő is részt vett a szerbek

elleni hadműveletekben. 1848 őszén alezredes, majd ezredes lettem, decemberben pedig tábornoki kinevezést kaptam. 1849-ben a bécsi hadosztályt vezettem a Közép-Tiszához Damjanichcsal és ekkor Arad és Temesvár bevételével bíztak meg. Aradot kiéheztettem és feladásra kényszerítettem, de Temesvár őrségével nem bírtam. Egyik legnagyobb érdememnek tekintették az alsó-dunai Hadtest felosztatásának megakadályozását. Hangoztattam, hogy szegre akasztom osztrák kardomat, magyar vagyok, hazámmal tartok...

Vécsey gróf szünetet tartott. Kossuth Lajos szólalt meg:

– Nem tehetem, hogy ne kövessem szívem sugallatát és Önnek, Tábornok Úr ki ne fejezzem mélyen érzett csodálatomat és benső, őszinte hálámat ama magasztos hazaszeretetért és férfias, elszánt erélyért, mellyel Tábornok úr az alsó-dunai Hadtestet egy vérlázító cselszövény hálójából óvatosan, erőss kezekkel kiszabadítva, a hazának megmentette.

Faludi Áron következett:

– Vécsey gróf apja és testvérei hűségesen szolgálták a császárt. A legsúlyosabb ítélet neki jutott, mert végig kellett néznie társainak kivégzését. A hóhér kilencediknek szólította – mondta a tiszteletes.

Széchenyi István ezután szavazást indítványozott. A Lelkek Tanácsába Batthyány Lajost és az aradi tizenhármát ellenszavazat nélkül beválasztották. István király sem élt vétőjogával. Töhötöm honvágának csillapítására Wass Albert járulhatott a tanács elé, hogy verset mondjon.

A sámándob ősi szellemeket idézően szól, és Wass Albert mondani kezdte Üzenet haza... című versét:

– Üzenem az otthoni hegyeknek: / A csillagok járása változó, / És törvényei vannak a szeleknek, / Esőnek, hónap, fellegeknek, / És nincsen ború örökkévaló. / A víz szalad, a kő marad, / A kő marad.

– Üzenem az otthoni hegyeknek... – Töhötöm könnybe lábadt szemmel ismételte a verssort. Wass Albert mondta tovább a verset:

– Üzenem a földnek: csak teremjen, / Ha sáska rágja is le a vetést. / Ha vakond túrja is a gyökeret. / A világ felett őrködik a rend, / S nem vész magja a nemes gabonának. / De híre sem lesz egykor a csalánnak, / Az idő lemarja a gyomokat. / A víz szalad, a kő marad, / A kő marad.

– Híre sem lesz egykor a csalánnak... – Töhötöm Wasshoz fordult: – Mondd, csak mondd!

A költő folytatta:

– Üzenem az erdőnek: ne féljen, / Ha csattog is a baltások hada. / Mert erősebb a baltánál a fa, / S a vérző csonkból virradó tavaszra / Új erdő sarjad győzelmesen. / S még mindig lesznek fák, mikor a rozsda / A gyilkos vasat rég felfalta már, / S a sújtó kéz is szent jóvátétellel / Hasznos anyaggá vált a föld alatt... / A víz szalad, a kő marad, / A kő marad.

– S még mindig lesznek fák... A kő marad!!! – Töhötöm a sámánhoz fordult: – Dobolj! Dobolj! Hogy a Vereckei-hágó sziklái mind remegjenek!

Wass Albert folytatta:

– Üzenem a háznak, mely fölnevelt: / Ha egyenlővé teszük is a földdel, / Nemzedékek őrváltásain / Jönnek majd újra boldog építők / És kiássák a fundamentumot / Emelnek falat, tetőt, templomot. / Jön ezer új Kőműves Kelemen, / Ki nem hamuval és nem embervérrel / Köti meg a békeség falát. / De szenteltvízzel és búzakenyérrel / És épít régi kőből új házat.

– Jönnek majd újra boldog építők... Mondd, fiam! Mondd! – Töhötöm táncolni kezdett.

Wass Albert folytatta:

– Üzenem a háznak, mely fölnevelt: / A fundamentum Istentől való, / És Istentől való az akarat, / A víz szalad, a kő marad, / A kő marad.

Töhötöm táncolt. Wass Albert mondta tovább a verset:

– És üzenem a volt barátainnak, / Kik megtagadják a nevetet: / Ha fordul egyet újra a kerék, / Én akkor is a barátjok leszek, / És nem lesz bosszú, gyűlölet, harag. / Kezet nyújtunk

egymásnak és megyünk. / A víz szalad, a kő marad, / A kő marad.

– Üzenem a volt barátainak... Töhötöm Wasshoz fordult: – A lelkem benned él tovább, fiam!...

Wass Albert folytatta:

– És leszünk egy cél és egy akarat: / És üzenem mindenkinek, / Testvérnek, rokonnak, idegennek, / Gonosznak, jónak, / Hűségesnek és alávalónak, / Annak, akit a fájás űz, és annak, / Kinek kezéhez vércseppek tapadnak: / Vigyázatok és imádkoztatok! / Valahol fönt a magas ég alatt / Mozdulnak már lassan a csillagok, / A víz szalad, a kő marad, / A kő marad.

– Leszünk egy cél és egy akarat!... Vérünk, amelyből itunk, szentesítette ezt!... – mondta Töhötöm. Wass Albert folytatta tovább a verset:

– Maradnak az igazak és a jók. / A tiszták és a békeességek, / Erdők, hegyek, tanok és emberek. / Jól gondolja meg, ki mit cselekszik! / Likasszák már az égen fönt a rostát / S a csillagok tengelyét olajozzák / Szorgalmas angyalok. / És lészen csillagfordulás megint, / És miként hirdeti a Biblia: / Megméretik az embernek fia. / S ki mint vetett, azonképpen arat. / Mert elfut a víz, és csak a kő marad, / A kő marad...!

Töhötöm könnyes szemmel ismételte: – Elfut a víz, és csak a kő marad!... – Erőteltjesen, és hangosan fújta ki az orrát; aztán homlokon csókolta Wass Albertet.

– A magyarok Istene tebenned lakozik!... – Töhötöm, István királyhoz fordult: – István! Magyarok királya!

– Hallgatunk, Töhötöm! – nézett Töhötömre István király.

– Haza szeretnénk menni! Wass Albert és én!...

István király nem válaszolt. Töhötöm könyörgőre fogta:

– Egyet röpködnénk a Kárpátok fölött!...

– Jó... Legyen!... De vacsorára visszatérjete! – István király mosolygott.

Liszt Ferenc a zongorához ült, és most is az Egmond nyitányt játszotta. Dózsa György Kézai Simon felügyelete mellett

meg körmölni kezdte a beérkezett újabb és újabb neveket a Lelkek Könyvébe.

És a magyar symposion itt véget ért.

Áron tiszteletes pedig a bennszülöttek örömujjongása közepette kinyitotta a szemét. Láza csillapodott, és igencsak gyanakodva nézegette a pápuákat.

– Idősapám! – örvendezett Áron tiszteletes fogadott fia.

– Mi az, te?

– Hát csak, hogy visszagyött!

– Az óhazában voltam, te...

– Máskó' olyan messzire ne induljék! Mer' a végén nem lehet visszadobolni!

Faludi Áron tiszteletes, a bennszülöttek misszionáriusa ekkor azonmód fölkelt, összerázta magát, mint aki a holtak vizéből lépett ki, és a Lelkek Házából futva távozott. Úgy érezte: idő előtt való lenne tovább ott tartózkodnia.

Hazafelé menet a parókiára a trópusi zuhatag is ömleni kezdett megint, de még az eső sem zavarta most. Az őserdő mélyén a Lelkek Házában életre kelt magyar múlt jelenetei kavarogtak benne. Szíve hevesen vert, váratlanul ütött nagyokat, s amint lépteit szaporázta, a harmincegyedik zsoltár jutott eszébe: „Uram! én csak tebenned bíztam, / Őrizz meg kegyesen, / Ne essem szégyenbe: / Igazságodban fordulj hozzám, / És tarts meg jóvoltodból, Ments ki nyavalyáimból.”

A parókián zsoltároskönyvét vette kézbe, olvasta, mormolta a sorokat, és ilyenformán valahogy megnyugodott.

De még megjegyezte:

– Amiképp a trópusi esőt, a magyarok könnyeit is szárítsd fel, uram!

MAGYAR FOHÁSZ

A király lovagja: Székely Dózsa György

– Ó, Uram! És Atyámfiái! És Ti, valamennyien, szerelmes Feleim! Íme gyehenna trónjára ültetnek, székely nemest, a király lovagját: magyar urak és főurak! Hogy testemet általsütve húsomat magyarokkal étessek. És szerelmes Atyámfia, nemes kisasszony pártában, ki képzeletem küküllői asszonya valál mindig: kézfogóra engem most már ne várj soha többé! A magyart vicsorgó ebként csaholtatják, s vad kannibállá aláz-zák, s meghaltnak engem az Úr színe előtt. Fáj, gyötrően és kínzóan fáj és siralmas, amit ők mívelének énvelem! De, Feleim! Magyarok! Nem szólalok! Nem. Mert székely nemest, ki valék: vitéz katonáim szeme láttára veszejtik el! Székelyt a székely! Urat úr! Izzított trónomat látjátok, Feleim? Ó, Uram, mi végre a harc?! Halljad könyörgésemet! És bocsásd meg a vétkeiket, mert nem tudják ők, hogy mit cselekedének! És bocsásd meg az én vétkeimet, Uram!... Mert én sem tudtam, mit cselekedék! Hazám óvó szeretete elvakította látásomat. Hittem a hívó szónak és vitéz magyarjaimat igen nagyon szerettem. Uram! Tiéd az ország, a hatalom és a dicsőség! Kyrie eleison! Christie eleison!

Székely Dózsa György a hevített trónszékhez vasalva kínzásoktól és a fájdalomtól eltorzult arccal, gondolataiban elmerülve zokszó nélkül tűrte a szenvedést.

– Ó, jó Uram! Utolsó gyónásomat dadogva, erőtlenül, és vérvesztesen tárom színed elé!... Szép volt az idő az összecsapás napján, február huszonnyolcadikán, 1514 húshagyó keddjén. A nándorfehérvári lovasok kapitánya voltam, lovat, fegyveremet, ruházatomat gondosan előkészítettem, majd elindultam a bajvívás helyszínére. Nyomomban katoná-

im, bajtársaim csendben lovagoltak. Én sem akartam szólni, sem fogadkozni, sem elszántságomat bizonygatni.

– Gyaur székely kutya!... Te, Székely György!... Levágott fejed a vár fokára tűzzük!... – ordítottak a szendrői törökök. – Várad bevesszük, majd Buda is a miénk lesz s onnan Bécsig meg sem állunk!

Felemeltem a kezem, hogy a gyalázatra felelni senki ne merészeljen. Választ most már kardommal magam fogok adni. Lovaink dübörögve vágtaztak tovább. Egyikük-másikuk horkantott: megéreztek a riadalmat. Gyors vágtaánk robaja a télutó szikrázó napsütésében lovas nomád magyar őseink: Attila, Árpád s a vezérek lelkének erejét árasztotta szét ereinkben.

Szóltan maradtam. De katonáim nem tudták megállni, hogy egymás utánban ne kurjongassanak. Tartózkodó embernek tartottak, csupán alig néhány hónapja szolgáltam a fehérvári erődben, a keresztény Európa és az oszmán-török birodalom határán állott Nándorfehérvár falai között, ahol Hunyadi János hadai szétzúzták a szultán becsvágyó seregét. Miért hivalkodtam volna olyanok előtt, akik már régtől fogva védelmezik a végvárat? Igaz, hogy nem a szerencse kegyeltjeként jutottam a lovaskapitányi ranghoz! Az előző esztendőben, 1513 nyarán részt vettem a havasalföldi hadjáratban, ahol végigportyáztuk a Déli Kárpátok és a Duna között a szultán tartományát, a szörényi bánságon át Szerbországba vonultunk és megostromoltuk Szendrő várát. Bár nem sikerült kifüstölünk a védő sereget, a hadjáratból mégis sokat ártottunk a töröknek. A sereg rengeteg fogollyal és még több zsákmánnyal megrakottan tért vissza Erdélybe, ahol a határvédő székelyek gyermekeit általában katonának nevelték. De én a végeken maradtam. A törökök ugyanis változatlan makacssággal tekintettek Nándorfehérvárra, ahol a falak erősnek és áttörhetetlennek bizonyultak, s összetörésük olyan feladatnak, mint a hargitai dió csonthéjéé. A szultán tudta: mindaddig hiú ábránd a Duna felső szakasza felé nyomulni, amíg mi, magyarok uralni tudjuk a Száva-part e nevezetes erődjét. Állandósult is a

zaklatás. A törökök, amikor csak tehették, a szomszédos Szendrő várából le-lecsaptak ránk.

Néztem a tájat miközben lovamat erősen tartottam. Az örökös hadiállapot miatt valóságos pusztasággá változott, a Szendrő és Nándorfehérvár közötti sík vidék egy cseppet sem hasonlított a régi Háromszék megyei Dálnokra, ahol negyven éve megszülettem. S ahogy édesapámra, a magas kort meg nem érő Dózsa Tamás gyalogsági kapitányra gondoltam, szívem azonnal hevesebben kezdett verni. Testvéreim és én akkor még serdületlenek voltunk, a család Dálnokról átköltözött a Székelyföld másik végébe, a Küküllő menti Mákfalvára. Ó, mennyi zavaros eseménytől volt terhes ez az időszak! A főurak vetélkedtek, zabolátlan túlkapásaik elviselhetetlenné tették a székelység életét. Marosszékből, lakóhelyemen volt éppen a legnagyobb forrongás. Báthori István vajda, a székelyek ősi kiváltságait akarta megsemmisíteni: a „veszélyes” székelyeket kiirtással, a többit pedig jobbágysorba taszítással. Székely nem is ki valék – küzdelmekben katonává edződtem s ahogy gondolataim ekképpen peregetek, képzeletben már küküllői tájakon lovagoltam, s előbb halkán, csak úgy a fogaim között, de aztán, istenúgyse, úgy igazából énekeltem: „Ki tudja merre, merre visz a végzet / Göröngyös úton, sötét éjjelen...”

Székely legényeim erre aztán nekibátorodtak – mert számos csetepaté, kisebb-nagyobb ütközet során gyakran rendeztek bajvívásokat életre-halálra törökök és magyarok a két elenséges vár bajnokai s most azt hihették tán, hogy én az összecsapás előtt lelki erőmet igyekszem megedzeni – s énvelem együtt énekeltek: „Segítsd még egyszer, győzelemre néped / Csaba királyfi, a csillag ösvényen.” A lovasoknak nem kellett több, teljes torokkal zengtek: „Maroknyi székely, porlik mint a szikla / Népek harcától, zajló tengeren. / Fejük az ár, ezerszer elborítja, / Ne hagyd el Erdélyt, Erdélyt Istenem!”

– Kapitány uram! – széki Forró Kálmán ugratott ki a csapatból.

– He!?! – böktém vissza.

– Mi es énekenénk!... Ollan szépet!... Balladást!... Óhazai háromszékit!

A török egy idő óta hasztalan kiabált fel Nándorfehérvár bástyáira, jutott eszembe: „Gyaur kutyák! Gyáva hitetlenek! Jól figyeljétek! Ali vezérrel közületek ki vívna meg?!” De kihívásuk válasz nélkül maradt. Ennek pedig az volt az oka, hogy az a bizonyos bajvívó Epeirosi Ali, a szendrői szpáhik vezére számos nándorfehérvári várőrző hazafit kaszabolt már le, miközben neki a haja szála sem görbült meg. Mihelyt azonban februárban kissé megenyhült az idő, a szendrői törökök megint a vár alá szemtelenkedtek, és arcátlanul szólígtattak újabb ellenfelet Ali kardja elé. Ez idáig nem avatkoztam a virtusba, de most már megelégteltem a szendrői törökök kihívó pimaszságát és bajvívónak magamat jelöltem, amikor a felszólítás újra elhangzott: „Ali vezérrel közületek ki vívna meg?”

Helyszínül a két vár közötti síkságot jelöltük ki s odáig elérkezvén volt még kellő idő. Engedtem tehát a kérésnek:

– Biz’ aszt löhet! – Lovamat csendesítettem. A csapat lassú vágta után a kitaposott sáros dűlőn poroszkálva folytatta útját. Széki Forró Kálmán pedig énekbe fogott:

– Fehér László lovat lopott. A fekete halom alatt. Fehér Lászlót ott megfogták, tömlec fenekire zárták.

Ennek a széki Forró Kálmánnak különösen szépre sikeredett az énekje, utoljára dalol nekem, góbé fejében megfordulhatott a gondolat. Az első sorok után lovamat megint csendesítettem, hogy a sáros dűlőt némán tapossuk. A kopár síkságon Széki Forró basszusa közeledésünk bizonyosságát messzire röpítette. A varjak szétrebbentek, a töröknek jelezték a bajvívó magyarok érkezését.

Széki Forró meg kántált tovább:

– Fehér Lászlót ott vallatják...

– Van anyád, van-e apád? – lovasom a csapatból kérdezte. Öneki megint másik lovasom válaszolt:

– Nincsen anyám, nincsen apám. Csak egy nevelő-testvérem: Fehérvárban Fehér Anna. Kellemetes két orcája.

Fehér Anna meghallotta, hogy a bátyja be van zárva...

Szerettem a balladást. Széki Forró után dúdoltam a sorokat. A szólamot vezető székely legény tudta ezt s mellém ugatva énekelt:

– Fehér Anna nem állhatja, szalad a tömlec-rostélyra.

– Fehér László, édes bátyám! Élel-e még, vagy meghaltál?

– Se nem élek, se nem halok, most is rólad gondolkodok.

– Fehér László, édes bátyám, hogy hívják a bírógazdát?

Lovasaim felelgettek:

– Horvát Miklós bírógazda.

Széki Forró így folytatta:

– Hallod-e, te Horvát Miklós! Ereszd ki a Fehér Lászlót!

Tállal mérem az aranyat, vékával a húszasomat.

Lovas legényem énekhangján kiáltotta:

– Nem kell nekem a tál aranyad. Sem vékával a húszasod.

Háljál velem egy éjszaka! Kieresztem ezt hajnalra.

Fehér Anna nem állhatja, szalad a tömlec-rostélyra:

– Fehér László, édes bátyám, élel-e még vagy meghaltál?

– Se nem élek, se nem halok, most is rólad gondolkodok.

– Fehér László, édes bátyám, mint mondott a Horvát Miklós: háljak vele egy éjszaka, kiereszt majd esthajnalra.

– Fehér Anna, édes húgom, ne hálj vele egy éjszaka, szűz-koszorúd letöreted, édes bátyád megöleted.

Fehér Anna nem állhatja, véle hála egy éjszaka. Mihelyt hajnalodni kezdett, mindjárt nagy csördülést hallott.

– Hallod-e, te Horvát Miklós, mi csörög az udvarodon?

– Aludj, aludj, Fehér Anna, lovam viszik itatásba, zabla zörög a szájába.

Fehér Anna nem állhatja, szalad a tömlec-rostélyra:

– Fehér László, édes bátyám, élel-e, vagy meghalál?

– Anna, Anna, Fehér Anna, ne keresd itt Fehér Lászlót: zöld erdőben, zöld mezőben, akasztófa tetejében.

A lovas legényeim mind együtt énekelték:

– Bíró, bíró, Horvát bíró, én tégedet nem átkozlak, én tégedet nem átkozlak, csak a jó istenre bízlak. Búzád, árpád ne

teremjen, lovad lába megbotoljon, töltött puskád elcsattanjon,
az is szívednek ártson! Mosdóvized vérré váljon, törülköződ
lángot hányjon, Istennyila meg a menkő üssön beléd, mind a
kettő!

A megállapodás szerinti helyre értünk, a törökök már ott
várakoztak és magabiztos derűlátással ordítottak át, aztán
azonnal elő is ugratott Ali szpáhivezér.

A küzdelem rövid ideig tartott. Az egyik pillanatról a másik-
ra féktelen és heves ellenfélle vált Epeirosi Ali néhány attak
után nálam gyengébbnek bizonyult, s tőből levágtam páncéllal
védett jobb karját. Ütésem hatalmas volt, a levágott karral
együtt a kettészelt páncél is a földre hullt. A következő vágás-
sal halálra sújtottam ellenfelemet.

Győzelmem megfélemlítette a törököket, lovasaim diadal-
ujjongással fogadták a sikert. Aztán ugyanúgy tértünk vissza
Nándorfehérvárra, mint ahogy a viadalra indultunk: nyugod-
tan, csendesen, a vitézi gőg minden jele nélkül.

Lovas legényeim hazafelé is énekeltek:

– Ha felmegyek Kolozsvárra, Kolozsvári bíróságra, ott látok
sok urat ülni, engem fognak elítélni.

No meg harsogva azt:

– Leányok, leányok, rajtam tanuljatok, a legénynek csókot,
párost ne adjatok! Mert ha párost adtok, meglátszik rajtatok,
kilenc hónap múlva meggyűl a bajotok.

Ó, feleim! Látjátok, siralmas, ahogyan atyámfiai elbánnak
énvelem?! Gyehenna lángoló parazsaira ültették trónomat!...
Ó, jó Uram! Istenem! Bocsáss meg nékiek, halandók es nem
tudják mit tészenek! Atyámfiai! Feleim! Gergely öcsémnek
megkegyelmezzetek!...

Lovaskapitányi kinevezésem volt a legnagyobb kegy,
amellyel addig a hatalmasok kitüntettek. De Ali legyőztetése
után Török Imre nándorfehérvári kapitány arra biztatott, hogy
jutalomért egyenesen a királyhoz menjek.

Megfogadtam parancsnokom tanácsát. Ajánlásával Budára
érkeztem és II. Ulászló udvara kiutalt számomra kétszáz ara-

nyat. Egyszersmind meghagyták a kincstárnak, hogy a pénzbeli jutalmon kívül adjanak nekem két paripát aranyos-ezüstös szerszámmal. De szép volt az a nap! Ám a délibáb csakhamar szertefoszlott. Gyanútlanul kerestem fel Telegdy István kincstartót, hogy kérjem tőle jogos jussomat. Ám a gőgös Telegdy tréfának vélte csupán az udvar kívánságát. Nem érte be a jutalom megtagadásával, ráadásul gúnyosan beszélt a messziről érkezettel, aki valék, ki fel sem mertem tétélezni, hogy gúnynyal és gőggel képesek megalázni. Hallgattam önuralmamra, de háborgó önérzetem arra ösztönzött, hogy jóvá tétessem a megaláztatást. A fényes Budán nem voltam járatos, de kiverekedtem, hogy fogadjon Csáky Miklós csanádi püspök, az a főpap, akinek – Bakócz Tamás esztergomi prímás után – a legnagyobb tekintélye volt az országban, aki a király diplomatajaként okos, művelt és jó szándékú ember hírében állott. Mivel pedig a római egyház szorgalmazta leginkább a törökök elleni vitézi harcot, úgy véltem, alkalmas helyen kérek orvoslást sérelmemre. Reményem itt is keserves csalódássá változott. Csáky püspök még bősztőbben viselkedett, mint a kincstartó. A kegyes nagyúr hírében álló főpap úgy beszélt velem, mint valami jött-ment személlyel, s nem, mint székely nemes emberrel, durván lerohant és rövid úton kidobott a palotájából. A pillanatnyi szégyen után tudtam már, hogy ez a bánásmód lehetetlenné tesz becsületemben, nevetségessé válok, ha megcsúfoltan térek vissza végvári bajtársaim közé. Már nem is a jutalom érdekelt, hanem az emberi méltóságomon esett nyílt seb. Pedig ennek sértetlenségéhez ragaszkodtam. Olyan nevelést kaptam a szabad székelyek között, olyan iskolát jártam ki a hadi vállalkozásokban, hogy a szégyen nem férhetett össze lelkiismeretemmel. Úgy döntöttem, hogy a legfőbb egyháznagyhoz, Bakócz Tamás bíboros érsekhez fordulok panaszzommal. Ha itt is elutasítanak, akkor egyenesen a király színe elé törekszem. Távolról sem volt csekélység ekkora urakhoz bejutnia olyan embernek, aki semmiféle összeköttetéssel nem rendelkezett. Különösen nehéznek bizonyult azokban a na-

pokban, amikor a királyi udvar, egész Buda, valóságos lázban égett. Éppen Bakócz Tamás miatt. Az esztergomi érsek nemrég érkezett haza Rómából. Alig tartotta meg Esztergomban a fényes Te Deumot, a hercegprímási ünnepi istentiszteletet, sietett Budára azokkal a tervekkel, amelyeket a pápa udvarában kovácsoltak Magyarhon számára a török veszedelem ellen. Bármennyire lefoglalták Bakóczot a fontos ügyek, időt szakított rám. A látszatra kegyes előzékenység mögött azonban okos elgondolás húzódott meg. Hátha alkalmas ez a Dózsa György nagyszabású terveihez? De ha nem alkalmas is, az iránta való szívélyesség mindenképpen jó benyomást tesz a katonákra, akik nélkül lehetetlen megvívni a küszöbön álló nagy keresztes háborút. Mert ez volt a Rómában kovácsolt terv lényege: Magyarhonban fegyverbe szólítják a hadra fogható lakosságot, csatlakoznak hozzájuk Európa önkéntes keresztesei, és a török ellen vonulnak, visszafoglalják Konstantinápolyt, amelynek Bakócz Tamás esztergomi érsek lesz a pátriárkája. Így nemcsak a törököt űzik ki a keresztény Európa déli országaiból, de helyreállítják az egyházszakadás óta más utakon járó konstantinápolyi patriarchátusban is Róma fennhatóságát.

A bíboros érsek tehát fogadott. Elbeszélgetvén velem, csodálkozása nőttön-nőtt, tájékozott, éles eszű, katonai képzettség dolgában kitűnő lovaskapitánynak minősített. Első találkozásunkkor még nem hozta szóba a felállítandó keresztes hadak parancsnoklásának ügyét, noha nem kizárt, hogy úgy gondolt rám a bíboros, mint a leendő fővezérre. A hatalmi erőviszonyok szerint egyenesen kíváncsnak ítélte a hercegprímás, hogy főrangú személy helyett alacsonyabb sorból származó tehetséges vezér álljon a keresztések élére, mivel II. Ulászló uralkodása alatt amúgy is nagy volt már az ország nyakára hágó oligarchiák túlsúlya, szemben a királyi hatalommal. Bakócz persze, nem az ország érdekeit féltette, a mind önállóbb és önzőbb főuraktól, hanem a maga hatalmát. Szövetségeket keresett nagyra törő céljaihoz. Mihelyt tisztába jött panaszommal, személyesen ment a királyhoz és követelte a megbékítésemet.

Ulászló is gyorsan cselekedett. Nem bízta immár Telegdyre a jutalmazás ügyét, hanem maga tisztelt meg kitüntetésével. Ünnepélyes külsőségek között adta át nekem a jutalmat, s az először megszabott ajándék fölött aranylánccal ékesített fel, sarkantyút, kardot, díszes bíborruhát nyújtott át nekem. Ezzel az aktussal a lovagok sorába emelte vitézségemet, s hogy nagyobb nyomatékot adjon kegyének, egy falut is adományozott nekem, a székely nemesnek, ezenkívül kiegészítette a Dózsa család címerét a kardot tartó, levágott török kézzel.

Ó, képzeletem nemes küküllői kisasszonya pártában! Akkor kellett volna a katonai pályáról visszavonulnom?! Akkor nem kellene itt ülnöm testem kivégeztetésén?! Ó, Uram! Adj nyugodalmat háborgó lelkemnek! Türelmet fájdalmamhoz!

Piros betűs ünnepként tartották április huszonnegyedikén, Szent György napját. Ezen a harcias ünnepen akarta Bakócz hercegprímás kihirdetni Budán azt a pápai bullát, amelyet Rómából hozott magával. A bulla teljhatalmat biztosított Bakócznak keresztes hadak gyűjtésére nemcsak a magyar királyság területén, hanem a többi kelet-európai országban is. De amíg nem talált fővezért, a hadak gyűjtését sem kezdhette meg. Már kiszemelt magának, ám hiányzott kettőnk megállapodása. A keresztes háború meghirdetésére leginkább alkalmas Szent György nap előtt egyezsége kellett jutnunk. A vitézek ünnepe előtti napon, április huszonharmadikán tárgyalt velem az esztergomi érsek. Bakócz Tamás pápa szeretett volna lenni, ezért vonult az előző évben káprázatos kísérettel Rómába, nem éppen reménytelenül. Akkor még szilárdnak látszott a Cabriai Liga, amelyben Európa valamennyi katolikus hatalmassága tömörült Velence elveszejtésére, mivel a gazdag városállam fontosabbnak tartotta saját érdekeit, mint a török megfékezését. Gyula pápa kiátkozta a patrícusok köztársaságát, mondván, hogy „Velence rosszabb a töröknél.” Ám Gyula pápa meghalt és az utódlásért folyó harcban alul maradtak a liga hívei. Medici János lett a pápa X. Leó néven. S ő veszedelmesebb ellenfélnek tekintette Rómára nézve Franciaorszá-

got, Németországot, mint Velencét, „amely mégiscsak olasz”. Feloldotta a hajós-kereskedő államot az egyházi átok alól, s hogy némileg Bakóczot is kárpótolja, odaígérte neki a konsztantinápolyi patriarchátust és teljhatalommal ruházta fel a keresztes háború megindítására. Mivel pedig sem II. Ulászló magyar király, sem a főrangú nemesek nem ujjongtak túlságosan a pápa és Bakócz közös tervéért, a hercegérsek a tömegek felfegyverzésével, azok lelkesítésével akarta célját elérni...

Ó, Uram! Mit mível magyarral a magyar! Kínzó fájdalmat érzek, de nem szólok, nem kiabálok, csak reád tekintek.

Katona voltam s világosan ítéltem meg az országra nehezedő török veszedelmet. Ennek elhárításáért tétovázás nélkül kész voltam harcolni. Ezen túlmenően a hercegérsekkel való vitám elsősorban mégis az ország belső helyzetére vonatkozott: ismerve a főurak szertelen dölyfösségét, a parasztság és az alsóbb nemesi rétegek sanyarú helyzetét, tisztában voltam a hazát szorongató kettős nyomás tarthatatlanságával. Úgy véltem, ha elvállalom a keresztesek fővezéri posztját, alkalmam nyílik hadaimat egyrészt a török megsemmisítésére vezetni, másrészt a hadi siker és a szervezett katonai erő birtokában kikényszeríthetem a jobbágytömegekre háruló terhek könnyítését.

Amikor Buda várában másnap sor került a Szent György napi ünnepélyes eseményekre, kezdetben még nem tudta a tömeg, hogy ki lesz a fővezér. Jelen voltam a sokadalomban, számosan ismertek, mivel kitüntetésem körüli huzavona révén vitézségeimnek is híre szaladt. Főképp a katonák költötték jó híremet, ennek nyomán a tömeg is ünnepelni kezdett. Mire a Szent Zsigmond templomban elérkezett a mise ideje, mindenki természetesnek vette, hogy a nándorfehérvári lovaskapitány, a király új lovagja a közismert katonák csoportjában foglal helyet.

A Szent Zsigmond templom szűknek bizonyult a hatalmas tömeg befogadására. Mind a templom előtti tér, mind a környező utcák megteltek, miközben Bakócz érsek misét celebrált

az oltárnál. Ezt követően népgyűléssé változott át az ünnepség. Bernát Pávia gróf, olasz püspök, a pápai udvar főjegyzője felolvasta a latin nyelvű római bullát, amely keresztes háborúba szólította a katolikus egyház híveit. Az eredeti latin szöveget fennhangon fordította magyarra Balázs, ferencrendi szerzetes. Ezt követően Bakócz Tamás az oltár elé szólított tíz vitéz társaságában. Mellvértünkre a hercegérsek szabója varrta fel a keresztes háború jelvényét, a posztóból készült vörös keresztet. Közben világi papok és szerzetesek ugyancsak posztóból kereszteteket osztogattak a férfiaknak, hogy erősítsék ruhájukra, s ezzel nyilvánítsák ki a háború iránti hajlandóságukat. A papok lelkesítő beszédeket rögtönöztek, ahol csak megfordultak a tömegben. Ennek hatására valóban magával ragadta az elszántság az embereket, amikor Bakócz Tamás kibontotta a hatalmas, fehér lobogót, rajta a vörös kereszttel. Abból pedig, hogy nékem nyújtotta át a keresztes háború lobogóját, megtudták, hogy ki a fővezér. De igencsak baljós előjelnek véltem, hogy erről a nevezetes miséről hiányzott az udvar és hiányoztak az országnagyok.

Mindazonáltal úgy sikerült minden, ahogy a hercegérsek remélte. Harcot hirdető szavaira megalakultak a keresztes hadsereg első csoportjai. A sok-sok gyalogos mellett már háromszáz lovas legényem is volt. Könnyűlovasságommal kése-delem nélkül átkeltem a Dunán és a pesti oldalon hozzáálltam a tábor berendezéséhez. Híveimet lelkesítettem, beléjük önbizalmat ültettem s minek utána újra kihirdettem a pápai bullát, lakomára hívtam a seregalapító katonákat.

Ó, mint a háromszéki pacsirta – szólt a balladás! Legényeim egymásnak feleltek:

*Molnár Anna s a katona
Elindultak a bojtosba.
Mentek, mentek kicsit, sokat,
Míg a nagy fa alá juttak.*

– Keress, Anna, a fejembe,
Mert álom jött a szemembe.
Fel ne tekints az egekbe,
Harmat cseppen az egekbe.

Molnár Anna feltekintett,
A szemibe könny eredett.
Felkiáltott Molnár Anna:
Erejsz engem a hazámba!

– Nem engedlek, Molnár Anna,
Fel kell mászszál erre fára.
– Nem tudok én fára mászni,
Meg kell engem tanítani.

Felindult a jó katona,
Visszaesett fényes karja.
Molnár Anna ragadt rajta,
Ütni, vágni kezdett hozzá.

– Hadd meg, Anna, az életem,
Neked adom minden kincsem.
– Nem kell nékem a te kincsed,
Kell nékem a piros véred.

Molnár Anna felöltözött
A katona ruhájába,
Elindult a hazájába,
Elindult a hazájába.

Menyen, menyen kicsit, sokat,
Míg a hazájába juta.
– Jó estét, te jámbor gazda,
Adsz-e szállást az éjcaka?

– Adnék bizony, jó katona,
Nincs csendesség a házamba.
Feleségem keringőbe,
Sír a kicsi a bőcsőbe.

– Hazajőne, megszidnád-e,
Megszidnád-e, megvernéd-e?
– Meg se verném, meg se szidnám,
Az orrára fel se vetném.

Míg a gazda a borét ment,
Kigombolta tulipánját.
Kigombolta tulipánját,
Megszoptatta kicsi fiát.

Visszajött a kedves férje,
Meghasadott az ő szíve.
Visszajött a kedves férje,
Meghasadott az ő szíve.

Már most jól tudom én, hogy a hercegérsek a pápai bulla kihirdetésével szelet vetett. Országszerte megmozdult a nép és nemcsak a jobbágyok, de a szegényebb nemesek is a gyülekező helyek felé tódultak. A toborzásokban kiemelkedő szerepet játszottak azok a papok, akik az egyház, a főrangú nemesek tehetetlensége ellenében hasztalan hirdették az evangéliumot. Maguk is nyomorogtak, közelről látták a parasztság mind reménytelenebb helyzetét. Most megragadták az alkalmat, híveik élén siettek a keresztes háború zászlói alá. Megannyi gyülekezőhely közül Nagyvárad, Kalocsa, Székesfehérvár, Bács tartozott a legfontosabbak közé. S központi táborhelynek Pest határában levő Rákost jelöltem ki. Naponta több ezer önkéntes érkezett, s rövid időn belül negyvenezren népesítették be a hatalmas tábor. Egyedül Medgyaszai Mészáros Lőrinc ceglédi plébános kétezer parasztot vezetett seregembe s megérkezése

pillanatától fontos szerepet játszott kereszteseim vezérkarában. A jobbágyok, papok, kismesek sorai külföldi önkéntesekkel egészültek ki: felvilágosult deákok, ügyes iparosok siettek a táboromba. Csak a nagyurak és azok fegyveresei maradtak távol. Voltak ugyan nemesi bandériumok Pest, Nógrád, Hont és Heves vármegyékben, de ezek sokat sejtető tartózkodással kerülték a gyülekezőhelyeket. Egyelőre! Aztán eleinte szórva-nyosan érkeztek hírek a nemesek durvaságairól. Nagy önuralom kellett énnekem ezek tudomásul vételéhez, Uram! A túlkapások megtorlása helyett a sereg fegyelmezésére fordítottam minden erőmet. Kora reggeltől késő estig tartott a kiképzés, személyesen foglalkoztam az alsóbb parancsnokokkal, majd ellenőriztem munkájukat. Megfontolás után osztottam be legcélszerűbb harci alakzatokra a gyalogságot, a lovaságot, tüzérséget és a műszaki csapatokat. Katonai képzettséghez igazságos erélyt és érett emberismeretet igyekeztem társítani, Uram. Erre bizonyosság, hogy rendszerint azokból választottam ki az előjárókat, akik a gyülekezők élén érkeztek a táborba.

Ám hiába szerettem volna minél többet törődni katonai teendőimmel, kénytelen voltam odafigyelni a riasztóan megsza-
porodott rossz hírekre. A panaszok között az volt a legeny-
hébb, hogy a nemesek visszatartják jobbágyainkat, mit sem
törődve a pápai átokkal. Komolyan kellett vennem az otthon
maradott védtelen családtagokkal szembeni általános erősza-
koskodást, a fenyegetések ellenére hadba indulók megcsonkí-
tását, a toborzók meggyilkolását. Többször értesítettem
Bakóczot is, a királyt is a tarthatatlan helyzetről, de miután
sürgető kérésemre hallgatás volt a válasz, erélyesebb levelet
fogalmaztattam Ambrus pappal, a deákommal. E levélben
felsoroltam a tudomásomra jutott eseteket és nyomaték-
kal kértem segítséget az ország törvényes vezetőitől, egyúttal sür-
gettem a nemesi bandériumok, a királyi zsoldosok és a végvári
katonák csatlakozását az önkéntes keresztes hadjáratához.

Budavárából a rákosi táborba május tizennegyedikén vasárnap érkezett meg a válasz. A panaszokra nem tért ki sem a király, sem a bíboros. Figyelmen kívül hagyták a korábban megígért hadak csatlakozását is, ellenben felszólítottak: haladéktalanul szüntessem be a keresztesek további toborzását, azonnal bontsak tábort, és késedelem nélkül vonuljak Dalmáciába a török ellen.

Azonnal átláttam a parancs lehetetlen voltát. Tanácskoztam közvetlen környezetemmel, vezértársaimmal, Gergely öcsémmel és Mészáros Lőrinc ceglédi plébánossal. Gergely óvatosságra és engedelemre intett, de a többiek, főképp Mészáros Lőrinc úgy vélték, teljesen igazam van, semmi szín alatt sem szabad teljesíteni a király és a bíboros parancsát. Figyelmeztetésül engedtem némi mozgást a mindeddig szigorúan tartott csapatoknak, hadd szerezzenek maguknak élelmet a környékbeli nemesi kúriákon. Mivel a kormányzat elmulasztotta a seregről való gondoskodást, kiéhezett katonáim éltek az alkalommal és engedélyemmel megsarcolták a gazdagokat a Rákos környéki falvakban, Pest és Buda városában.

A nemesek vad megtorlásaihoz képest egyszerű vasárnapi kimenőnek számított ez az engedély! De mégis pánikot okozott az udvarban. Hétfőn kemény parancs érkezett Budavárából: ha nem indulok Dalmáciába haladéktalanul, magam és társaim, a király és az ország ellenségeinek minősülünk, s eszerint járnak el velünk.

Mit válaszolhattam erre, Uram? Indulni és maradni – egyaránt lehetetlen. Ha elindulok az ország fegyveres erőinek nagy része nélkül, kevés eséllyel szállok szembe a törökkel, ráadásul a jobbágyokra bősziült nemesek arra használják bandériumukat, hogy feldúlják a védtelen falvakat. Indulni tehát öngyilkosság! Ha pedig feloszlatom seregemet, mint ahogy az udvar végső feltétele szolt, akkor is a pusztulás vár reánk, mert a széthulló kereszteseimet kényük-kedvük szerint kaszabolják le a nemesek.

Ebben a drámai helyzetben hívtam gyűlésre az egész táborot, Uram. Föltártam helyzetüket és kértem katonáimat, hogy maradjanak együtt, fogadják el az általam kínált fegyelmet, mert most ez az egyetlen biztosíték a pusztá életük és az ország megmentésére.

Hogy rövid néhány hét alatt mennyire megszerettek a fölfegyverzett jobbágyok, kisnemesek, szegény papok, iparosok, deákok – most derült ki. Ujjongva fogadták javaslatomat. Hűséget esküdtek nekem. Szent György napján a hercegekről kaptam a fővezéri kinevezést. Most a fölfegyverzett nép választott meg vezérének.

De ez a döntés a kocka elvetését jelentette. Ahelyett, hogy írásban válaszoltam volna a budavári hatalmasok ultimátumára, együtt tartottam táborom és ezzel a tettemmel adtam meg a választ. Hadüzenet volt ez az országrontók hatalma ellen. A mögém sorakozó sereg nem tett egyebet, mint elfogadta a reá kényszerített harcot.

Gyorsan és megfontoltan kellett cselekednem. Mindeneke-lőtt katonailag akartam uralni a helyzetet, hogy kedvező pozícióból kíséreljem meg a politikai célok elérését. Az ország fontos területein a fegyveres nép jelenlétével kívántam biztosítani túlsúlyomat, egyszersmind újabb paraszti tömegek csatlakozását reméltem a seregek útjába eső vidékekről. Barabás papot kelet felé küldtem a síkság és a hegyvidék találkozási vonalán. Ezzel mintegy elszigeteltem a nemesekhez húzó felvidéki országrészt a mozdulásra hajlamosabb, paraszti tömegekben bővelkedő Nagyalföldről. Mészáros Lőrincet a Duna-Tisza közepére küldtem, hogy a lelkes papra bízott sereg vegye birtokába azt a terepet, amelyen át a legrövidebb út vezet Budáról Nándorfehérvárra, s olvassza magába az útvonalon várakozó nagy számú önkéntest. Én magam a két szélső irány között a tengelyvonalat választottam. A Rákoson a seregzőm egyik felét öcsém, Dózsa Gergely parancsnoksága alá rendeltem, megtartván magamnak a fővezérséget. Budát és Pestet nem hagyhattam biztosítékok nélkül a hátam mögött, ezért a Ráko-

son marasztaltam háromezer fegyverest Száleresi Ambrus pesti polgár vezetésével.

Az átgondolt stratégiai intézkedések után késedelem nélkül még május tizenhatodikán tábort bontottunk és útra keltünk. Ezzel kezdetét vette alföldi hadjáratom, tulajdonképpen háborúm, Uram, noha egyelőre csaták nélkül vonultunk célunk felé. A fő irányba haladók zöme tizenhetedikén este érkezett Ceglédre. Letáboroztunk a nagy mezőváros északnyugati szélén a homokbuckák között. Csapataim ekkor már magunkon viselték a fegyelem és a szervezettség biztos jegyeit.

S nekem határoznom kellett, hogy milyen módon vívjam ki fegyveres hatalmam birtokában a jobbágytság számára remélt szabadságot.

Cegléd a programadás helyszíne lett. Itt derülhetett ki, hogy a hadvezéri képességemen túl politikai szerepre alkalmas vagyok-e. Nem akartam eltörölni a királyságot, ám annál szilárdabbul elhatároztam magamat a fennálló társadalmi rend emberségesebb átalakítására. Feladatombnak tekintettem a főurak megfékezését, a törvények felülvizsgálását, a jobbágyok jogainak új alapokra helyezését. Születésem, neveltetésem révén önként kínálkozott a székegyek példája. Azt akartam, hogy a székegyek számára garantált jogokhoz hasonló helyzetbe kerüljön az ország egész parasztsága. Miután világossá fogalmazódott bennem a szándék, ismét népgyűlésre hívtam seregemet és így beszéltem katonáimhoz:

– Semmi sem kellemetlenebb isten előtt, mint az, hogy egyik ember uralkodjék a másikon. Mert a szolgaság nem természet szerint, hanem az emberek kapzsiságából keletkező, egy halandó sem követ el gonoszabbat, mint az, aki a maga tekintélyével visszaél, s az embereket durva szolgaságra veti... Akár nehéz, akár könnyű dolgot tett-e már egy nemes is a ti károsodástok nélkül? Hiszen, ha egy nemes építkezik, házasodik, leányát férjhez adja, vendégeskedik, fia születik vagy meghal –, ha saját ügyében a királyhoz utazik: veletek fizetteti meg. Semmit sem tesz a ti nagy károtok nélkül. Ünnepejök

gyász nektek, s ha gyászolnak, pénzetekből csapnak tort, s inkább ti hullathattok könnyeket... Mialatt most ők remegnek, támadjatok ellenségeitekre, öljétek le, vagy szalasszátok meg őket. Tanítsátok meg az elpuhultakat, ne uralkodjanak gonosz módon tűrhetetlen kevélységök által.

Ugyanebben a szellemben íródott a kiáltvány, amely Ceglédén kelt 1514. május tizennyolcadikán: Székely György, vitéz, katona, a keresztesek istenáldotta népének fejedelme és főkapitánya, csak Magyarország királyának s nem egyúttal az urak alattvalója, a Magyarországon lévő városoknak, mezővárosoknak és falvaknak, együtt és egyenként, üdvözetünket! Tudjátok, hogy a hitegető nemesek ellenünk... ártani vágyó kezekkel fölkeltek, hogy bennünket üldözzenek, háborgassanak és zavarjanak. Azért is Néktek... rendeljük és parancsoljuk, hogy rögtön és azonnal, amint jelen levelünket látjátok, minden késedelem és kifogás nélkül jöjjetek, repüljétek és igyekezzetek Cegléd mezővárosába. Siessetek, hogy így a szent csapat és áldott gyülekezet a nevezett hűtlen és gonosz nemeseknek erejét és kezét korlátozni, megfékezni és megzabolázni tudja.

Óvakodtam attól, hogy szent hitvallásom mellett a király és az egyház ellen buzdítsak. Sőt, kancellárommal, Ambrus dévaványai pappal levelet írtam Ceglédre Bakócz Tamásnak, beszámoltam haderőmről, hogy késedelem nélkül csatlakozzon hozzám mindazon sereggel, amelyet kezdetben megígért. A bíborosnak címzett békülékeny hangú levelet az követte, hogy Bakócz május huszonharmadikán végképp eltiltotta az egész keresztes hadjáratot, egyházi átokkal fenyegetett meg mindenkit, aki nem teszi le rögtön a fegyvert, s nem tér haza azonnal.

Időközben seregem mégis egyre erősödött s szilárdult. Szabályosan menetelő alakzatait már kürtösök, dobosok kísérték Temesköz felé. Pompás szakértelemmel keltek át a Tiszán, a Berettyón, a Hármaskörösön. A Békés melletti szikes réteken táboroztunk, amikor megérkezett Bakócz Tamás és az urak együttes levele. Látván az elszánt és rideg gyűlöletet, komoran

szóltam, miután Ambrus pap felolvasta nekem a fenyegetést, Uram.

– Nem vagyok én sem gyermek, sem bolond, hogy tréfát üzzenek velem. Fogadom az istenre és a szentekre, hogy öszszetöröm őket! – fakadt ki belőlem.

Bakócz Tamás és a főurak ultimátumából végérvényesen meggyőződtem arról, hogy az ország nemessége és a király katonái nem a török, hanem a keresztes hadaim ellen gyülekeznek. Megértettem, az életre-halálra szóló harc immár kikerülhetetlen. A helyzet súlyosságához mértén igyekeztem minél előnyösebb katonai, illetve gazdasági helyzetet teremteni szétszétesés háborúm számára.

Katonailag igen kedvező volt a keresztesekre nézve, hogy a fővezér elgondolásához híven a békési és a biharosi síkságot birtokoltuk. Olyan területi pozíció volt ez, ahonnan egyforma súllyal éreztethettük hatásunkat mind Buda, mind Erdély, mind a török felé. E körzet stratégiai fontosságát hagyományosan ismerték az ország urai, hiszen számos vár tanúskodott kivételes szerepéről. Nagyvárad, Gyula, Csanád mellett olyan kulcserődök tartoztak ide, mint az erdélyi bejáratot őrző Lippa és Solymos vára. Mindehhez a stratégiai rendszer koronájaként tartozott Temesvár, amely felé törekedtem. Tudtam, ha ezt elfoglalom, Budánál is fontosabb hadászati bázis jut a kezünkbe.

Gazdaságilag és politikailag úgyszintén nagy jelentőséggel bírt ez a terület. Aki a magáénak mondhatta, az erkölcsileg nagy hatást gyakorolhatott az ország közvéleményére. Itt könnyebben megoldhattuk a gazdag uradalmak révén a hatalmas sereg ellátását, ugyanakkor önmagáért beszélhetett a tény: a legnagyobb urak vagyona, földje is elvehető a szegény nép javára.

Keresztes hadaim által megszállt országrész nem akármilyen birtokos úré volt. Valóságos kiskirályként élvezte a ropant vagyon előnyeit az a Hohenzollern György, akit idegen létére feltűnő kegyességgel pártfogolt II. Ulászló. Úgy vélte a

magyar király, megteheti ezt unokaöccse kedvéért. A német Hohenzollern Györgyhöz adta feleségül Corvin János herceg özvegyét, Frangepán Beatrixot, s miután a hozománybirtokos asszonyt rövidesen sírba kergették, György ölébe hullott Magyarország egyik leghatalmasabb nagybirtoka. Így tehát György úr, a stettini, pomerániai, rügeni, ansbachi hercegi cím, illetve a brandenburgi és nürnbergi örgrófság mellé megkaparintotta a magyarországi várak jelentős csoportját, a Nagyalföld 251 mezővárosának és falujának tulajdonjogát. Így hát hadaimmal bebizonyítottam a legnagyobb urak sebezhetőségét. Ezért estek oly nagy pánikba az ellenpárt vezetői, amikor látták, hol kezdenek megszilárdulni a keresztesek pozíciói. Legfontosabb szándékuk az volt, hogy bármi áron megakadályozzák a paraszti seregeim átkelését a Maroson, s ezzel elejét vegyék Csanád és Temesvár elestének. Csáky Miklós csanádi püspök állt a nemesi had élén. Hozzá csatlakozott ugyancsak tekintélyes erőkkel Báthori István temesi gróf. Amikor Balogh István alvezér, parancsnoktársam a Maroshoz ért, hogy elfoglalja a révhelyet és gázlókat keressen, a nemesek megverték a kereszteseket.

Csáky és Báthori átkeltek a Maros jobb partjára. Nagylakig üldözték a keresztes seregemet, de egyelőre beérván a kezdeti diadallal, elfoglalták Jaksics György gazdag szerb vendéglátását és nagy dinom-dánommal töltötték az éjszakát. De én már másnap, május huszonhetedikén hajnalban Nagylakra értem, magamhoz kapcsoltam a megvert csapatrészek maradványait s mindjárt hozzáálltam a Jaksics-féle megerősített kúria ostromlásához. Tele hordattam rőzsével a várarkot, és rövid úton kifüstöltem a védőket. Fordult a kocka, ezúttal mi győztünk, noha mind Báthori, mind Csáky elszántan harcolt. A lényegében sértetlen nemesi hadak egész nap védekeztek, végül tönkrevetésükkel fejeződött be a nagy csata. Báthori csak nagy szerencsével tudott megmenekülni és Csáky Miklós is annak köszönhette életben maradását egyelőre, hogy beesteledett s az erdőben, ahol ellene folyt a harc, sikerült egérutat nyernie

és Csanád várába futott. Azt remélte: ott átvészeli újabb támadásunkat. De csak egyetlen éjszakára tudta elodázni a végzetét. Percnyi nyugalmat sem hagytam ellenfeleimnek. Szívósan a sarkukban voltam, még a nagylaki ütközet utáni éjszakán Csanád ellen vonultam és nyomban megkezdtem a püspöki erőd ostromát. Megint a tűz fegyverével éltem, felgyújtottam a várost, elégettem az összes káptalani papírokat. A püspök reménytelennek látta helyzetét, ezért bizalmasaival együtt csónakba szállt, hogy az éjszaka leple alatt fölevezzenek a Maroson az aradi hegyekig. Kereszteseim azonban mégis elfogták, és megkötözve hozták elém őket.

Táboromban ekkor már számos nemest tartottunk fogva. Többek között Ravazdy Péter alispánt, de főképp a hatalmas urat, Telegdy István kincstartót, aki éppen a király sürgős üzenetével sietett volna Erdélyen át a moldvai oláh vajdához, hogy katonai segítséget kérjen a föllázadt magyar jobbágyok ellen. Egyúttal szörnyű hírek érkeztek a táborban elfogott kereszteseink budai kivégzéséről. Tudtuk már, hogy a Mezőtúrról Budára hurcolt parasztokat megnyúzták, elevenen húsukat megsütötték, Uram. Az úri ítéletre ítélettel kívántam felelni én is. Be akartam bizonyítani, hogy van bennünk bátorság az úri rémtettek megtorlására. Csanád mellett Apátfalván tartottuk meg az ítélkezést. A környék jobbágysai hosszan sorolták sérelmeiket s halál várt a táborunkban fogva tartott valamennyi nemesre. Csáky Miklós csanádi püspökkel kezdtük. Csontjait vasbuzogánnyal összetörtük, majd fejjel lefelé karóba húztuk. A többi urat is karóba húztuk, mind egy szálig. Telegdy István kincstartót, a király diplomatáját magas oszlopra kötöztük, és íjászok nyilazták le. Adj nekik örök nyugalmat, Uram!...

Május 28-án történt mindez, amikor kereszteseim ítélettel adták ellenségeink tudtára, hogy a legvégsőkre szánták el magukat. Szólt az ének, Uram s a vigasztaló balladás felelgető akkor éjszaka:

*Harangoznak délre,
Pont tizenkettőre,
Hóhér mondja: – Bogár Imre
Álljon fel a székre!
Fel is állt a székre,
Feltekint az égre:
– Jaj istenem, sok rablásim
most jutnak eszembe.*

Táboromba bárhonnan jött a hír, csakis ugyanazt jelenthette, akár veszedelemről, akár sikerekről szólt: küzdeni mindhaláláig. Ahhoz kétség sem férhetett, hogy a győzelemért. De arra is felkészültünk az apátfalvai ítélet után, hogy bármilyen rosszra fordulna a sorsunk, harcolunk az utolsó leheletünkig.

Hasonlóképpen gondolkoztak a hatalmukért, életükért rettegő nemesek is, Uram! Gyorsan és elszántan készültek a leszámolásra. Északon Bornemissza János növesztette mind fenyegetőbbre a nemesek táborát. Erdélyben Szapolyai János vajda toborzott sereget oly sietséggel, hogy még az éjszakákat sem hagyta kihasználatlanul. Az Erdély területén előforduló szórványos paraszti csapatokkal egyelőre nem is igen törődött, mert okkal hitte, hogy ahol a lázadónak vélt parasztseregek zöme van, ott az igazi veszedelem.

Egyelőre azonban óriási volt a helyzeti előnyöm! Kellő biztonságban érezhettem magam, hiszen számos síkföldi vár állt már kereszteseim rendelkezésére. Ám hátra volt még a siker betetőzése. Lippa, Solymos és Temesvár nélkül csak félmegoldásnak számított minden eddigi győzelem.

Földrajzilag, stratégiailag roppant fontos kulcshely volt a síkföld határán a Maros utolsó szorosa, amely valóságos várkapuként őrizte Erdélyt. Aki ezt a kaput birtokolta, annak kelet felől, azaz Erdély felől nem kellett támadástól félnie, vagy megfordítva. És ez a „vagy” mindig nagy szerepet játszott a Maros utolsó szorosát őrző két egymással szembeni vár, Solymos és Lippa életében. Ha erős vajdái voltak Erdélynek, mint például

Hunyadi János, akkor az ő kezükön volt két erőd. Máskor meg a királyok befolyásának volt nagyobb súlya. Ezúttal gyenge uralkodó ült a trónon, de unokaöccsége, Hohenzollern György volt az ikererőd. Ennek meghódítására vezetem seregeimet a Maros mindkét partjára, hogy elreteszelve az Erdélyből kivezető utat. Miközben vonultunk a partok mentén, sorra elfoglaltuk a nemesi udvarházakat. Csak ott romboltunk, s ott koncoltuk fel a nemeseket, ahol ellenállásra találtunk, Uram. Csála, Arad, Világos bevétele után június elején értem Lippára. Seregem zömével délnyugatra, a Maros és Temesvár között ütöttem tábornak, hogy a jól megválasztott helyről bármilyen irányba tudjak erőket küldeni. De mivel döntő fontosságú volt a szoros-erődök elfoglalása, magam intézkedtem a helyszínen.

Ebben az időben Lippa dicsekedhetett Arad vármegye legnagyobb és legjelentősebb városa rangjával. Hét bástyával, négy kapuval állt a Maros jobb partján. Fellegvára rendkívül erős, híven jelentőségéhez. Pénzverde, királyi sókamra működött a városban, révje, vámja, igen fontos. Kórházáról, iskolájáról szintén nevezetes. Mivel a vár védői nem számíthattak felmentő sereg érkezésére, csak amolyan tessék-lássék módon védekeztek. Mielőtt komolyabb harcra került volna a sor, átszöktek a szemközi Solymos várába. Tudtam, hogy a solymosi vár keményebb dió lesz – mert amennyivel kisebb Lippánál, annyival megközelíthetlenebb a nyaktörő hegyormon. De amíg birtokba nem vesszük, addig a lippai siker sem tekinthető megnyugtatónak. Nem vesztegettem hát időmet. Közvetlenül a június hetedikéi pihenő után, nyolcadikán délen már meg is kezdtük a Solymos elleni támadást.

Pratner német származású várparancsnok gondosan felkészült a védelemre. Én úgyszintén a vár bevételeire. Módszeres ostromhoz láttam. Hallatlan fizikai erőfeszítés árán éjszaka tüzéséget állítottam a szemközi hegyormokra. Kilencedikén hajnalban követséget küldtem a várba. Megüzentem, csak akkor tüzeltek, ha megtagadják a vár átadását. Pratner azt vá-

laszolta, hogy semmi áron sem hajlandó megadni magát. Erre kereszteseim heves ágyútűzet zúditottak a várra. Lövedékeinkkel számos épületet is felgyújtottunk, a lőporos tornyot is megsemmisítettük. Mindez nem volt elég a vár parancsnokának. Lebontatta az összes zsindeletet és védekezett tovább.

Hiába szerettem volna részese lenni a solymosi diadalnak, kötelességem a Temesvár közelében táborozó seregemhez szólított. De elköszönvén az ostromlóktól, megparancsoltam nekik, tűzzel-vassal mindenáron szerezzék meg az erődöt.

Alaposan megkeserítették a vár védői az ostromlók helyzetét. A legmakacsabb támadásokat is visszaverték. Odabent azonban meghasonlott a magyar nemzetiségű katonaság a német parancsnokkal. Pratner hallani sem akart a kapitulációról, mire a katonák megállapodást kötöttek a kereszteseimmel: átadják a várat, ha békén elvonulhatnak.

Megnyitották a kapukat csapataim előtt, Uram. Kereszteseim sokat szenvedtek ostromlás közben, fel akarták koncolni iménti ellenségeiket. Önhatalmúlag mégsem mertek cselekedni, ezért futár útján értesítettek szándékukról. S Temesvár közelében keményen megparancsoltam: mivel az adott szó szent, kötelesek betartani. Engedjék hát szabad útjukra a solymosi katonákat.

Így történt, Uram.

Mindkét tábor tökéletesen tisztában volt Temesvár jelentőségével. Az urak semmi áldozatot nem sokallottak megtartásáért. S győzelemmel én hosszú időre megszilárdíthattam volna kereszteseim hatalmi helyzetét, hogy aztán a parasztság érdekei szerint intézzék el a politikai rendezést.

Nagy lelkesedéssel kerekedett fel a szentséges sereg Maros alatti táborából és június 15-én megindult roppant tömegeivel Temesvár elfoglalására. Eddigi sikereink önbizalommal töltötték el harcosaimat, becsvágyukat felszította az a tudat, hogy a végső katonai győzelemhez közelítenek minden lépésükkel.

Mert Temesvár ez időben egyenértékű volt Budával, sőt tekintettel a török veszedelemre, fontosabb a királyi székhelynél.

Magyarország nagy kiterjedésű déli részeinek erős védőbástyájaként kulcshelyzetet foglalt el az egész állam sorsa szempontjából. Környéke széles kiterjedésű, gazdag, a síkság jól művelt és bőven termő. Nem véletlen, hogy Károly Róbert már a XIV. században fővárosává tette. Tíz esztendőn át, 1316 és 1325 között innen irányította az országot. Úgy volt, hogy az Anjou király végleges fővárossá avatja Temesvárt, nem utolsósorban az iszlám terjeszkedése miatt. Ugyanebből az okból Hunyadi János is Temesvárt tekintette igazi székhelyének. Átalakíttatta Károly Róbert egykori palotáját, amely ma is áll. Ebben a palotában készült nagy hadjárataira. Temesvár volt a kiindulópontja a rigómezői, a nándorfehérvári ütközetnek. A városban Hunyadi Mátyás, a magyar királyság legfényesebb uralkodója, s Hunyadi János nyomdokain ugyaninnen verte a törököt Kinizsi Pál, Uram.

Miként Lippa Erdély felé, úgy Temesvár a Balkán felé számított érckapunak. És amilyen fontos volt megtartania a magyar királyságnak függetlensége védelmében, ugyanúgy nélkülözhetetlen volt a töröknek európai hódító tervei érdekében. Ha én birtokba vehetem, az urak legyőzésével egy időben, szükség szerint a töröknek is ellenállhatok. Kitűnő téli szállást biztosíthatok seregeimnek, mert a vár nemcsak tágas, de jól is védhető a Temes és a Béga mocsaras összefolyásánál.

A várban tanyázott azon felül Báthori István temesi gróf kitűnően felfegyverzett seregével, a környék nagyszámú nemesével, azok famíliáival, cselédségével, zsoldosaival. Sürgetett az idő! Minél előbb ki kellett kényszerítenem a döntő fordulatot, hogy ellensúlyozhassam keresztes hadaim ama kudarcait, amelyek a Nagyalföld északi peremén következtek be. Ugyanakkor a Temesvárnál kivívandó átütő siker kedvező előfeltételeket biztosítana Szapolyai fogadtatásához.

Három fontos útvonal vezetett Temesvárra: a lippai Erdély felől, az aradi Magyarország középső részei felől és a szegedicsanádi Bács felől. Mindhárom irányt előzőnlöttem s a mocsári erdőségeken át június 15-én érkeztem az erődített város alá.

Mielőtt ostromhoz láttam, letáboroztam Ulics mezőségén. A mindeddig szinte teljesen magyar nemzetiségű paraszti seregekhez itt csatlakoztak a román és a rác parasztok.

Mindössze egyetlen éjszakai pihenőt engedélyeztem katonáimnak. Másnap, 16-án reggel közelebb nyomultam a városhoz, késedelem nélkül hidat verettem a Bégán. Műszaki részlegeim szakszerű és alapos munkát végeztek, dolgukat kitűnően értették, hiszen építettek már hidat a Tiszán, a Hármaskörösön, a Maroson. Itt még körültekintőbben végezték el a feladatot! Ez a híd könnyedén megbírta a nehéz társzekereket és a tűzértséget.

Eddig sem volt kétséges, hogy vitézeim katonai dolgokban képzettnek és leleményesnek bizonyultak. Most is nagy eréllyel fogtak az ostromhoz, s láthatták Báthori Istvánék, hogy olyan emberek vezetik ellenük a harcot, akik tökéletesen tisztában vannak a várharc szabályaival és hibátlanul képesek alkalmazni azokat. Minden oka megvolt tehát a védőseregnek a rettegésre és a tudat, hogy nincs számukra irgalom, kétségbeesett ellenállásra sarkallta őket.

Megértettem, hogy ezúttal hosszadalmas harcra van kilátás. Hadi kelléktáramat a mérnöki munkával is kibővítettem. Minden oldalról hozzá akartam férni a falakhoz, hogy a Béga vizét a Temesbe vezessem. Megkezdjük a csatorna ásását, azonban éjszaka kimentek a várvédők és szétkergették a munkásokat. Úgy védekeztem a vakmerőség újabb megkísérlése ellen, hogy erős biztosítást rendeltem a munkálatok védelmére. Egyszerre ásták a csatornát, és egyszerre ostromolták a várat.

Bőven volt ember a táboromban. Mindannyian úgysem vehettek részt Temesvár ostromában, ezért a parancsomra népes csapatok indultak amolyan kisegítő hadjáratokra. Meghódították egész Torontált, bejárták az országrészt egészen az Al-Dunáig, átkeltek a folyamon és portyáztak a Szerémségben.

Alapos okot láttam tehát az őrködő csapatok szétküldésére. Védekeznem kellett a meglepetés ellen, hiszen Szapolyai már elindult Gyulafehérvárról. Azt akartam, hogy seregem ural-

kodjon Temesvár felett, mikorra sor kerül az erdélyi vajda elleni sorsdöntő ütközetre.

Vitéz katonáim felelgetőst énekeltek:

*Tisza partján elaludtam,
A babámról álmodoztam.
Megálmodtam azt az egyet,
Hogy a babám mást is szeret.*

*Egyszerre csak felébredtem,
Kilenc zsandár áll mellettem,
A tizedik kérdi tőlem:
Hol az utazólevelem?*

*– Zsandár urak, mit akarnak?
Talán vasazni akarnak?
– Nem akarunk mi vasazni,
Sárga csikót kantározni.*

*– Sárga csikó nem eladó,
Nem is zsandár alá való.
Ha a zsandár lóra ülne,
Még a madár is rab lenne.*

A főerő sorozatos hadi vállalkozása közben folyamatosan gondom volt arra, hogy kapcsolatot tartsak a más irányokban működő seregrészekkel. Az útviszonyokhoz és a közlekedés eszközeihez képest épp oly gyors, mint amilyen gyakori volt a futárok egyáltalán nem veszélytelen küldése-érkeztetése a keresztres hadak egyes csapatai, illetve táborom között. Tudtam, Uram, hogy a kapcsolattartás életbevágóan fontos. Szent sikereink idején meglepően harmonikus volt az összhang, ami szintén embereim kiváló szervező tehetségét bizonyította. Ez a központi akaratot kisugárzó erély is hozzájárult ahhoz, hogy tervszerűen terjedt el a jobbágyok ébredése a magyar királyság egész területén, leszámítva az északi hegyvidéket.

Vármegyék sokaságát tartottuk hatalmunkban. Míg Bihart, Békést, Zarándot, Aradot, Torontált és a Temesközt a főhad vette birtokába, addig a két szélső szárny az ország többi részén terjesztette el a hadra kelést. A tavaszi induláskor, a rákosi táborból kirajzó jobbagycsapatok gyorsan túlsúlyba kerültek Hont, Nógrád és Heves vármegyékben. Sikereiket ki-mélyítve vonultak Borsodon át Sárosig, Zemplénig, s tovább, a szélső, keleti vármegyék felé.

Amilyen ragyogó volt a jobbagyseregek diadalmenete, oly nagy rettegés lett úrrá Budán, Uram. A király pánikszerű siet-séggel küldte szét megbízottait minden irányba, hogy kereszte-seim elleni gyors közbelépésre sürgesse a nemes vármegyéket. Egyúttal szigorú parancsot küldött ugyanezzel a céllal a városok-nak is: Kassára, Bártfára, Eperjesre, Lőcsére, Kis-Szebenbe.

Ceglédi kiáltványom óta országos vezetővé léptem elő. A királyi ellenséges parancsok szétküldésével párhuzamosan ma-gam is felhívásokkal fordultam a néphez, noha egyetlen szót le nem íratam a királyi tekintély rovására, Uram. Emlékeztettem a címzetteket, hogy kötelességük engedelmeskedni a pápai bullának, amelyet immár egyedül én képviseltem. Úgymond az urak cserbenhagyták az ügyet, hitetlenek módjára inkább a keresztény szegényeket tekintik ellenségüknek, mint a törököt.

Sok helyen elősegítették mozgalmunk terjedését a tábo-romból érkező felhívások, másutt viszont a királyi szónak lett nagyobb fogamatja. Megint csak az északi részeken. Szikszót jelölték ki gyülekezési helynek a nemesi hadak számára, s Abaúj híres mezővárosát el is özönlötték a keresztesek leveré-sére készülő fegyveresek.

Ellenben északkeleten változatlan eréllyel terjedt a szentsé-ges ébredés. Olyannyira, hogy Ungban, Beregben, Ugocsán, Máramaroson a nemesek is tömegesen csatlakoztak hadaim-hoz. Szabolcsban, Szatmárban úgyszintén. Tyukodon és Gencsen például valamennyi nemes hívemnek vallotta magát. Bizonyára ők is kemény megtorlásban részesülnek, Uram, de a gyönyörűséges események idején tanúsított bátorságukkal

megmentették az országrészt a polgárháború pusztításaitól. Egyébiránt mindenütt az az elv érvényesült, amelyhez a seregzöm hadjáratában tartottam magam, Uram: csak ott szabad elpusztítani a nemesek birtokait, ahol fegyveresen ellenállnak. Mivel az északkeleti vármegyékben nem a harcot, hanem inkább az egyetértést választotta a nemesség, senkinek a haja szála sem görbült.

Hasonlóan az ország északkeleti, keleti részeihez, a Dunán túl is vérontás nélkül terjedt kereszteseim mozgalma. A nemesek ugyan nem csatlakoztak hozzánk, de az ellenséges magatartástól is óvakodtak. Lényegében mindkét tábor: várakozó álláspontra helyezkedett. Nem így a Duna-Tisza közén, ahol Mészáros Lőrinc nagy eréllyel vezette a kereszties hadainkat déli irányba. Kezdetben összecsapások nélkül nyomultak előre, sokan csatlakoztak hozzájuk, igaz, a bizalmatlan Kecskemét keményen megfenyegette Lőrinc pap. Kalocsán viszont tetemes erővel gyarapodott a sereg. Léven érseki székhely a város, eleve gyülekezőhelynek jelölték ki még akkor, amikor senki nem látta előre a kereszties mozgalom fordulatát. Amikor pedig Bakócz hercegérsek megparancsolta a gyülekezők hazatérését, együtt maradtak.

Az így megnövekedett sereg biztosabb túlsúllyal özönlötte el a Duna-Tisza közét. Az útjukba kerülő nemesi csapatokat rendre szétverték. Bács kivételével egyetlen vár sem tudott nekik ellenállni. De a kíméletről is tanúbizonyságot adtak, Uram. Szeged semlegességet kért. Mészáros Lőrinc beérte a külvárosi szegények csatlakozásával, a gazdag várostól mindössze lovakat kért, noha fölényes túlerejével erélyesebben is fölléphetett volna.

Azonban sietni akart délre, hogy jobbról biztosítsa temesközi hadműveleteimet. Gyors egymásutánban elfoglalták Cobszentmihályt, Vásáros-Váradot.

Feldúlták Baját, majd Futakot, ezután átkeltek a Dunán és ők is eljutottak egész a Szerémségig, akárcsak a főcsapatomhoz tartozó egyes csapatok.

Céljukat elérték: gondoskodtak arról, hogy miközben Temesvárt ostromlom, engem váratlan támadás ne érhesse a Duna-Tisza köze felől.

A hadak útján sokszor felcsendült a balladás:

*A brassai fegyház, sűrű ablak rajta,
Szegény édesanyám sírva jár alatta.
Ne sírj, öreg anyám, így szokott ez lenni,
Minden jó családba kell egy rossznak lenni.*

*Ahol én eljárok, még a fák is sírnak,
S gyöngye ágairól levelek lehullanak.
Hulljatok, levelek, rejtsetek el engem,
Mer' akit szerettem, az nem szeret engem...*

Ha korábban nem volt egység az anarchiába süllyedt, örökké torzszalkodó magyarok között, Uram, úgy most a veszélytől hajtva mindent alárendeltek az érdekazonosságnak. Soha eddig olyan egységes és kíméletlenül erőszakos nem volt magyar hatalom, Uram, mint hadaimmal szemben.

Az erélyes Mátyás halála után „remek” királyra letek a pipogya II. Ulászló személyében: felőle azt tehettek, amit akartak. Könyöröghetett, panaszkodhatott a király, szavát nem nagyon hallották. Most bezzeg hűséges alattvalóként siettek hozzá Budára, Uram, amikor gyűlésre hívta őket! Persze, a vezérszerep most sem annyira az uralkodó, mint inkább az ország oligarcháinak kezében volt.

Június elsején került sor Budán a király által összehívott gyűlésre. Ezen megjelent Bakócz Tamás is, akinek ekkor még nem mertek szemrehányást tenni a nagyurak, ő viszont a kereszteseim elleni szélsőséges buzdítással hálálta meg ezt. Ám bár a főurak valójában komor nehezteléssel viseltettek a hercegek iránt, de nem merték bántalmazni, mert ha a herceg-prímáshoz nyúlnak, akkor még inkább magukra lázítják az amúgy is forrongó országot. Amellett Róma pártfogását is

élvezte a hatalmas főpap. S hogy milyen céllal tartottak tanácskozást a király és a nagyurak, arról a szélesebb közvélemény is ízelítőt kapott: amíg folyt a gyűlés az uralkodó palotájában, addig odakint az utcákon elrettentő példaként a foglyul ejtett kereszteseim hosszú sorát nyársalták fel. Ó, Uram! Emeld őket trónusodhoz!...

A főurak mindenekelőtt a székesfőváros környékét szerették volna biztonságban tudni, hiszen Buda közelében, a gubacsi dombok között immár második hónapja táborozott Száleresi Ambrus vezetésével egyik seregrészem. Ennek leverésével bízták meg Bornemissza János tolnai nemest. Amit csak tudtak, rendelkezésére bocsátottak. Erős lovasságot bíztak a kezére, gyalogosoknak Buda és Pest polgárait rendelték parancsnoksága alá, csakúgy, mint a királyi zsoldosokat. Alvezérei, Tomori Pál, Batthyány Ferenc és Móré László ugyancsak nagy számú katonasággal rendelkeztek. Ráadásul döntő fölényt biztosított számukra a Szentlőrincen várakozó nemesi had: Nógrád, Heves, Hont és Pest megye bandériumai várták, hogy megtorolhassák hadba vonult parasztjaimtól elszenvedett viszontagságokat.

Bornemissza János serege június 21-én kelt át a pesti partra a haltéri révnél. A Kecskeméti kapun hagyták el a várost és rövidesen a gubacsi kereszties tábor közelébe értek. Fegyveres jobbagyaim ama része, amely még nem szokta meg a katonai rendet, csupán az indulatára hallgatva, az érkező urakra rontott. Tomori Pál, a tapasztalt hadvezér gyorsan szétverte ezt a rendetlen támadást. Élve az első siker lélektani előnyével, Bornemissza ígéretet tett kereszteseimnek: bocsánatot nyer, és azonnal hazatérhet, aki meghódol. Kevesen hajlottak szavára, de a kevesek között volt Száleresi Ambrus parancsnok is.

Az életre-halálra szóló harcot elfoglaló kereszteseim rendezték soraikat, szabályos alakzatban, zászlók alatt indultak ütközetbe, noha látták, hogy a túlerővel szemben kevés reményük lehet a győzelemre. Bornemissza tűzértségével szemben nem volt ellenszerük, szétzilált soraikban Tomori nehézlovassága

vitt véghez kegyetlen mészárlást. Végül csak a menekülésben reménykedhettek. Két irányban hagyták el a csatateret. Egy részük a Csepel-szigetre igyekezett átjutni a Dunán, míg a többiek a Rákospatak völgyében fölfelé menekültek. De nem sokan éltek túl a katasztrófát. Vagy a Dunába fulladtak, vagy foglyul estek. Ők szörnyűbb módon végezték, mint akiket azonnal megöltek. Fülüket, orrukat, karjukat levágták, Uram, így kellett hazamenniök, hadd lássa mindenki, hogyan álltak bosszút a nemesek.

Ugyanezen a napon zajlott le egy másik ütközet kereszteseim ellen Heves vármegyében, a Tarna völgyében. Itt Drágffy János vezetésével rontottak a nemesek a Debrő várát ostromló jobbágyokra. Akárcsak a gubacsi homokdombok között. Debrő mellett is kemény ellenfélnek bizonyultak a fölfegyverzett szegények. Hiába rendelkeztek a nemesi csapatok minden szükséges hadieszközzel, hiába voltak túlerőben, a hosszú és elszánt küzdelem ellenére sem tudtak döntő győzelmet aratni. Megverték ugyan a jobbágyokat, de erejüket nem törték meg, s azok újra gyülekeztek.

Mindez a nemesi osztály javára billent katonai fölény tényén már nem változtatott. Elkezdődtek a tömeges megtorlások. Miként a gubacsi foglyokat, úgy a debrőieket is rettenetesen megcsonkították. Nagyrészüket a helyszínen felkoncolta Drágffy. Tizenhat főbb keresztesemet kiszolgáltatta az országtanácsnak, hadd mutassa meg az is, milyen szigorú. A tizenhat áldozattal Rákos mezején végeztek. Fejükre tüzes sisakot húztak, különböző módon húzták őket karóba, majd fölnégyelték őket.

Mesélték, hogy énekeltek, Uram:

*– Én az éjjel azt az álmod láttam:
Sárighasú kégyó bújt bé kebelembe.
Szívemet, májamat minnyát elemésztí,
Szívemet, májamat minnyát elemésztí.*

Temesvárt kitartóan ostromoltam. De a falak erősek voltak, a védősereg nagyszámú. Báthori vereségében ennek ellenére rendületlenül hittem. A temesi gróf sem ítélt meg másként a helyzetet, hiszen segítségért könyörgött leggyűlöltebb ellenfelénél, Szapolyai János erdélyi vajdánál. Ekkor még nem tudta a gróf, hogy Szapolyai egyébként is köteles a vár felmentésére igyekezni: megbízást kapott az ország úri vezetőitől, s a királytól a kereszteseim fő erőinek szétverésére.

Ehhez mérten készülődött a vajda Gyulafehérváron éjt nappallá téve. Saját pénzén toborzott sereget, parancsnoksága alá rendelték a fegyverforgatásra köteles nemességet, a királyi zsoldosokat, a székely könnyűlovasságot s a végvári nehézlovasságot. Csupa hadviselésben jártas ember állott fegyverbe, a lovassághoz képest elenyészően kevés gyalogsággal. Fegyvernemi fölényéhez számbeli fölény is járult. Mihelyt együtt volt a sereg, azonnal megindult Temesvár felé. Mivel a Maros völgyében nem mehetett, kereszteseim lippai és solymosi retesze miatt, óriási kerülővel, erőltetett menetben az Al-Duna felé igyekezett, hogy Herkules-fürdőnél északra fordulva, délről találkozzon seregemmel. Oly súlyosnak látta a temesvári veszélyt, hogy egyelőre nem törődött kereszteseim erdélyi jelenlétével, pedig Kolozsvárt is elfoglalták.

A helyzetről pontosan tájékozódtam. Hírt kaptam az északi vereségekről és Szapolyai közeledtéről is. Válaszképpen nem tehettem egyebet, minthogy folytattam Temesvár ostromát még nagyobb eréllyel. Tudtam, milyen óriási sereggel közeledik Szapolyai. Ily roppant katonai tömeget nem zavarhattam meg rajtaütésekkel. Úgy láttam jónak, ha bevárom Temesvárnál az ellenünk vonuló sereget, Uram. Bízam a közeli csata szerencsés kimenetelében, mert a jobbágseregek elszántaknak, fegyelmezetteknek bizonyultak, ráadásul megérkezett Mészáros Lőrinc Temesvár alá tekintélyes csapataival.

Amikor jelentették Szapolyai közeledtét, nagy nyugalmat, önbizalmat sugározva jó kedvvel szólítottam csatarendbe katonáimat. Július 15-én, szombaton, perzselő kánikulában sora-

koztunk fel egymással szemben, Uram. A derékhad élén lovagoltam, Gergely öcsém a balszárnyat vezérelte, Mészáros Lőrinc a jobb szárnyat. Szapolyai nem tagolta fel seregét, hanem egyetlen hosszú vonalba állította nagy tömegű lovasságát, hogy egyszerre támadhasson az egész arcvonalon...

Néma csendben, sokáig várakoztunk, Uram. Egyikünk sem akart kezdeményezni. Végül Szapolyai adott parancsot a rohamra.

Órákig folyt a küzdelem, a kölcsönös, irgalmatlan öldöklés. Úgy látszott, a legnagyobb erőfeszítések árán sem tud felülkerekedni a vitathatatlanul jobban fölfegyverzett és erősebb vajdai sereg. Végül a székely könnyűlovások, együtt a végvári nehézlovassággal behatoltak pórseregem gyalogos tömegeibe...

Figyelmem megoszlott. Ritkítottam a reám rontó lovasokat, ugyanakkor hátráló katonáimat lelkesítettem. A közelharcban sebezhetetlennek bizonyultam, mígnem egy távolról célzott dárdadöfés átverte a combomat, Uram. Súlyos volt a seb s a dárda átszakítván izmaimat, nyerges lovamba is belehasított, amitől a ló megrémült és levetett.

Ájultan estem fogságba, Uram.

Nélkülem dühöngött tovább a csata, de csakhamar felbomlott a rend a vezér nélkül maradt jobbágyereg soraiban. Gergely szintén a vajda foglya lett, Mészáros Lőrinc nélkülünk kísérelte meg a lehetetlent, ám az egyenlőtlen küzdelemben arra kényszerült, hogy mentse, ami menthető. Egyedül az ő seregrészének sikerült viszonylag rendezetten elhagynia a csatamezőt. A többi jobbágy egyenként, vagy kis csoportokban védelmezte életét utolsó leheletéig. Amikor kimerültek, a lovasok egyszerűen lemészárolták őket, Uram. Ugyanezt tették kereszteseim táborában tartózkodó asszonyokkal és gyerekekkel.

Uram! Negyvenezer jobbágy teteme borította el a Temesvár alatti csatateret ezen a szombaton, 1514. július 15-én...

Néhány nappal később, a mai napon: július huszadikán készül véghez vinni Szapolyai János a világtörténelemben is

párját ritkító kegyetlen gyilkosságot. De engem már a fogság napjaiban a felismerhetetlenségig eltorzítottak válogatott kínzásaikkal. A mellém rendelt hét ferencrendi szerzetes is akkora büntetésnek tartotta szolgálatát, Uram, hogy annál csak az örök kárhozatot képzeltek iszonyúbbnak.

Egyetlen jajszó sem hagyta el az ajkamat a megpróbáltatások óráiban, láthattad, Uram. Csak öcsémnek, Gergelynek kértem kegyelmet. Már a tüzes trónuson ültem, amikor Gergelyt a szemem láttára lefejezték.

S attól a pillanattól tűröm szó nélkül a kínokat, Uram.

– E rettenetes órák után még életben van, felség – mondta a hóhér Szapolyainak. – Haldoklik csendesen a borzalom trónusán.

Esteledett. Szapolyai a hóhérnak parancsot adott:

– Doronggal törd szilánkokra teteme csontjait! Pallosoddal lefejezd! Testét négy részre vágd! Testrészeit bitóra függesszék Pesten, Budán, Fehérváron és Váradon. Fejét hosszú lándzsára tűzve vigyétek Szegedre!

– Ó, Uram, meghalnom engedj, leheletnyi erőmből imádkozva:

*Megmerítem arcomat Tebenned, Uram,
Hogy átjárja bensőmet a hit.
Hisz tudom a hatalmadat, Uram,
Mert láttam viharaid erejét,
csendesülő égbolton a szivárványt:
hol lakhelyed párnája a lenyugvó Nap,
s bolygók, csillagok a takaród.*

*Ó, nézz le reánk, magyarokra, Uram!
S hozzánk vigasztalást!
Mert tudjuk a hatalmadat, Uram,
Tőled a földnek az eső, testnek a kenyér,
Szívnek: a szerelem.*

*Ó, nézz le reánk, Uram, fénysugaraiddal,
S takard be azokkal az elpusztítottakat!
Látod: így fohászkodunk hozzád, parányi emberké,
Mert tudjuk a hatalmadat, Uram, látjuk erdőid, mezőid,
virágaiban, madaraid dalában.
Előtted állunk magyarok mind így kitárulkozva,
Hitünk virágszirmait színed elé szórva... Ámen.*

*És ó, nemes kisasszony pártában!
ki mindig képzeletemben valál,
párost adj most már másnak, ne Dózsának,
De szülj: erős fiaikat szülj e hazának!*

A hóhér bevégezte Szapolyai parancsát.

Narrátor-krónikás:

Ezzel azonban még nem ért véget se a harc, se a bosszú, se a szenvedés! Szapolyainak további ütközetre kellett volna kényszerítenie a Várad környékén még szervezett kereszteseiket, akikhez Mészáros Lőrinc is csatlakozott seregtörődékeivel. Ám az erdélyi vajda mihelyt győzött, első dolga volt személyes hasznára gondolni. Temesvár alól sietett megszállni Hohenzollern György birtokait. Lippa, Solymos és a többi erőd kellett neki. Ütközben, szinte csak mellékesen ötszáz darab harácsolts ökröt küldött Erdélybe azzal az indokkal, hogy szüksége van élelemre a gyulafehérvári várőrségnek.

Arról azonban gondoskodott, hogy Erdélyben az utolsó szálig kiirtsa a kereszteseiket. Alvezérei, Drágffy János és Bánffy János Kolozsvár mellett ütköztek meg a nem nagy létszámú, de annál elszántabb jobbagycsapatokkal. Az elfogottakon itt is rettenetes bosszút álltak. A Kolozsvár főterén megrendezett tömeges autodaféról lejegyeztem: Fehér hamut adtak ki a

csontos tagok... A hulláknak többi részét – borzalmas látvány! – félig égett rudakra akasztva, a meleg légen szárítgatják.

Temesvár után a legszívósabb, vérveszteségben a legsúlyosabb harcok mégis a Duna–Tisza közén zajlottak le. Bács és Bodrog vármegyékben Pogány Benedek és Barabás pap állt a keresztesek élén. Először a Hájszentlőrincen védekező Barabás papnak kellett szembe néznie a biztos pusztulást ígérő túlerővel. Felgyújtották a várat, védőit legyilkolták, Barabás papot égő ruhában dobták a mélybe a vártoronyból.

Pogány Benedek még mindig ostrommal szorongatta a Bács várába menekült Frangepán György kalocsai érseket, aki sok nemessel együtt itt vészelte át az eseményeket. Az igen erős Bács várát csaknem olyan sok keresztes ostromolta, mint korábban Temesvárt. Az ellenük induló nemesek a lehető legnagyobb katonai fölényt összpontosították. Északról Borne-missza János közeledett a gubacsi csatában győztes seregével. Délről a végvári kapitányok indultak meg. Kelet felől az a Bánffy Jakab érkezett, aki Szapolyai parancsára a temesvári csatából menekülő kereszteseket irtotta az ország déli síkságain a Temesköztől a Dunáig. Pogány Benedekék megkísérelték, hogy visszavonuljanak Apáti felé, de csatára kényszerültek és elvéreztek. Több mint harmincezer ember esett el ebben az ütközetben: egyik testről a másokra léphettél volna...

Irtózatos vérfürdővel végződött a paraszti háború utolsó nagy csatája is, amely Várad környékén zajlott le. Mészáros Lőrinc kaszásai és Tomori Pál lovasai állottak egymással szemben. Csak azért esett el háromezer jobbággy, mert nem voltak többen. A szó valóságos értelmében harcoltak az utolsó csepp vérükig. Itt lelte halálát Mészáros Lőrinc ceglédi plébános. Tetemét nem találták meg, összeolvadt a csatatéri hekatombával.

Teljessé vált a nemesi osztály diadala. Amikor 1524. szeptember 20-án nyílt kihallgatáson jelentkezett a királynál Miksa császár követe, már gratulálhatott a jobbággyfelkelés leveréséhez. Ezzel figyelmeztette a győzelemittas nemességet is, hogy

Miksa császár eltökélte magát Ulászló megvédésére. A parasztokat halomra gyilkolhatták, de a királyhoz, meg a hercegérsekhez nem szabad nyúlniok. A győzők ugyanis jelét adták, hogy diadalmámorukban képesek lennének felforgatni Ulászló országglását és Bakócz Tamást is szívesen kardélre hánynák. Ennek megakadályozására már az országban voltak a válogatott külföldi seregek, köztük tizenkétezer cseh–morva ragyogóan fölszerelt, mindenre elszánt lovas.

Így hát maradt áldozatnak megint a védtelen jobbágyság. Rajta tombolta ki dühét a nemesség rákosi országgyűlése. Az október 18-tól november 19-ig tartó tanácskozás hetvenegy cikkelyből álló törvényt szavazott meg, s ebből hatvankettő a jobbágyok elleni bosszút kodifikálta. Werbőczy István ítélőmester szigorával igazán elégedettek lehettek a tajtékzó urak. A legendyhebb rendelkezés is megjegyzi, hogy voltaképpen az egész parasztságot el kellene törölni. De nagykegyesen megelégedtek annyival, hogy az összes jobbágy helyett a felkelők kapitányait, tizedeseit, az érintett nemesek által megnevezett jobbágyokat volt kötelező kegyelem nélkül és mindenütt kiirtani. A válogatott jogi brutalitások között szerepelt, hogy a paraszt elveszítvén egy helyről más helyre szabadon való költözésének jogát, földesurának kizárólagos és örökös szolgája legyen. A király pedig örült, hogy kedveskedhet a nemességnek e szigorú törvények aláírásával.

És mi leend az országból, Feleim?

A török hamarosan elfoglalta Nándorfehérvárt, tizenkét évvel később pedig bekövetkezett az egyik legtragikusabb nemzeti katasztrófa: Mohács. Nyitva állt az út Budára, ahol nem volt többé független magyar király.

Négyszáz esztendőre hódító hatalmak megalázottja lett a magyar, s Magyarország száz esztendőkre hódító hatalmak provinciája leend.

*Ó, szállj le, holló, szállj le, ne is igen közel,
Ne is igen messze: kétszáz mérföldnyire.*

*Vigyél üzenetet apámnak, anyámnak,
Apámnak, anyámnak, jegybéli mátkámnak.*

*Ha kérdik: hogy vagyok? Mondjad, hogy rab vagyok,
Király udvarába térdig vasba vagyok.*

*Megunta két fülem tenger mormogását,
Tenger mormogását, vadgalamb bűgását.*

*Szabad a madárnak ágról ágra szállni,
Csak nekem nem szabad violámhoz járni.*

ÁRVÁK ÉS BOLDOGOK

Lázás vágyakozás kerítette hatalmába azokban a napokban, észrevétlenül, mint ahogy az őszi köd vonja be a kertek alját. S a hidegrázás, mint hólapátoláskor a borzongás, futott át a testen. Megemelte pulzusát, szívét dobálta, a helyéről majdnem kilökte. Hangulatváltozásai étvágytalansággal jártak, gyakran megisméltődtek, s végül csillapíthatatlanná erősödtek.

Ágyában, elalvás előtt pedig már ő is úgy sóhajtozott, ahogy anyja, akinek az utcai szobából áthallatszó horkolása most is annyira idegesítette, hogy befogta a fülét.

– Mi történik velem? – mély lélegzetet vett.

Mellei megduzzadtak. De mintha nőttek is volna! A bimbók pedig, mint az érett makkok, amelyek a tölgyfa csésze alakú kis kupacát kinőtték már, pattanásig feszültek. Az esti fürdés közben, amikor hozzájuk ért: felszisszent.

Meleghullámok futottak át rajta. Libabőrös lett. A paplan alatt ösztönösen és gyengéden a combjait tárta szét. De aztán menekülni szeretett volna szorongatott lelkiállapotából, s énekelni kezdte a XXXIII. zsoltár sorait:

„Te szerezted Uram! minékünk A házasság örömeit, /
Amikor még édenben éltünk, s nem sértettük törvényeid; Égi boldogságnak / Örömei várnak a halandóra, aki egy hű szívét társául megnyerhet az életútra”

Ó, a lelkész micsoda átéléssel énekli a szent sorokat! Baszszus hangja az egész gyülekezetet bámulatba ejti!... De a lelkésznek már van felesége! És öt áldott gyermeke!... És őhozzá eddig még csupán az a részeges gimnáziumi történelemtanár járogatott! És férfi testet úgy igazából ő csak a tévében látott és ógörög szobrokon.

Apját sem látta soha! Férfi ölében sem ült soha! S nem ölelte magához őt még senki. Sem úgy, sem másképp!...

Anyja horkolása szaggatottá vált. Néha csak egyet horkantott, aztán ráerősített.

Anyja is árván nőtt fel! Ő se látta soha az apját. A Donnál bombarepesz végzett vele.

– Ó, a Mindenható jármot rakott reánk, tanár úr!... mondta a bortól elzsibbadt történelemtanárnak. – Anyám igavonásra kényszerült, aztán egyedül küszködtem én is egész életemben.

– Tudom, néném! Tudja azt mindenki! – felelte a tanár, akiről a naphosszat az utcán ülő szószátyárok már pletykálták, hogy udvarolni jár a házhoz. Meg is jegyezték:

– Kéne oda a férfi!

– Kéne! – bólogtak.

A lány már tizenöt éve leérettségizett, osztálytársai már mind férjhez mentek.

Születtek, váltak és újra megházasodtak.

A történelemtanár két évig járt hozzájuk, de csak üldögélt a beüvegezett verandán, és itta a bort. Télen forraltat, nyáron pincehideget.

– Nyilatkozott mán a kérő? – kérdezte a szomszédasszony.

– Nem. Nem akar az semmit!...

– Ó, árva szent lelkem!

– Csak a boromat issza!

– Szűz Anyám! – csapta össze a kezét a szomszédasszony. Fejét elfordítva, mint a királykobra sziszegte azon nyomban a mellette gubbasztónak:

– A tanárnak vesszeje nincs, csak garatja!

S az összetöpörödött anyókák, akik az élet ormait és szakadékait mind végigjárták már, s az élettől elfáradva, sámlikon összekuporodva naphosszat a kapuk előtt pihentek, egyetértve bólogtak:

– Nincs neki!...

Munkahelyén, a postán, amikor csókolózó párokat látott, úgy zavarba jött, hogy pirulva elfordult, s a látottaktól még szomorúbb lett.

Csúnyácska volt. Ápolatlan, és ráadásul molett. Haja zsíros, arcát sokszor pattanások, vörös foltok csúfították el. Jó ízléssel ruháit sem válogatta meg, nem törődött azzal, hogy mit vesz fel.

– Úgysem vesz észre engem senki! – gondolta.

A zsoltár eléneklése után csak bámult maga elé az ágyban.

„Anyja sem adott magára soha!”, hallotta, hogy suttogják a háta mögött. Őt azonban a megjegyzések sem érdekelték. „Ő se látta az apját soha! Nem jött haza a háborúból!” „De szép szál legény volt!” „Anyja is egyedül kínlódott!” „Vénkisasszony lett lányból!”

A vágy pedig már túlcsordult benne!

Útja hazafelé a postáról a parkon át vezetett, s amikor a játszótéren anyukákat pillantott meg, akik gyermekeikkel játszadoztak, olyan szomorúság vett erőt rajta, hogy a tehertől, ami ilyenkor nehezedett rá, s amit hurcolnia kellett, alig tudta magát hazáig vonszolni.

S ami neki belül fáj, azt mások is látják, gondolta. S még vásárolnia is kell!...

Ó, de szépek a babakocsiban azok a babák! Mint az őszibarackok! Futkározástól kipirosodott arcú leánykák és gyermekek! A játék hevében milyen szenvedéllyel és izgatottan hordják a vizet a kútról a homokozóba! Várat építenek! És várarkot! Amiben víz csörgedez.

Egy kislány ledobta a cipőjét, sáros lábbal anyjához futott:

– Mama! Mama! Kérem a babámat!... Ő a várkisasszony!

– Ó, Uram! – sóhajtott.

„Mama!” Milyen gyönyörűen cseng a szó!

Cigányasszony szoptatta gyermekét az egyik padon. Legszívesebben leült volna, a mellére véve a gyermeket, hogy az éhes kis vasgyúró az övét szívja.

Otthon nem várta senki!

Anyja nem jött még haza a munkából. Szórakozni menni nem volt kedve. De hová is mehetne a kisvárosban?... Kocs-mába?...

Sétáljon az utcán?... Egyedül?... Minek?...

Örült, hogy hazaért végre.

Megtette már százszor is, hogy elment, de akkor sem történt soha semmi. Estéi pedig még gyötrelmesebbek voltak, mint az előzőek.

Kínzóak, eseménytelenek.

Novellát olvasni?... Regényt?... Verset?... Azokban is mindig csak a szerelmet!

Vacsora kettesben az anyjával?!...

Vagy tévét nézni?... Filmekben az öncélú bujaságot?... Őt az még mélyebb és feneketlenebb szakadékokba taszította. Aztán forgolódás az ágyban, sóhajtozás... szerencsés esetben egy kis alvás.

Másnap reggel pedig a kimerülten ébredés!

S kezdődik minden mindig előről! A reggelek! A lelket romboló hírek a rádióból!... Reggeli egyedül! S rohanás a postára...

A hétköznapiak úgy cammognak, mint a kiverő kóbor kutyák a kertek alatt!

S a vágy, a csillapítatlan ösztön úgy fortyogott belül, mint a kitörni kész láva, a vulkán gyomrában.

A postán gyakran megfordultak a kisváros katonai főiskolájának végzős hallgatói, közöttük egy magas, kongói fiatalember, aki mindig köszönt neki! Parfümje illatát, mindig mélyen belélegezte.

Egyik délután, amikor a csomagfelvevő a napi bevétellel már elszámolt, és elment a gyerekéért az óvodába, s ő is elkészítette már a napi egyenleget, s zárni készült, belépett a kongói tisztjelölt, s arra kérte, hogy segítsen neki, s vegye még fel a táviratát. A fiatalember most is nagyon kedvesen mosolygott rá. Belülről bezárta az ajtót, mert záróra volt már, és így volt szabályos. Majd adott egy távirati űrlapot, amit a fiatalember

kitöltött. Közben a tisztjelölt illatát belelegezve ő meg csak ácsorgott a férfi mellett.

– Párizsban élő szüleimet értesítem. A kongói nagykövetségén dolgoznak – mondta a fiatalember, és fizetett. Eltette a pénzt, leadta a táviratot, és ki akarta engedni a fiatalembert. De az megállt a pult előtt, megállt... Ő pedig, mint akinek a lábai a földre gyökereztek, csak állt a férfi mellett. Végül a pulton áthajolva nyúlt az ajtókulcsért, amit az asztalon felejtett, s akkor a katona megfogta a mellét. Amibe egyszerűen beleborzongott!... És nem tiltakozott! Nem ellenkezett. Nem kiáltott. Csodálatos érzés töltötte el! Amilyent még soha nem érzett! Megfordult, és akkor a kongói katona szájon csókolta. S ő engedte!

És visszacsókolta.

A katona ölelte, forrón és szenvedéllyel. Úgy, ahogy azt ő képzeletben már sokszor átélte. Arra nem is emlékezett, hogy mikor vette le a ruháját, a melltartóját és a bugyiját...

Egyáltalán ő vette-e le? Ami történt: csodálatos volt! Forgólódott ágyában, és sóhajtozott...

Kilenc hónap múlva fejlett, erős, megtermett fiúcskának adott életet. A gyermekén már akkor lehetett látni a férfiasság jeleit. Mint azokon az ógörög és reneszánsz márványszobron, amelyeket sokszor megcsodált már könyvekben.

A kisiú szépen fejlődött. Okos volt és jól tanult. A botrány, amely a születését követte, lassan, észrevétlenül el is párolgott, mint a konyhában az ecetes légyölő.

Kezdett adni is magára. Választékosabban öltözködött, s a magas fiatalember, aki a gyermekből másfél évtized alatt ki-fejlődött, anyját mindenhová elkísérte. Anyja belekarolt, s úgy mentek az utcán, a gyülekezetbe és sétálni.

A fiú leérettségizett, majd elvégezte a jogi egyetemet. Az egyetemi csapatban kosárlabdázott. Úgy futott, oly kecsesen, fürgén ugrott a magasba, mint egy párduc, s anyja ámulatból ámulatba esve nézte, csodálta gyermekét.

„Ha apja ezt láthatná!” – sóhajtozott.

S leveleket kezdett írni. A párizsi kongói követségre és máshová. Ám a fiú apjának szülei már nem dolgoztak diplomáciai területen. Végül kérelmeket küldött a Vöröskeresztnek: tudnának-e kapcsolatot teremteni gyermeke édesapjával?

Nem tudtak.

S amikor a fiút jogi doktorrá avatták, egy napon Németországból levél érkezett.

– Fiam!... Mama!... Mama!... Szentséges Szűz Máriám! – nem tudta kinek kiáltson, amikor a borítékból egy fénykép került elő.

– Mi az? Mi az, te? – anyja rontott be a szobába.

– Mi történt, mama? – szaladt a fiú.

– A képen, ... itt, ... látod? ... A képen, ... ez a katona ... Az édesapád! – mondta és elájult.

A fiú fölemelte anyját, és az ágyba fektette. Nagymama az ágy szélére ült, simogatta lányát, s közben az Úrhoz fohászzkodott:

„Sok próbára van az ember kitéve Halálig / De magára sincs hagyva sokáig; Ha bajoknak terhi nyomnak: Isten a mi menedékünk! / Enyhülést nyújt nekünk!”

Közben a fiú elolvasta az angolul írt levelet. A német nevű asszony, aki a levelet küldte, azt állította magáról, hogy kongói, és hogy a testvéröccse Magyarországon tanult. S ha a levélben elküldött fényképen látható katona ugyanaz a személy, mint a gyermek keresett apja, abban az esetben a család keresse fel őt Németországban. A címét is megadta.

A fiú nézte, nézte a fényképet, és könnyek gördültek ki a szeméből. Nagy cseppekben gurultak végig az arcán, mint a tavaszi zápor gyöngyei a nagydiófa levelein.

– Apám!

Hangja remegett.

A család felkerekedett, és elutazott Németországba. Szállodában szálltak meg. Egy szobát vettek ki. A kongói asszony – német üzletember felesége – valóban a fiú nagynénje volt.

A hírek, amelyekkel szolgált felzaklatta őket. Testvére Magyarországról valóban Párizsba utazott, s onnan szüleivel együtt repültek haza Kongóba. Nem sokkal később testvére azonban elesett a kongói polgárháborúban. És a szülei is a temetőben pihennek már. A fiú, ha akar, maradhat Németországban. Mindenben segítené. Még az ügyvédi praxis beindításában is.

Sötét volt a szállodai szobában. Csupán tompa fény szűrődött be az utcáról. A fiú apja fényképét párnája alá tette, s szóltanul feküdt az ágyban. Anyja forgolódott, sóhajtozott az ágyban, és az elmúlt huszonöt év emlékeit próbálta felidézni magában.

A nagymama sem korholt, mert nem aludt még.

Nem jött álom a szemére. Gyászolt. Csendben. Némán.

A fiú énekelni kezdett: „Térj pihenni fáradt vándor, A sír keble vár reád; / Hűlt porodnak a rokon por csendes, békés nyugot ad; / Utad itt már véget ért, Lelked messze, égbe tért / S ott a fényes mennyországban él örökös boldogságban.”

– Szebben énekel, mint a lelkipásztorunk! – örvendezett anyja magában.

Másnap hazautaztak.

A fiú nem akart Németországban maradni. Inkább otthon, a szülői házban nyitott ügyvédi irodát. Nagyanyja takarított, mosott, főzött. Anyja gépelte a tényállásokat, vitte a postára feladni a periratokat, intézte az irodai ügyeket, iktatta és rendben tartotta az aktákat.

„Ügyvéd úr!” Így szólították a hősi halált halt kongói katona fiát, aki a megyei és a fővárosi bíróságokra járt tárgyalásokra.

S amikor Mercedesszel begördült a ház elé, s mindig elegánsan, öltönyt viselve szállt ki a kocsiból, s udvariasan előre köszönt, az utcán ücsörgő nénikék a „Kezét csókolom” elhangzása után susorogni kezdtek, mint a tavaszi fuvallat az ereszek alatt:

– Ember lett!

– Az.

– Árvák és boldogok!

– Azok.

Látták, érezték, duruzsolták, hogy a családi átoknak vége. Három generációt fogva tartott, de erejét elveszítette már. „Az ügyvéd úrhoz bárki hozzámenne!”, mondogatták.

– Küldd el, és tartsd meg kiválasztottját, Uram! – fohászzkodott nagyanyja elalvás előtt.

És álmában soha nem horkolt többé.

A LÁDIKA ÉS AZ ÉNEKESKÖNYV

„Édesanyámnak meg ne mondd,
hogy visznek a frontra!”

(Thuróczy István honvéd)

I.

„ÚGY SZERETNÉK SZEMÉLYESEN BESZÉLNI VELETEK”

Az elsárgult lapokból összefűzött **Énekeskönyv**, amelyet felmenőink – Liza lányom dédanyjának – hagyatékából féltve-szeretve őrzünk – bejegyzése szerint a szent könyvecskét özv. Petró Lászlóné Miskolcon a Városház tér 1. szám alatti könyvkötő műhelyében kötötték be újra. A magyar reformátusok használatára nyomtatott, a zsinat által kötelező használatra megállapított kiadást Debrecen szabad királyi város és a Tiszántúli Református Egyházkerület könyvnyomda-vállalata tulajdonát képező „Méliusz” Könyvkereskedés Könyvkiadó-vállalat, zenemű-, papír- és írószer-kereskedésében vásárolták.

A díszes, keménytablás kötet utolsó oldalán családi bejegyzések olvashatóak:

„Az eljegyzésünk volt:

1940. február 18-án.

Az esküvőnk:

1940. szeptember 28.

Thuróczy Eszti

és

Pajkos Lajos.

Örüljete az Úrban mindenkor!”

Aztán a következő:
„Pajkos Sárka
és
Cserényi László
esküdtek
1962. május 5-én.

Pajkos Évike
és
Elekes László
esküdtek:
1965. július 17.

Cserényi Rita
és
Polgár Ernő
eljegyzésük volt:
1995. június 11.
esküdtek:
1995. július 29.

Ím, előtted állnak, Istenem! Kik egymással frigyre léptek /
Fogadd, kérünk, őket kedvesen és vezessen minden léptek;
Legyen csendességük / Házi békességük, Hogy szent nevedet
áldják, magasztalják és szívökbe zárják szeretetedet!”

Az Énekeskönyvnek egy ládikában van a helye, családi levelek és emlékek között.

A ládikát kinyitom, beleolvasok a levelekbe, s nem tudom abbahagyni.

*

(PAJKOS LAJOS levelei THURÓCZY ESZTERNEK
és gyermekeinek)

1.

1943. 10. 11.

Drága jó Anyukám és Évám! Úgy szeretnék személyesen beszélni veletek!

Soraidat megkaptam és a mamácskáét is. Nagyon örülök annak, hogy a kis Évám olyan fogékony mindenre, csak tanítások szépen mindenre, nehogy azt mondják, hogy apa nélkül nőtt fel... Gyermekek úgy szép és jó, és kellemes mindenkinek, ha szépen tud beszélni mindenkivel, és tiszta. Úgy összecsokolnám, ha tudnám! Ha már mondaná szépen: „Apu”, „Anyu”, „Nagymama”. S Te, Anyukám, most már vigyázz magadra is, ha már megsegített az Isten, hogy odajutottál az anyai házba. Örülök, hogy a szén is eljutott, két szekérrel. Így tudom, hogy a családomnak biztosítva van a tüzelője. Csak a gyári fizetéséről nem írtál semmit. Lefogták-e a szén árát? Vagy kaptál-e valami készpénzt? S a fuvarosok a többi szemet hogyan viszik? Lacikám, téged külön megkérlek, hogy amit Mamácskáék és Eszti ke kérték, azt tedd meg, majd meghálálom én is. A csomagot Mamácska nevére adtam fel, mert nem tudom, hogy tudja-e a postás a feleségem nevét.

Csókkollak mindnyájatokat!

Apu a távolból.

A disznóra nagyon vigyázz! Tudod mekkora költség volt. Nehogy megzabáltasd! A kárból épp elég volt. Csókkollak! Férfjed: Lajos. Évát szintén, mint apuja.

1944. 02. 21.

Édes Anyukám! Hála istennek szerencsésen megérkezünk, igaz, hogy a könyvem odahaza hagytam. Írtam is neked, hogy küldd el! Akivel ezt a levelet küldöm, a szomszéd községbe való. Mindenre legyen gondod! A gyerekekre nagyon vi-

gyázz! Szeretném megcsókolni kis Évámát és Sárát, és téged is. Lacit külön is kérem, hogy segítsen, amit tud. Szervusztok.

1944. 02. 26.

Ha küldesz egy kis szalonnát, és valami olyat, ami nem romlandó, csak írd! Minél előbb, mert nagyon szeretnék már tudni a hazaiakról. És ha küldesz csomagot, akkor mákot is küldjél, és tésztát vagy lisztet. S ha tudsz, okvetlenül küldj aszalt szilvát!

1944. 03. 04.

Ezt már a vagonban írom. Nagyon vigyázz a gyerekekre, a kis Évára és Sárára, és magadra is! A csomagot vissza fogod kapni, sajnos nem jöhetett utánunk, egy taknyos írnok visszaírányította. Ott leszünk, ahol Gombár István és Fűrész Berti voltak. Addig várjál, édes anyukám, amíg nem írok, mert ott már lesz tábori postánk. Most tényleg magadra vagy hagyva. Nem tudok mit tenni. Kár. Sajnálak. Csak fogjatok össze Mamácskával! A segílyt felemelték, biztos forrásból tudom. Asszonyinak hat pengő, gyerekeknek négy pengő. A bíró úr nehogy elnézze! Nagyon szeretnék megcsókolni mindnyájatokat! Mamácskáékat, ismerőseket, és a szomszédokat is üdvözlöm. Szervusztok.

A tehénkére vigyázz! Jó tejelő legyen. Csókol mindenkit: Lajos.

1944. 03. 21.

Kedves Feleségem! Nagyon örülök, hogy a kis Éva már olyan táncos. Bárcsak láthatnám! Ha kézhez kapod a fényképeket, írd meg! Szomorú a Húsvét, elhiszem, de hiába, kicsik vagyunk, és nem tehetünk semmit. De jó az Isten! Évike ne tollszárral írjon, hanem fogd meg a kezét, és ceruzával írjon apunak. Sárika tényleg az anyja lánya, a név is neki tetszett, és Te neveled.

1944. 03. 22.

Írtad, hogy nem kaptál sehonnan fizetést, hónap végén mindkettő esedékes. Akkor a jegyző úrral állítsd ki a kitöltő ívet, április elején menj be vele, s megkapod majd a harmadik járulékot. Igazolványt vigyél. Az összeg, ha jól tudom, ötvenkét pengő. A segély összegét fölemelték.

1944. 03. 31.

Nem tudom elképzelni, miért gondolod, hogy nem írok, amikor mindig írok, s ha kapok pár sort. Arról nem tehetek, hogy mindjárt nem küldik el. Nem tudod megérteni, hogy nem tudom csak úgy bedobni a leveleket a postaládába. A Húsvétot együtt tölteném aranyos családommal, amit úgy értékelek, mint a szemem fényét! A Jó Isten őrizze meg nekem őket velem együtt! Jó locsolkodást kívánok a távolból. Mi keserűen, büdösen ünneplünk.

1944. 04. 21.

Az imakönyvet és a soraidat megkaptam. Húsvétra a húszt pengőt megkaptad-e?

1944. 04. 16.

Még egyszer kérlek, fájdalmas lapokkal ne zavarj! Tudom, hogy nehéz, de nem tehetek semmit. Kicsi vagyok. S ne csodálkozz azon, amit írok: ellenőrzik, s az egy hetet is igénybe vesz. Ezért késnek sokat a levelek. Egy jó lapot kaphatnék már tőled! Amibe jól írsz. Bátyámnak is rossz hatást kiváltó leveleket írtál.

1944. 05. 08.

Nem tudom elképzelni, mi is van veletek?! Több mint egy hete egy sort se kaptam! Pedig mindennap megfordul a tábori posta.

1944. 05. 09.

Édes Anyukám! Megkaptam a leveledet a fényképekkel együtt, amiknek igazán megörültem. Írod, ne haragudjak, hogy pénzt költöttél rá, s hogy a hajad se úgy áll, ahogy kellett volna. Ilyen örömet nem szerezhettél volna semmivel! Kérlek, ne haragudj, hogy az előbbi lapban rendre utasítottalak. Úgy vártam a soraidat! A nagyobbik fényképet, ha tudod, rámáztasd be! Nagyon örülök a képeknek. Úgy állítottam volna be, hogy Évám előtted állt volna, Sára az öledben, de így is nagyon jó.

1944. 05. 11.

Az összes beretvakészletet elvesztettem, és nagyon hiányzik...

1944. 05. 15.

Kedves Anyukám! Kapsz tőlem a zsoldomból ötven pengőt. Hála istennek élek még és jól vagyok, melyet a jó istentől kívánok mindnyájatoknak! Vigyázz a gyerekekre, és a szép beszédre tanítsd őket!

1944. 05. 18.

Hála Istennek, minden bajtól megőrzött, kérem is, hogy őrizőm legyen továbbra is. Itt csak ő segíthet! Földi ember nem. Vigyázhat magára az embert, de mást nem tehet. Kislányaimat csókoljátok meg helyettem is! Téged is melegen csókollak.

1944. 05. 22.

Kellemes és boldog Pünkösdi ünnepeket kívánok mindenkinek! Bár együtt tölthetnénk! Ha – Isten őrizzen! – valami bajom történne, Tarjányi András (Cserépváralja, Torda község, Borsod megye) téged is értesíteni fog. Vagy a feleségénél lehet érdeklődni. Agusztini megsebesült, de ő is tud mindent rólam. Ugyanaz a beosztásunk, együtt vagyunk. Megadtuk egymásnak a címünket.

Üdvözlő ő is ismeretlenül.

1944. 05. 30.

Többet nem írok! Ebből mindent megérthetsz, ha akarsz, ha nem, úgy is jó. Tisztelek és csókolok mindenkit, a jó ismerőseket, a gyerekeket. Üdvözlök mindenkit a távolból.

1944. 06. 03.

Nagyon örülök a levelednek, azért is, mert Évikém nevében írtad. Elképzelem, ahogy sokat veszekszik a gólyákkal, pedig vendéggel nem szoktak így bánni. Nagyon jó, hogy délután alszik. Nem küldeni szeretném a pusztit, hanem pusztolni kicsi, lyukas arcát! Régen kapott úgysis aputól pusztit.

Maradok mindkét babához hű apa a sírig a messzi távolból.

1944. 06. 04.

Írod, hogy Évám volt templomban, s hogy örül a szép ruhának. Ez jó. Szeretni fogja a szépet és a tisztát. Elhiszem, hogy sokat emlegettetek az ünnepek alatt. Sokat gondoltam rátok, arra, hogy otthon ünnep van, nekünk meg itt kell lenni. Hiába, ez már másképp nem lesz.

1944. 06. 04.

Vigyázz a gyerekekre! Őrizd őket! Csókollak, Lajos.

Pajkos Lajos utolsó levele

1944. 08. 14.

Édes Anyukám! Most kaptam meg az összes lapot. Vasárnap, késő este van, 23 óra, s igyekszem azonnal válaszolni. Amit írsz, hogy te háttérben maradsz, nem teljesen igaz. Te otthon vagy. Te vagy az első, nem én, te és a két gyerek. Most már nyugodj bele, hogy a szemüveget a lánccal együtt nem tetted a csomagba, így megmaradt mind a kettő. A meleg ruháimból varrj magadnak vagy a gyerekeknek valamit. Igyekezz meleg ruhát venni! Ti vagytok az elsők, nem én. Írod, hogy még irigyeid is vannak. Ennek örülhetsz. Megteszek mindent, hogy az én kis családom ne érezze a nélkülözést.

Írod, hogy sokat írsz és olvasol esténként. Ezt ne tedd! Sok munka után kell a pihenés! Nagyon vigyázz a két kislányra! A szemüveg miatt ne nyugtalankodj, jobb, hogy nem küldted el. Legalább nem tűnik el. Magadra vigyázz! Nagy felelősség nehezedik rád. Ha Isten megsegít, és hazajutok, a válladról minden gondot leveszek. Istennek hála egészséges vagyok, melyet mindnyájatoknak kívánok. A messzi távolból édesapai szeretettel Isten megőrző kegyelmét kérem az egész kis családomra. Isten veletek.

II.
„ÉDESANYÁMNAK MEG NE MONDD,
HOGY MEGYEK A FRONTRA!”

Uhich Géza szakaszvezető tábori levele

1944. 08. 15.

Kedves Asszonyom! Életem legszomorúbb lapját írom Önnek, amelyben arról kell értesítenem, hogy szeretett férje tegnap, 14-én délután 2-3 óra között Isten akaratából a hazájáért s családjáért hősi halált halt. A legjobb barátot s bajtársat s századunknak egyik legjobb katonáját veszítettük el vele. Legyen Önnel Isten, s utána legyen Önnek két kicsi gyermeke minden vigasza. Nagyon sokat fogunk kedves férjére gondolni.

Uhich Géza s a század.

*

Czegh százados tábori levele

1944. 08. 17.

Kedves Asszonyom! Őszinte sajnálattal értesítem, hogy férje Pajkos Lajos honvéd 1944. augusztus 14-én az orosz harctéren hősi halált halt. Magam és a századom nevében

részvétemet fejezem ki, annál is inkább, mert férjében szádom egyik legkiválóbb harcosát veszítette el.

*

Tarjányi Andrásné levele

1944.08.24.

Tisztelt Pajkosné Asszony! Kedves lapját megkaptam. Nagyon szomorú, hogy férje meghalt! Nekem nem írt a férjem semmit, megsebesült, nem tudom hogy, nem írt, egyik bajtársa értesített, hogy kórházba vitték. A jó Isten segítse felépülésében. Kedves Pajkosné, azt is írta ez az ember, tudassam magával, hogy nagyon szép koporsót készítettek a férjének. 15-én temették el. Férjem 16-án sebesült meg, de most már én is csak a levelét várom. Hogy van, látjuk-e még? Kedves Pajkosné Asszony! A jó Isten megsegíti majd a kislányokkal együtt! Gondja lesz mindnyájunkra. Én se tudom, mi lesz velünk? Nem tudom él-e még? Nem írt. Többet nem tudok mondani. Ha a férjem ír, érdeklődök felőle.

Maga is írhat annak az embernek. Címe: Sulyok Béla L: 583.

Üdvözljük ismeretlenül. Ha kapok lapot, azonnal írok. Jó egészséget kívánunk.

*

Uhich Géza tábori levele

1944. 08. 26.

Kedves Pajkosné Asszony! El tudom képzelni az érzelmeit lapom érkezésekor. Bízson a jó Istenben, ő mindenkit megvigasztal. Szeresse férje helyett két kicsi árváját, legyenek ők minden öröme! Legyen nyugodt, kedves férjét szépen eltemették. Egy templom kerítése elé, bajtársai mellé. Halálát akna okozta. Mellette vágódott be, rövid szenvedés után meghalt, utolsó szava két kicsi gyermeke és kedves felesége volt. Más-

nap súlyosan megsebesült Tarjányi barátunk, azóta nem tudok semmit róla.

Tomai vagyok (Kassa közelében).

Üdvözlettel: Uchich Géza.

*

Szabó István levele

1944. 08. 28.

Kedves Testvér! Tudatom veled, hála Istennek jól vagyok, s ezt nektek is kívánom. Feleségemtől most kaptam lapot, s nagyon elszomorodtam. Azt írta, hogy szegény Lajos elesett. Nagyon sajnálom, hogy ez lett a végzete. Nem tehetünk semmit. Az ember nem tudja, hol éri el a végzete. Tudtam, hogy valami baj van, mert írtam neki, és nem jött válasz. Nemrég találkoztam vele, és nagyon boldogan újságolta, hogy leküldte a gyerekek fényképét. De a képek nem voltak nála, nem tudta megmutatni. Kedves Testvér! Fogadd őszinte részvéteimet! Isten veletek, és velem is!

Unokabátyád, Pista

*

Szabó István levele

1944. 09. 03.

Kedves Testvér! Tudatom, hogy a lapodat megkaptam. Nekem is nagy fájdalom, hogy szegény uradnak itt kellett maradni, de az ember itt nem tudja, hogy hol éri el a végzete. Felkerestem megboldogult uradnak a sírját, s megnéztem, hol fekszik. Az azonossági számot is felírtam. Elküldöm: 0014-13-0009. Tudom, kedves testvér, hogy nagy fájdalmad van, hiszen mit sem éltetek együtt, és Lajosnak meg kellett halni. De nem tehetünk semmit, bele kell nyugodni Isten akaratába. Elmondtam egy imát a sírnál, s a legutolsó találkozásra gondoltam.

Csókol bátyád: Pista.

*

Konyesnyik János levele

1944. 09. 06.

Kedves Pajkosné asszony! Kívánom, hogy ez a pár sorom a legjobb egészségben találja, kicsi gyermekeivel együtt. Ne vegye rossz néven, hogy soraimmal zavarom. Lehet, hogy már tudomására hozták, hogy szegény Lajos meghalt. Nagyon szépen eltemettük. Meg is sirattam, mert a falumból nem maradt már senki.

Zárom soraimat. Üdvözlöm. Ha megkapja, kérem, válaszoljon.

*

Czető Bertalan levele

1944. 09. 16.

Tisztelettel üdvözlöm, kedves Pajkos Lajosné! Tudom, hogy nagy bánata van. Tudatom, együtt voltunk, ott voltam, amikor kedves férje meghalt. Aknaszilánk találta el, és amikor megsebesült, odaszaladtam hozzá. Nagy volt a tűz. Fedezékbe vittük. Szilánk a fejébe, a mellébe és a felső testébe fúródott. Tizenöt percig élt, nem sokáig szenvedett.

*

Thuróczy István levele

1942.

Kedves jó testvérem! Ne haragudj, hogy ilyen sokáig nem írtam. Kedves Esztikém! Augusztus 1-én megyünk a frontra. Ezért írok. Légy szíves küldjél csomagot, a hosszú úton jól fog esni. Egy darabka szalonnát, juhsajtot, vagy ami sokáig eláll, és egy kis mákot. És süssél egy kenyeret! És egy nagy kérésem van. Ha küldesz valamit, csakis expressz add fel, mert ellenkező esetben csak napok múlva adják ki az irodából, és megromlik. Nagyon kérek, tedd meg ezt a szívességet, ha majd hazakerülök, visszaadom. És arra kérek, édesanyánknak meg ne mondd, hogy megyek a frontra! A civil ruhát is neked küldöm haza. Ha elindultunk, csak akkor küldd haza! Ha írok

odakintről. Most pedig csókolom az egész családot, a kis Évikét, férjedet, de főképp tégedet. Ha nem jönnek soha vissza, vagyonrészem felét a kis Évinek adom, a másik fele legyen Lacié.

Sokszor csókollak, szerető testvéred: Pista.

U.I. Mihelyt megkapod a levelet, küldd azonnal, és küldj egy pár fillért is, ha tudsz. Ha expressz nem tudod feladni, ne is küldd, mert megromlik. Ennyit kérek, többet úgysem küldhetsz.

*

Thuróczy István levele

1942. 11. 20.

Kedves drága jó édesanyám! Hála Istennek nagyon jól érzem magam. Jó az egészségem, amit maguknak is kívánok. Kedves édesanyám, nincs semmi bajom, jól vagyok, ne tessenek aggódni miattam. A rossz pénz nem vész el! Drága anyukám, üdvözlöm az egész falut, a vadont, Esztikééket, Lácit. Édesanyámat és Klárikát. Sokszor csókolom. Klárikának tessék megmondani, hogy írjon. Kedves anyukám, ha lehet csomagot küldeni, tessék küldeni. Cigaretta és rumot. Még egyszer sokszor csókolom a családot és Klárikát. Pista.

*

MAGYAR VÖRÖSKERESZT

1760/H-1944. sz.

Tudósító Iroda

Budapest, V. Szent István körút 1.

Pajkos Lajosné,

Hidasnémeti

Mélyszégyen fájdalommal értesítjük, hogy Pajkos Lajos 1. hgyv. zlj. állományába tartozó honvéd, aki az 1913. évben Novajidrányon született, szülőanyja leánykori neve: Roski Er-

zsébet a szovjet ellen vívott kereszties hadjárat alkalmával, hazája védelmezésében 1944. augusztus 14-én a **Mikuliczyni** harcokban hősi halált halt és bajtársai a hősokeket megillető kegyelettel a Mikuliczyni hősi temetőben helyezték nyugalomra.

A súlyos veszteség feletti fájdalomkban hazafias szívünk egész melegével osztozunk, és amidőn a gyászba borult családnak őszintén átérzett részvétünket nyilvánítjuk. Kérjük a Magyarok Istenét, adjon Önöknek erőt és megnyugvást, mert Hősi Halottunk a legszentebbet: Hazánkért adta drága életét.

Legyen áldott hősi emléke!

Budapest, 1944. augusztus 29.

(A gyászkeretes értesítés legalján a Magyar Vöröskereszt pecsétje és két kibetűzhetetlen aláírás látható.)

*

A ládikába az énekeskönyvet és a leveleket visszacsúsztatom, a ládikát bezárom, s a helyére, feleségem – most már Liza lányomé! – kelengyeládájának titkos fiókjába újra elhelyezem. A feliratot, mely a láda fedelének belső oldalára, a Thuróczyak kertjéből kivágott tölgy fájába vésetett, közben még elolvasom:

„Uram! Én csak tebenned bíztam, Őrizz meg kegyesen...”

AZ ÍRÁSTUDÓK ÁRULÁSA

1956. november 4-e történelmünk fájdalmas napja: nemzeti önrendelkezésünk XX. századi letiprása.

A Magyar Írók Szövetsége, s annak 216 tagja kilenc hónappal később körlevelet írt alá, mi szerint a magyar forradalom és szabadságharc ellenforradalom, fehérterror és fasizmus volt!

Ó, Uram!

S nemcsak, hogy aláírták ezt a levelet, még el is küldték! Egyenesen az ENSZ-be! Hogy ott a magyar ügyet ne tárgyalják!...

Amerika hazánkat szovjet érdekövezetbe taszította, a nemzetközi közvélemény a forradalom vérbefojtása után kilenc hónappal mégis „undorral” szemlélte már azt a közönyt, mely a forradalom megtorlását követte.

S ha a magyar írók a levelet nem írják alá, talán Mansfeld Pétert nem merik már kivégezni...

Haynau sem hajtott végre akkora vérfürdőt, mint Kádár János (a korrupt magyar írók közreműködésével).

Haynau korában Jókai és íróársai nem írtak alá Haynau-nak!

Kádár János írói a világtörténelem legnagyobb árulását hajtották végre.

Az írástudókét.

Az író azóta már nem a nemzet lelkiismerete.

VOLT EGYSZER EGY ÉRETTSÉGI

Voltak már felkavaró álmaim életemben, olyanok, amelyek napokon át foglalkoztattak, s megfejtésük is fejtörést okozott. Legutóbbi álmom mélysége, és felkavaró, szellemidéző volta azonban minden korábbi felülmúlt.

Álmom gimnáziumi éveimet elevenítette fel, s időben harmincöt évvel korábbi életembe repített vissza, kamaszkorom bácsalmási helyszínére, s ott úgy vágott földhöz, mintha repülőgépből katapultáltam volna.

Ért már hasonló megrázkódtatás, 1989 után, amikor a fürdővízzel együtt sokan igyekeztünk kiönteni gyermekeinket is, s ami szép volt, még azt is gyűlölni kezdtük, s amit nem kellett volna, azt is művelni kezdtük. S ebben, az ország kertje alatt rejtőzködő, és olykor arcát is felvillantó fiatal banánköztársaságban, egy rekkenően forró nyári napon a Bácsalmáshoz közeli Baja városka kórházában meglátogattam súlyos beteg anyámat, aki még a második világháború utáni kitelepítések idején került családjával Bácsalmásra. Ha akkor már lettek volna barikádok, anyám vélhetően a „másik” oldalon helyezkedett volna el, ám egy helybéli születésű szociáldemokrata érzelmű emberhez ment férjhez, s így a szerelem mindazt elrendezte, amit a történelem összekuszált.

Anyám a kórházban minden nap meglátogatta dr. Cz. Nagy Rózát, aki a bácsalmási Hunyadi János Gimnázium nyugalmazott igazgatóhelyettese és az angol nyelv tanára volt.

– Megkérlek, fiam, te is menj át hozzá! Zárt osztályon fekszik.

– Csak nem képzeled?!

A gimnáziumban ő tartotta a Népszabadság-félórákat. Szünetekben mellém szegődött, s mint Arisztotelész tanítványai, a

peripatetikuskok, akiket mesterük séta közben beszélgetve szokott tanítani, a gimnázium udvarán ő is sétálgatva foglalkozott velem. Töretlen hittel élt és gondolkodott ez az egyszerű családból származott, angolul kitűnően beszélő, művelt vénkisaszony, s olyan lelkesedéssel tudott beszélni az emberek egyenlőségéről, a munkások, a parasztok felemelkedéséről, a szocializmus magasabb rendűségéről, hogy már csak az udvariasság kedvéért is csendben hallgattam.

Ó, Istenem! 1989 előtt csak az a sok tévedés ne lett volna az országban, szülővárosomban és a gimnáziumban!

– Tedd meg a kedvemért! – folytatta mélyen hívő és vallását gyakorló anyám. – Milyen dramaturg vagy te, hogy nem becsülöd az elesetteket?... Hogy empátiát sem mutatsz azok iránt, akik kiábrándulva, megkeseredve, önmagukból kifordulva, szedálva fekszenek a zárt osztályon!

Átmentem.

Vasajtókat nyitottak ki, s csaptak be mögöttem. A zárt osztály bejáratától jobbra, az ablaknál imbecillis férfiak csókolóztak, odébb hálós ágyból katatóniás tekintetek ragadtak rám, és kísérték minden lépésemet. Szívem izgalmamban úgy zakatolt, hogy már bántam a gyengeségemet, hogy ebbe az egészbe belementem. Nem volt nekem elég a négy év a Hunyadi János Gimnáziumban! Hogy mit meg nem tesz az ember az anyja kérésére az életben! No és a nők kérésére! És az anya a nők nője. Ha ő kér valamit! Pedig csak azt mondja: „kisfiam!”, s ezzel az egy szóval annyit el tud érni, mint más nő komoly erőfeszítéssel sem. Úristen! Hát rám huhogott valaki a rács mögül, mint egy csimpánz, és rázza az ágyat!...

Ó, anyám! Thanatosz birodalmába küldtél engem, hogy megismerjem az élet lehetséges formáit?

A tanárnő a nagy kórterem egyik sarkának ágyában feküdt. Az ápoló megrázta a kezét, a tanárnő kinyitotta a szemét, s amikor meglátott: azonnal megismert, mert mosolyogni kezdett, és intett vékony kezével, hogy leülhetek az ágy szélére. Pokoli zavarban voltam.

– Leülhet! Nem fogja bántani! – mordult rám az ápoló.

Leültem. A tanárnő megfogta a kezem.

– Ernő!... Édesanyja mondta nekem, hogy el fog jönni.

Finom volt a hangja. S az értelem még ebből a lelki mélységből is áradt felém. És mégis egyetlen szó, nemhogy kérdés, még az sem jött ki a torkomon. De a tanárnő megoldotta a helyzetet.

– Tévedtem, Ernő. A világ, amiben hittünk, összeomlott.

Most sem szóltam, mert odakint az a bizonyos régi világ, amit felépíteni próbáltak, valóban összeomlott. Istenem! Ennyire bamba életemben nem voltam még soha! Csak fogtam a tanárnő a kezét, életemben először és nem sejtettem, hogy utoljára.

– Most menjen! Egyedül akarok lenni! – de a kezét nem húzta el. Kapaszkodni próbált belém. Megcsókoltam a kezét, mely erőtlenül, de szorított, s lassan visszacsúsztottam a takaróra, felálltam és elköszöntem.

A tanárnő már nem élt sokáig ezután.

Másfél évtizeddel 1989 után felvetődik a kérdés: ha a tanárnő látná, hogy az a világ, amiben élt, hitt, és amiben, és amiről tanított, sokkal emberségesebb, biztonságosabb és meghittebb volt, mint a tizenöt évvel későbbi, feltámadna? Lelki bajaiból kigyógyulna?

S az álombeli fény, mint a sarki éjszaka egét színes, aranyló fénykötegekkel beragyogó égi reflektor, bevilágította a terepet. Látványa, hatása egyedüli természeti jelenség ebben a hideg, de zordnak nem nevezhető szépséges térségnek, ahol az Európában már csak néhány menedéket találó bácsalmási hiúz is csak néz a távolba, a hegyvonulatok és fenyvesek fölött húzódó hullámzó fénycsíkokra.

A felszíni vizekben bővelkedő álombéli bácsalmási temető őstermészet, ahol paradicsomi helyszínek váltogatják egymást. Két elkülöníthető vadon is található ezen az érintetlen vidéken. Észak, ahol a fenyvesek és rezgőnyárfák magasodnak és gya-

korta erdőtüzek pusztítanak a szélsőséges éghajlatú erdős területeken. Aztán a mocsarakkal és folyóvizekkel bőséggel elhalmozott tengerszint feletti bőtermő fennsík, ahová sötét lepelben titokzatos arctalan alak kapaszkodott fel, s meg sem állt egy sírig.

De olyan erővel fújt a szél, süvített, hogy élő ott jelen nem volt, elbújt mindenki valahol, ahová tudott. S a jövevény karpargatni kezdte a sírfeliratról az első betűt. Csenki Antal neve volt a sír feliratán. S csupán Senki Antal maradt.

Csenki Antal gimnáziumi osztályfőnököm volt, a történelem és a latin nyelv tanára. Álmomban azután olyan szorongás tört rám, mintha érettségiznem kellett volna újra.

Írók haláluk után száz évvel később érettségiznek, vélik irodalmi körökben, s ha az író egyik könyvét kikölcsönzi valaki a könyvtárból halála után száz évvel, vagy ha emlegetik valamilyik művét, idézik egy sorát, már leérettségizett.

Igaz a Talmud tanítása: „Az utókor mindig igazságos!”

Ezt az érettségit élelem át?

Álom ilyen hosszú ideig még nem foglalkoztatott, és még sem tudtam értelmezni. Az álmoskönyvek sem segítettek. Krúdyé sem. Thomas Mann *József és testvérei* néhány részlete vitt közelebb álomom megfejtéséhez.

Harmincketten érettségiztünk, nőtanáraim férfi és a férfiak nők képében jelentek meg álomban, és álombéli osztálytársaim is furcsa szerzetekké váltak. Fiú osztálytársaimból lányok és a lányokból fiúk lettek.

Magamat nem láttam, mert, mint maturáns, a katedra előtt álltam. Cz. Nagy Róza volt a bizottság elnöke, de Cz. Nagy Róbertnek hívták, tehát férfi volt ő is, és bemutatta az érettségi bizottság tagjait. Schlachta Ila igazgatót, az orosz nyelv tanárát, Csenki Abigél osztályfőnököt, a történelem és a latin nyelv tanárát, Németh Mónika matematika- és fizikatanárt, Dr. Rékási Janka biológiatanárt, Régaisz Idát, a magyar- és német nyelv tanárát, Patkó Jenő kémiatanárt, és hites feleségét Patkó Johanna tornatanárt, és nem utoljára Honti Gyopárka föld-

rajztanárt, és Fránits Manónét, a mezőgazdasági ismeretek tanárát.

Cz. Nagy Róbert arra kérte az osztályfőnököt, hogy tartson névsorolvasást, miután Schlachta bejelentette, hogy „*nyikto nye otszuszvujet*”.

– Aradi Maximilián, Alexa Ingrid – Csenki olvasta a naplóból a felsőbbácskai neveket – Antóni Ernő, Barity Zizi, Bálint Rezső, Czegléd Júlia, Faragó Károly, Hodoniczki Orchidea, Illés Julián, Kiss Endre, Kollár Zsigmond, Lehotai Ottó, Letenovics Jelena, Marsch Antal, Mészáros Lili, Mihálovics Éduárd, Nagy Endre, Oswald Éliás, Ódor Manfréd, Pártay Józsa, Polgár Eperke.

Nevem elhangzásakor mélyen meghajoltam, hogy a nagytekintélyű bizottság lássa jólneveltségemet, „szivódnya nyikto nye otszuszvujet”, mondtam én is, de legyintettek.

Csenki olvasott tovább:

– Rádi Radomér, Somos Edda, Schweibert Antonella, Szabó Zebi, Székely Imre, Szikra Janka, Szommer Cyprián, Váradi Johanna, Várhegyi Lenke, Vizin Krisztián, Weichl Endre, Wendler Márton, Wolf Éduárd, Orgoványi Adrián, Csenki tanárnő befejezte a névsorolvasást. Barity kifújta az orrát és babrált a copfjával. Véleményét soha nem titkolta el, és olyan durván beszélt mindenkivel, ahogy vele őt egyedül nevelő anyja.

– Polgár Eperke! – Csenki felütötte a naplót.

– Hahó, már itt vagyok kint, tanárnő!

Barity röhögött, és kifújta az orrát, de most hangosabban.

– Zizi! Hallak!

– Hát remélem! – Barity Zizike volt Csenki kedvence. Érettségi után mégsem költöztek össze.

– Eperke! – kérdezte Cz. Nagy Róbert. – Tudjátok-e az érettségi tételeket?

– Tudjuk, tanár úr! Letöltötte mindenki az internetről.

– Van, aki nem?

Nem felelt senki.

– Mert aki még erre sem volt képes, az nem érett. –
Eperke! – nézett a szemembe.

– Jól figyelj rám!

– Figyelek, tanár úr!

– Milyen színű a vörös csillag?

– Használatát betiltották, nem válaszolhatok a kérdésre, tanár úr – vágtam rá.

– Ugye megmondtam – nézett Csenki Schlachtára – ez nem érett még!

– Eperke! – mosolygott Cz. Nagy. – Adok még gondolkodási időt! Maradj itt, a tábla előtt!

S álltam a katedra előtt, néztem a többiek érettségijét. Mindenki olyan feladatot kapott, amit választott. Aradi Maximilián adott egy pusztit az osztályfőnöknek, Alexa Ingrid kólót táncolt, Antóni Ernő csokoládélikőrijéből kínálta meg a bizottság tagjait, Barity Zizi megígérte, ha átengedik, soha többet nem fújja ki hangosan az orrát, Bálint Rezső kezét fogott az érettségi bizottság tagjaival, Czegléd Júlia fölkérte táncolni Cz. Nagy Róbertet, Faragó Károly elmondta, hogy indul a vonata Bácsbokodra, és sietnie kell, Hodoniczki Orchidea megmutatta, hogyan kell szalmaszálból intarziás képet készíteni, Illés Julián megcsókolta Szikra Jankát, Kiss Endre ugrókötelezett, Kollár Zsigmond pogácsával kínálta az érettségi bizottság tagjait, Lehotai Ottónak osztálybizalmi munkájára tekintettel csak fel kellett állnia, s érettnak nyilvánították...

– Eperke! – nézett rám Csenki osztályfőnök haragosan.

– Én mindig figyelek a tanárnőre – feleltem.

– Lenin összes művét ki írta?

– Marx – nem tudtam ellenállni a válasznak.

– Eperke! Szedd össze magad! Kitiltalak a megye összes gimnáziumából!

– Majdnem igaza van... legyünk vele elnézők! – szólt közbe Cz. Nagy.

S folytatták az érettségit. Letenovics Jelena fölvázolt egy matematikai képletet a táblára. Az események láttán Németh

Mária matematikatanár felugrott a helyéről, és homlokon csókolta a bunyevác lánykát.

– Szeretlek, Lete... Aki nem tudja úgy a matekot, mint te, azt ivartalanítatnám!

Cz. Nagy intett, hogy folytassák az érettségít, s Németh ne ölelgesse a már érett kisasszonyt. Cz. Nagy különben sem szerette a protonácikat.

Marsch Antal kézimunkázott, Mészáros Lili, hogy Németh tanárnőtől ő is kapjon egy pusztit, matek tételt kezdett írni a táblára.

– Zseni – Németh tanárnő pusztit dobott a halk szavú Mészáros Lilinek, akinek rövid szaknyája alatt már jól kivehetően szőrösödött a lába. Mihálovics Eduárd megmutatta apukája tamburáját, Nagy Endre bejelentette: mégsem veszi feleségül Schweibert Antonellát. Így mind a ketten éretté nyilvánítottak. Schweibert Antonella, bár még nem került rá a sor, s mivel már érett volt, bejelentette, hogy Alexa Ingridhez megy feleségül. Oswald Éliás végre bevallotta, hogy családjának nincs köze a Kennedy gyilkossághoz, Ódor Manfréd kifejtette, hogy miért ő a legjobb történelemből, Pártay Józsuá mindig kedves mosolyával egyszerűen lebilincselte a bizottságot, és meg sem kellett szólalnia.

– Eperke! Rajtad a sor! – nézett rám az osztályfőnök. – Mi az osztályharc? – kérdezte.

– Jött volna be a tanárnő a négy év alatt bármelyik szünetben az osztályterembe, akkor nem kérdezné.

– Eperke! Nagyon rosszul állsz!

– Nem, nem! – emelte fel a szavát Cz. Nagy. – Eperke jól érzékeli a szembenállást... én ismerem őt, adjunk neki még egy esélyt!

Csenki Rádi Radomért szólította. Radomér Bee Gees zenére csókolózott a barátjával. Somos Edda bájosan nevetgélt, s megjegyezte, hogy már felvették az orvosi egyetemre, Szabó Zebit egyhangú szavazattal nyilvánították éretté, mert négy éven keresztül ingázott Katymárról Bácsalmásra Barity Zizivel,

s épp ésszel kibírta. Székely Imre a székely himnuszt kezdte énekelni, de az Internacionálét kérték tőle, Szikra Janka azért nyilváníttatott éretté, mert a négy év alatt soha senkitől nem tanult semmit, s még Letenovics Jelena matematika korrepetálása is hiábavalónak bizonyult. Szommer Cyprián palacsintát süttött, Váradi Johanna apródfrizurát készített Eperkének. Jól értett a hajvágáshoz. Várhelyi Lenke tornagyakorlatokat mutatott be, s Wolf Éduárd hangosan felsóhajtott:

– Micsoda lábai vannak, istenem! – s mindketten éretté nyilváníttattak. Vizin Krisztián megkérdezte az osztályfőnöktől, vállal-e még tanítást utánunk vagy nyugdíjba vonul? Weichl Endre megfésülte selymes haját, Wendler Márton csendben elmondott egy miatyánkot, Orgoványi Adrián nem volt jelent, kivetítőn néztük, hogyan festi meg osztályfőnökünk portréját. Németh tanárnő megjegyezte:

– Ugyan, a gyerekeit szoptatja!

S én még mindig nem érettségiztem le!

– Eperke! Még egyszer megkérdezem, milyen színű a vörös csillag?

S csak álltam szótlantul. Cz. Nagy Róbert magához intett, és a fülembe súgta.

– Betiltott jelkép, igazad van, de te okos vagy, s ha csak nekem súgod meg, nem követsz el törvényteleniséget.

– Sárga – súgtam azonnal a fülébe.

– Tűzd ki a melledre gyorsan, és megmenekülsz!

Kitűztem a sárga csillagot, és az érettségi elnök felkiáltott. – Megvan az érettségije! Most már tehát mindenki érett! – hirdette ki az eredményt.

– Nem olyan egyszerű az! – szólalt meg Schlachta igazgató.

– Eperke esetében ragaszkodom ahhoz: írjuk a jelentkezési lapjára, hogy felsőfokú tanulmányok folytatására alkalmatlan.

– Mondtam, hogy Eperke az osztály zsidója! – súgta Szikra Janka padtársának, Czegléd Júliának, akinek pad alatt fogta a kezét.

Schlachta javaslatát a bizottság megszavazta, s az álmom véget ért.

Milyen szigorú volt az érettségi, hogy harminchárom év után még álmodni tudok róla! És mi lett belőle?! Mi lett az életünkből, erkölcsi tartásunkból, a hétköznapiak biztonságából?

Létünk bizonytalansága?... Erkölctelenség?... Kilátástalanság?... Depresszió?...

Lelki szemeimmel a bácsalmási temetőben még most is látom azt a titokzatos alakot, aki CSENKI ANTAL gimnáziumi osztályfőnök fejfájáról lekaparja az első betűt, s a fején a „SENKI” marad...

Ez a semmit jelenti? Az alak az utókor maga, ami a Talmud szerint mindig igazságos, s mutatni akarja nekem, hogy az élet véges, s lehet, hogy nem marad utána semmi? Vagy arra figyelmeztet, hogy a múlt biztonsága és értékei sem maradnak meg?!

Lehetséges ez?

ÖNANALÍZIS

Apám apjának neve *Adler*, apámé *Čupić*, az enyém *Polgár*.
Mit tehetek ehhez hozzá?...

Zsidók a XX. században!

*

Dalmát zsidó vagyok Magyarországon, lehetnék más?

*

Ha titkolom, hogy zsidó vagyok, utálnak, s ha bevallom,
akkor is. Zsidónak nem lenni mégsem tudok!

*

A XX. század, ahonnan érkeztünk, több rossz embert csínált, mint amennyit elpusztított. Ahogy éltünk, már nem lehet, ahogy kellene, még nem tudunk.

*

Az óhaza utáni vágy olyan, mint a kígyómarás. A mérreg: fullasztó, a megmart hörög, szaggatottan, görcsösen levegő után kapkod, a szíve meg ugrana ki a helyéről! Haraphatják, szívhatják a marás helyét, de az csak egyre nagyobb, mind jobban sajog, és az emberi áldozat lassan belepusztul.

*

Amiképp a trópusi esőt, a magyarok könnyeit is szárítsd fel, Uram!

*

A gasztronómia a szerelem és a hatalom művészete.

*

Ha könyvek és gasztronómiai remekművek nem léteznének, úgy éreznénk magunkat, mint a partra vetett, a világi lét kijáratához érkezett lazac.

*

Ha az élet olyan lenne, mint egy regény, ki akarna élni? S ha egy regény olyan lenne, mint az élet, ki olvasna?

*

A magyart vicsorgó ebként csaholtatják, s vad kannibállá alázzák.

*

Embert boldoggá ki más tehetne, mint szerelmese, akivel együtt lélegzik?

*

Ti is úgy éltek, hogy valamiért mindig hadakoztok?... S közben szerettek?

*

Minden tett, minden cselekvés meghozza a maga következményét... A tettek és következményeik idézik elő minden élőlény sorsát. Hisztek a karmátokban?

*

Megkaphatjátok a nőt, de ha nem szeretitek igazán: soha nem lesztek boldogok. És Ti, asszonyok, tiétek a férfi, de ha nem szeretitek határtalanul, elveszítitek. Szárnyaló nőiességek nélkül ők örök vándorok. Pedig ők is csak arra vágyakoznak, amire Ti. Hogy szeressétek őket! S ők titeket.

*

Ti asszonyok, gyönyörűségesek!... És Ti, férfiak, asszonyaitok szemében gyönyörűségesek!... Akik meghívást kaphattatok Káma fényes palotájába és szabadtéri színpadának nézőterére: az idők kezdetétől keresitek egymást. A földi lét nektek szánt színpadán kiosztott szerepeiteket adjátok, és ez az isteni szemeknek kedves játék, mely a világ teremtésének egyetlen oka: folytatódik az idők végezetéig.

*

Ha szerettek: annyi, aminél több nem kívánható! Átutazóban a földön többre ne vágyakozzatok!...

*

Ha Magyarországon nem alkotmányos demokrácia lenne, néha úgy éreznénk, hogy fasizmus van.

*

Az emlékezet, s az elődök tisztelete emberi civilizációnk fokmérője.

*

Egy jó novella fölér a politikus életművével.

*

Ha nincs gyermeked, életed lehet szép, mint a sivatag, csak a szomj az, amibe belepusztulsz.

*

Jó írás az, amelynek olvasása közben megáll körülötted a világ.

*

Kicsi gyermek ragaszkodásához és szeretetéhez foghatót keveset találsz, s ha soha nincs benne részed, nem tudod, mit veszítesz.

*

Szeress! Légy jó akkor is, ha bántanak! Ha a rosszra szelíden reagálsz, megállítod azt, aki bánt.

Ha mégsem: ellenfeleiddel le kell számolnod!

*

Vannak emberek, akik szeretnek másokat kihasználni, s már késő megváltozniuk akkor, amikor magukra maradtak.

*

Mi, fehérek, gyarmatosításainkkal, mások leigázásával anynyi bűnt elkövettünk már, hogy azon se csodálkozzunk, ha a „dzsihád” hirdetői az egész világot aláaknázzák.

*

Mindig megkívánjuk a másét, s közben a miénket elveszítjük.

*

Gyermekeid nevelésére fordított energiáid megsokszorozódnak, hiszen általuk családot, dinasztiát és nemzetet is építesz.

*

Ha gonosz vagy és irigy, s tetteiddel bűnt bűn után követsz el, olyan ítéletre számíthatsz, amelyet magad idéztél elő.

*

Ha szüleidet elveszítet: elveszítet gyermekkorodat.

*

Ha nem tudsz szeretni, betegbb vagy mintha rákos lennél.

*

A legrombolóbb lelkiállapotok egyike az irigység. Naponta küzdj meg vele. Ha rajtad erőt vesz, megfojt.

*

A tudományt „betiltani” és a kutatók elszántságát korlátozni nem tudod.

Az ember tudásvágya határtalan.

*

Az ember, és csakis az ember pusztító ösztöne csillapíthatatlan oly mértékben, hogy öl és rombol akkor is, ha nem éhes, és építeni sem akar.

*

Az ember valójában kannibál maradt, csak kifinomultak az eszközei.

*

Az iszlám tiszta és kiérlelt vallás. Hiábavaló a kísérlet, mely Luther óta lejárataására irányul.

*

Zsidó léted a nemzetek közösségében megedzi a lelked.

*

Akkor válik a szép nő értékesé, ha belső szépséget is felépít, hiúságát pedig maga rombolja le.

*

A kreativitás istentől való: a teremtés finomítására. Aki teremtet: rombolni képtelen.

*

Az életből távozás hosszú út a végtelenbe: nem befejezett állapot, mint ahogy a végtelenből az életbe érkezés sem.

A születés és a halál az élet egy-egy fordulópontja.

*

Két ember kapcsolata akkor lehet tartós, ha mindketten alázattal szolgálják egymást.

*

Az emberi kapcsolatokat érdekek mozgatják, működtetik és tartják életben. Ha izzó hófokra hevül: szerelemmé alakul, ha lehűl: gyűlöletté változik.

*

Történelme folyamán a magyar nemzet különböző csoportjait újra és újra szembefordították egymással, egymás ellen uszították, életerejé mégsem apadt ki.

*

Ha utazol, s megismered a világ kultúráit, szűkebb hazád olyan tisztán ragyog majd előtted, hogy látó ember leszel.

*

Ha bölcs akarsz lenni, olvasd el az alapvető könyveket és utazz! Ha bejárod a világot, lelki szemeid előtt megjelenik mindaz, amit olvastál.

*

Kelj korán, dolgozz fáradhatatlanul minden nap, és munkád gyümölcse beérik.

*

Akkor is lehetsz boldog, ha nem vagy gazdag. Az állandó nélkülözés azonban kiölheti belőled a boldogságra való veled született képességedet.

*

Ember! Milyen nemes a szó, amihez méltónak kell lenni!

*

Ha naponta megpróbálsz ember lenni, már kísérletet tettél arra, hogy az evolúció csúcsán maradhass.

*

Ha családotéért, gyermekeidért nem tettél meg mindent, hogyan várod el, hogy ők is mindent megtegyenek majd érted?

*

Ha igazságodért naponta síkra szállsz, s nem állsz meg soha, izgága, kellemetlenkedő embernek fognak tartani. De ha győződ erővel és kitartasz: meghajolnak előtted, és tisztelnek majd.

*

Sok ember csak azt lesi, a közösből hogyan vehet el minél többet.

Ők mind elveszett emberek!

*

A kicsi gyermek romlatlan, tiszta lelke és őszinte tekintete az ember kiválasztottságára hívja fel a figyelmet.

*

Az emberi tudás a teremtés állapotának továbbélését biztosítja.

*

A világ, amiben élünk azért nem pusztul el, mert a körforrás, mely működteti és fenntartja: csak annyit teremt, amennyit elpusztít.

*

Ha úgy érzed, hogy nincs értelme az életednek, annyit legalább tegyél meg, hogy elkezdesz szeretni. Nő karjaiban erőre kapsz.

*

A beteg és a buta ember lelki szegénységének bizonyítványa a gyűlölet.

*

A gyűlölködő emberek és nemzetek mind elvesznek.

*

A boldogsághoz nem csak pénz kell. De ha nincs belőle – előbb-utóbb – boldogtalan leszel.

*

Származás, pénz, tehetség mind kevés, ha a szerencse nem szegődik melléd. S ha minden együtt van, de megbetegszel, az élet mindent visszavesz, amit adott.

*

Ha hittel és akarattal mész előre, irigyeid száma is megnő. De ne állj meg, folytasd az utad! Soha nem érnek utol!

*

Ha tehetséged közepszerű, sokat fogsz szenvedni. Azonban ha kiemelkedő: légy szerény és alázatos! Ekkor cselekszel helyesen, s tehetségeddel szárnyalni fogsz.

*

Életedet családod és gyermekeid körében érezheted teljesnek. Öröm és bánat, hegycsúcs és szakadék lesz benne bőven.

De ha családot tudtál teremteni, biztosra veheted, hogy mások családjával együtt nemzetet építesz.

*

Gyermekeidet nem csak magadnak, családnak, hanem nemzetednek is neveled. Ha ezt teszed, és gyermekeid is utódokat nevelnek majd: nemzeted tartópilléreivé váltok.

*

Mindegy, hogy miben hiszel, de higgy! Buddhista, hindu, zsidó, keresztény és iszlámhitű igazhitű mind.

*

A nő bearanyozhatja életedet, de sárba is tiporhatja. Te mégis szeresd őket!

*

A nő gyermek utáni sóvárgása olyan fékezhetetlenné válhat, hogy lángba boríthatja a világot.

*

A nő vele született küldetése petesejtjeinek megérlelése. A fogamzás. Az ember fennmaradása. Férfiak! Minden más elképzelések illúzió!

*

Szeressétek a nőt! Erre születtetek!

*

Ha testi baj gyötör: szenvedsz. Ha lelki kór: elveszted emberi arcodat.

*

Létezik az állat az emberben. Ha nem létezne, az ember elveszítené pozícióit.

*

Minden napot úgy fejezz be, hogy a „stafétabotot”, melyet viszel, valaki tőled mindig átvehesse.

*

Pótolhatatlan ember nincs! Te sem vagy kivétel. Életed azonban akkor, amikor, s ott, ahol létezel: nélkülözhetetlen. Amit teszel, tedd komolyan!

*

Ha már egyetlen érved sincs, humorod még mindig kiegészíthet.

*

Ha képességedet a humorra nem fejlesztetted ki: bármire képes leszel!

*

Az ember minden bűnt elkövetett már, a Föld mégis túlnépesedett. Mi lenne akkor, ha minden másképp történt volna?

*

Ölni a hívő ember is képes. Az ember vallási és/vagy világi vezetői útmutatása szerint cselekszik, s talál is tetteihez mindig kellő magyarázatot az írásokban.

(Humanista a Mein Kampf elolvasása után még humanistább lesz, s a szadista a Biblia elolvasása után még kegyetlenebb).

*

Az ember elpusztít, a természet újrateremt mindent.

*

A humanizmus a világ folyamataihoz nem szükséges, de nagyon kívánatos.

*

Nemzet agresszivitás, gyűlölet és erőszak nélkül még föl nem emelkedett. Igaz, hogy mind el is süllyedt.

*

A nemzetek és népcsoportok közös álmokat, ősképeket, vallást, nyelvet, irodalmat és kultúrát teremtenek, s némelyikük abba a tévedésbe esik, hogy az övé magasabb rendű, mint a másé. S a téveszménél is nagyobb baj, ha az övét akarja a máséra ráerőszakolni.

*

Az élet kezdettől fogva élni akar! Pusztít és terem újra. Akinek, s aminek nincs ellenfele: az elkényelmesedik. Belepusztul a tespedésbe, a semmittevésbe.

*

Felsőbbrendűségét másra kényszerítő nép még meg nem maradt a történelem sodrásában.

*

Az ember, a család és a nemzet élete, tettei, és teljesítménye lehet kiemelkedő, de lehet átlagos vagy akár említésre sem méltó.

Hány ember, család és nemzet élete szolgál példaképül!

A tettek az élet hajnalán egyszerűek, a delelőn kiemelkedőek, és a vég egyszerűbb, mint valaha. A kisgyermek és az aggastyán egyformán tehetetlen.

*

Aki az elesetteket nem gyámolítja, s a szegényeket nem segíti, aki a kizsákmányoltakat nyomorgatja, s aki elveszi a másét, s aki uralkodó természetű: magához ragadhatja a hatalmat, de sokáig magánál tartani nem tudja.

*

Az ember hajlamos arra, hogy mások után menjen, és arra, hogy súlyos bűnöket kövessen el csoportosan.

*

Az ember nem csak jó és rossz. Lehet egyszerre mindkettő! És képes véleménye megváltoztatására.

Egyre azonban nem képes. Nem embernek lenni.

*

Ne várd a halált! Akkor jön úgyis érted, amikor nem számíatsz rá.

*

Ne félj a haláltól! Ismeretlen dimenzióba hurcol, igaz, de ha elintéztél magad után nem hagyysz, ugyan mit tehet veled?

*

Ha bűnöket követtél el, s megpróbálsz azokat jóvátenni, tapasztalni fogod, hogy könnyebb lesz a lelked.

*

Ha ideges természetű vagy, útravalónak a legrosszabbat kaptad az élettől. Sokat fogsz szenvedni. Sokan elpártolnak tőled. Érzékenységed viszont olyan teljesítményre tesz képesé, mely az erős idegrendszerűeket nem.

A természet igazságos.

Amit összekuszált, elsimít. Ok nélkül nincs semmi.

*

Szabadságod korlátozása a legnagyobb kín. Minden élő szabadnak született.

*

Ha búcsúzol az élettől, tedd emelkedetten! Mindent megszépülve fogsz látni majd.

*

Ha szerettél egész életedben, búcsúzva az élettől búcsúzva még többet fogsz kapni.

*

Ha menned kell, ne sajnáld! Amit kaptál az életedben, légy azzal elégedett!

*

Az orvosok alig tudnak valamit az egészségből! Mégis gyógyítanak.

*

Ha nem győződ le a betegségedet, az győz le téged.

*

Az ember valójában kicsi, képessé vált mégis arra, hogy a világot elpusztítsa.

*

Ha valakinek hatalmat adsz magad felett, uralkodni fog rajtad.

*

Az ember természete alapvetően rossz. Rávehető a jóra, igaz, mégis újra és újra bűnbe esik.

*

A Földön számtalan istent imádnak. Az istenek születnek és kihalnak. Egyvalami mégsem változik: az istenhit maga.

*

Ne légy magadnak való és önző! Belepusztulsz a magadba merülésbe.

*

Ha magadra nem figyelsz, másokra sem tudsz.

*

Ha saját hibáid nem veszed észre, csak a másét, elhagy mindenki.

*

Szeretni születél, s nem gyűlölni.

*

Ha nem nyomsz el másokat, elnyomnak téged.

*

Ha jó vagy: kihasználnak. Rossz mégse legyél!

*

Szolgáld az embereket, s aztán ők is szolgálnak téged.

*

Ne várj jót az emberektől, csak ha kiérdemelted.

*

Ha csak adtál, és vissza soha sem kaptál, ne változz meg akkor sem! Eljön a te időd.

*

Mi a legszebb? Szeretni, gyermeket ölelni vagy utazni?
Mi a legjobb? Meggazdagodni és jól élni?
Nem. Egészségesnek lenni.

*

Amit kapsz az élettől, fogadd örömmel, és légy vele megelégedve.

*

A boldogtalan embernél nincs szomorúbb.

*

Merj más lenni, mint aki vagy!

*

Valakitől függsz.

Meghalsz, akkor is, ha nem akarod, de nem biztos, hogy meghalsz, ha akarod.

*

Minden helyzetben magadra vagy utalva. Legfeljebb társakat találhatsz, akikkel együtt hadakozol.

*

Nincs ellenfele szeretetnek.

*

Ha Te választanál, mit vinnél magaddal a halálba?
Szerelmet? Vagyont? Egyedül mennél?

*

Ne légy önző, mások úgyis azok! / Légy önző, mások is azok!

*

Életed olyan, amilyené formálod. / Életed olyan, amilyené mások formálják. / Életed olyan, amilyen.

Ne fogadd el, hogy megváltoztathatatlan! / Fogadd el, hogy megváltoztathatatlan!

*

Ha fölötted nem uralkodnak, Isten akkor is a Te urad. Ha nem hiszel benne, attól még létezik. / Ha hiszel benne, hited létezését még nem bizonyítja.

*

Ember vagy! Próbáld meg elfoglalni a Téged megillető helyet az univerzumban.

*

Nem azért születél erre a világra, hogy uralkodjanak rajtad! Légy önmagad!

*

Szép az ember! Milyen szép! Mégis elpusztít mindent.
Szép a természet! Milyen szép! Mégis elpusztít mindent.

*

Látható és láthatatlan világok vesznek körül, s Te mégis magányos vagy.

*

Kaptunk harmóniát, földön és égen, s örülni mégsem tudunk mindig. Zene! Tánc! Szerelem! Míves szavak! Színek és formák! Mi végre lététek?

*

Ha egyesek csak építenének, mások meg nem rombolnának: a világit túlépítenénk.

*

Az embernek addig nem volt nyugta, amíg elpusztíthatóvá nem tette a világot.

Azután nekilátott a védekezésnek.

*

Az ember nem tanul mások hibájából. A történelem ismétli önmagát, mintha körben forgó CD-ROM lenne.

S újraírja önmagát.

*

Már az ókorban is tudták, hogy ha elmernek, és elveszik a mások földjét, eljön az ellenség és elveszi az ő földjüket.

*

Elődeitől nem tanult senki.

*

A történelem mindig valakinek az elpusztítását regisztrálja.

*

Korok, díszletek változnak. Az ember soha!

*

Az ember azért pusztít el mindent, mert ő maga is pusztulásra ítéltetett.

*

Minden elpusztul magától. Az ember miért siettetí mindezt?

*

Minden elpusztul, az ember miért lenne a kivétel?

*

Ha a halálba indulsz, nem kell összecsomagolnod. Nem vihetsz oda semmit!

*

Ne félj, ha találkozol a halállal! Ha akar, elvisz, ha nem, még egy kis időt kapsz.

*

A világban annyi igazságtalanság történik, hogy felsorolni sem tudod őket. Ha elszegődsz mégis az igazság bajnokának, egész életedben hadakozhatsz, s életed eredménytelenül fejeződik be.

*

Az ember arra törekszik, hogy neki legyen jó az élete, s ne másoknak.

Baj ez?

*

Az embernek születésétől fogva annyi a hibája, hogy erővel alig győzi ellensúlyozni.

*

Az emberben olyan erős a vágy a meggazdagodásra, és erős a szerelemre. Csoda, hogy képesek vagyunk megölni egymást mind a kettőért?

*

Egyik ember sem rosszabb a másiknál, csak nem derül ki.

*

Az emberiség történetébe programhiba telepedett? A Teremtő tudta vajon, hogy mindent elpusztítunk majd?

*

A szépség és a rútság világunkban egymást karöltve létezik. Ha csak a szépség venne körül bennünket: másra vágyakoznánk.

*

Megunjuk a jót is!

*

A rossz szerepe az, hogy miatta törekszünk a jóra.

*

Nem kell hinnetek! Hisznek mások.

*

Az ember eszmélése hajnalán látta meg Istent először, s azóta próbál másoknak élményéről beszámolni.

*

A történelem kegyetlenebb uralkodói mindig összekovácsolták a haladó nemzeteket.

*

Az ember képes úgy elpusztítani a másikat, hogy arra nincs is semmi oka. Ezért lenne a teremtés ura?

*

Mennyit öltünk, mennyit pusztítottunk! S mégis, mégis létezzünk.

*

Fajok kihaltak, kihalhat az ember is?

*

Mi a jobb? Ölni vagy szeretni?

Mennyien ölnek mégis.

*

Az ember történelme során semmit sem változott. Ha alkalma volt, elpusztított másokat.

Közben boldog is volt. Gyermekei születtek.

Isten akarta, hogy így legyen?

*

Az ember akkor is elveszi, amire szüksége van, ha tetteért megbüntetik.

Isten akarta, hogy így legyen?

*

Az ember akaratát senki sem korlátozhatja. Lefoghatják, megbüntethetik, megkínózhatják.

Az ember szabadnak született.

Isten akarta így.

*

SZÉKELY–MAGYAR MÁRVÁNYTÁBLA

Széki Forró János
– a XVI. században kivégzett anyai ági felmenőim –
emlékének!

Unokáitoknak meséljétek, székelyek és magyarok!

A gyergyói havasokban, a hegycsúcsok és az ég között prédát keresve fejem fölött sas keringett, s szállt, lebegett a késő őszi napsütésben, mint egy vitorlázó repülőgép, s lábam elé, a sziklára árnyékot rajzolt.

Ott ültem, megpihentem, s csak néztem, bámultam a megszentelt tájat, amely után – Széki Forró János kivégzése óta – felmenőim annyit sóhajtoztak már.

Megértettem őket.

Mert az óhaza utáni vágy olyan, mint a kígyómarás. A mérreg fullasztó: a megmart hörög, szaggatottan, görcsösen levegő után kapkod, a szíve meg ugrana ki a helyéről! Haraphatják, szívhatják a marás helyét, de az csak egyre nagyobb, mind jobban sajog, és az emberi áldozat lassan belepusztul.

Felmenőimnek a határőrvidékről menekülniük kellett, mert Báthori István erdélyi fejedelem a székelyek ősi kiváltságait igyekezett megszüntetni, s mohósága olyan volt, hogy még a székely nemesek birtokaira is szemet vetett, s a reformáció kezdeti szakaszának zűrzavarában a katolikus székelyek üldöztetését vallási köntösbe is sikerült öltöztetnie.

Életben maradt őseim pedig tutajon menekültek, búcsút intettek a megszentelt ősi birtoknak, búcsút a hegyeknek, a szélnek, a fáknak, a legelőknek, aztán Széknek, ahonnan a tatár is elhurcolt hatszáz embert, és búcsút Boncidának. A kis-

Szamoson vízárral szemben eveztek, elérték a Tiszát, és meg se álltak a felső-magyar vármegyékig.

Énekeltek útközben, énekeltek, amikor megérkeztek. „Ki tudja merre, merre visz a végzet / Göröngyös úton, sötét éjje-
len. / Segítsd még egyszer győzelemre néped / Csaba királyfi,
csillag ösvényen. / Maroknyi székely, porlik, mint a szikla /
Népek harcának, zajló tengerén / Fejünk az ár jaj, hányszor
elborítja, / Ne hagy elveszni Erdélyt Istenünk!”

Szívük zakatolt, majdnem kiszakadt.

Fölöttem kitisztult az ég, a fenyőfák tűlevelein fénylő har-
matcseppek mint csillogó gyémántok csillogtak a vakító nap-
fényben, és a hegyek ölelésében párolgó gőzfürdővé változott
az érintetlen éden, amelyet Isten a székelynek hagyományo-
zott.

Előttem ér csobogott, feljebb tőlem cseppekben gurulva
kristálytisza víz bújt ki észrevétlenül a kövek közül, mint a
gyermek szeméből könnycseppek, s lejjebb patakká duzzadva
már a Marost táplálta, és sebesen zúgott az élet a Tiszába,
onnan a Dunába, egészen a tengerig, onnan a tengerekig,
hogy meg se álljon a végtelen óceánig.

A természet erejét változtatni lehet: korlátozni nem.

Ó, ha kiáltásom a Hargitáról a vízcseppekhez hasonlóan
ilyen egyenes úton célba érne!

*

Hargitai vízcseppek, vigyétek ti óhajtásomat, és székelyek
és magyarok, ti pedig meséljétek unokáitoknak, hogy a szé-
kelyek és a magyarok szabadok, büszkék és függetlenek!...

Akkor is, ha nem.

És a szülői házat, Európát mindig védték, védelmezték és
fogják.

De a székely és a magyar nem úgy volt ám távol, s nem
úgy tért haza, mint a bibliai tékozló fiú, aki elment, majd min-
denét elherdálta, s aztán éhesen és rongyokban tántorgott
haza és úgy zörgetett a székely kapun, hogy a házat őrző ku-
tya még a holdat is leugatta az égről.

Nem.

Unokáitoknak majd meséljétek, székelyek és magyarok, hogy a székelyek–magyarok a szülői házat nem hagyták el soha!

A portyázó, kalandozó s hátrafelé nyilazó lovasaik láttán – igaz – sokszor felcsendült az ima, hogy „A magyarok nyilaitól ments meg Uram minket!”, de a portyázással végül felhagytak, István király szavára hallgattak, megkeresztelkedtek, Mária országát és Európát szerették, tisztelték és védelmezték.

Európa hagyta volna akkor el a gyermekét? Anyai szív képes lehet ilyenre?

Meséljétek unokáitoknak, hogy nem!

Európa és vérei mindig szerették egymást, de leginkább titokban.

Amikor a székelyek–magyarok a szülői házat és hazát a mongoltól, a töröktől, az osztráktól, az oroszától, a szovjettől és a némettől védelmezték. Amikor szabadságharcaikat vívták, s amikor forradalmaikat – őseik megszentelt földjén és a pest-budai utcákon – vérbe fojtották.

És mondjátok unokáitoknak, székelyek és magyarok, hogy Európának is úgy kell majd szeretnie a székelyeket és a magyarokat, ahogy őket Attila, Árpád és Szent István gyermekei Mária országában szeretik.

És mondjátok véreiteknek, székelyek és magyarok, hogy ők pedig Európát oltalmazzák! Szeressék, tiszteljék, ahogy őseink ezer éven át tették.

És meséljétek unokáitoknak, székelyek és magyarok, hogy a székelyek és a magyarok lázadó, szabadságukat szerető, harcias, de hűséges európaiak.

Meséljétek, hogy székelynek, magyarnak lenni: rang, tartás és áldozat!

Meséljétek, hogy székelynek, magyarnak lenni helytállást jelent!

Meséljétek unokáitoknak, hogy székelynek, magyarnak lenni és azzá válni büszkeség.

Meséljétek!

Meséljétek unokáitoknak, székeltek és magyarok!...

*

Székel-magyar rovásírással a nedves földbe véstem faággal az A betűt:

A betűk kezdete! A székel-rovásírás ábécéje Alfától Omegáig! A variációk úgy illeszkednek egymáshoz, mint a gének, amelyek színessé és változatossá formálják a teremtést.

A székel-magyar rovásírást – ha lenne! – elhelyezném az Európai Unió népeinek kincses ládájába.

Szavak! Születnek, csiszolódnak és elkopnak. Újak születnek s mondatokat, történeteket alkotva világítják meg az elénk táruló világot, mint a kozmosz csillagokkal tűzdelt lepedője a végtelen égboltot.

A mitikus idő maga a teremtés, amelynek kezdetén a káosz artikulációjából született az alsó, a középső és a felső világ, a föld, a víz, az ég, a Nap, az égitegek, a növények, az állatok és az ember? A hangok képzéséből jöttek létre a szavak, azokból a mondatok, és az intelligencia égitegként világító találmánya az írás? Amelynek ismerete és használata korokon át papi kasztok és sámánok kiváltsága volt?

Az egyiptomi hit szerint az írás istentől való: Ré mondotta, és Thot feljegyezte. Isteni eredetűnek vallja az írást az iszlám is: Allah találta ki a betűket, s tanította meg rájuk Ádámot. Írott szent szöveg a Tóra is: „Isten maga készítette a táblákat, az írás Isten írása volt, bele volt vésve a táblákba” – olvasható a Bibliában. A Teremtés könyve említi, hogy a világ számokból és betűkből áll. Eszerint az ábécé betűinek sorra vétele

bizonyos értelemben azt jelenti, hogy bejárjuk a világminden-séget a kezdetektől a végig, vagyis az aleftől a tauig (az alfától az ómegáig).

Amikor bölcsészhallgató voltam, szerelmemnek írástörténet órákon székely–magyar rovásírással írtam a leveleket és később majd gyermekem anyjává lett évfolyamtársam ugyanezzel az írással adott választ a leveleimre.

Hogy történhetett, hogy ez az írás teljesen feledésbe merült? Hogy már sehol és semmikor nem használjuk!

Pedig krónikaíróink említik, hogy a magyarság egy részének, a székelyeknek saját írásuk volt. Állításukat a XV. századi történetírók is megerősítik, de a legfontosabb bizonyítékok mégis a fennmaradt rovásírásos emlékek. A **nikolsburgi ábécé** a legfontosabb közülük. A csehországi Mikulovóból (történelmi nevén: Nikolsburg) Svájcba került 1930-ban a hercegi könyvtár, amelyet ott eladtak. Az Országos Széchényi Könyvtár a luzerni árverésen vásárolta meg ezt – az 1483-ban készült – ősnymtatványt, amelynek végére bekötött pergamenlap hátán találták meg a székely–magyar rovásírás 46 betűs ábécéjét.

Az Úr adta és megőrizte.

Maradt négy templomi felirat: a székelyderzsi, a bögözi, az énlakai és az 1944-ben felfedezett – valószínűleg XIII. századi – homoródkarácsonyfalvi rovásírásos emlék, amelyek közül az énlakai unitárius templom kazettás mennyezetének egyik virágmintás díszítésű kazettáján jobbról balra olvasva látható a felirat: „Egy az Isten – Georgyus Musnai (de) Jágó”

Csíkszentmártonban és Csíkszentmihályon talált templomi feliratok csak másolatban maradtak meg.

Nevezetes a konstantinápolyi 1515-ből származó felirat, mely – jobbról balra olvasva – hírül adja, hogy „Ezeröttszáz-tizenöt esztendőben írták ezt, László király öt követét váratták itt...”

II. Ulászló király követeit hét esztendeig Sztambulban ugyanis visszatartotta Szelim szultán, s Székely Tamás, a tekinté-

lyes követség egyik tagja, a Követek háza külső falára rovás-írással véste fel a híradást életükről. Az Elcsi-hán – a Követek háza – 1865-ben leégett, Székely Tamás rovásírásos vésete megsemmisült, ám még 1553-ban Derschwam János, mint Ferdinánd király követének kísérője Sztambulban járt és lemásolta a követi szállás istállójának falát ékesítő feljegyzést. A másolat pedig a Fuggerek levéltárából került elő 1913-ban.

Próbálom emlékezetből felidézni az ábécét, amellyel egykor – igaz: segítséggel – leveleket írtam...

Kéki Béla írástörténetéből leendő könyvtartudósoknak vizsgáznunk kellett, s a székely–magyar rovásírásban nekem akkor az is tetszett, hogy egyes jelei közvetlenül a görög ábécéből származnak.

16 betűje feltűnően hasonlít a türk betűkre, két jel pedig a glagolita, tehát a cirill írásmód előtti ószláv írás megfelelő jeleire emlékeztet.

Mennyi hatás érte – érhetett – őseinket! Hány és hány civilizációval kerültek kapcsolatba, akiktől tanultak, s akik tőlük szerezhettek ismereteket!

A székely–magyar rovásírás sorvezetése jobbról balra halad.

Fiam, még az óvodában, amikor foglalkozásokon jobbról balra haladva rajzolta, írta első betűkezdeményeit, azt mondták neki:

– Úgy írsz, mint a zsidók!

Székely atavizmus lehetett ez a gyermeknél, akinek Széki Forró János ugyanúgy anyai ági felmenője, mint apjának?

Lehetett egyszerű véletlen is.

Németh Gyula a rovásírásról szóló munkájában írja: „Kizártnak tartom, hogy az írás használata – ilyen értékes kincse a műveltségnek – ha egyszer már megvolt, a többi törzsnél ne lett volna meg.”

Egyet kell érteni a szerzővel abban, hogy a székely írás a keresztény hitre még át nem tért magyarságnak általánosan használt írása volt, amely a kereszténység átvétele, s a latin

ábécé bevezetése után feledésbe merült, de megmaradt az elkülönülve és önálló szervezetben élő székelyeknél.

A székely rovásírás legterjedelmesebb emléke a *Marsigli-féle naptár*.

Az eredetije ugyan nem maradt meg, de Luigi Ferdinando Marsigli (1658–1730) olasz hadmérnök lemásolta és megmentette az utókornak. Az olasz mérnök a császári csapatok tisztje volt, részt vett Buda ostromában, majd Erdélybe vezényelték 1690-ben, s találkozott a naptárral, amely lényegében egy közel másfél méter hosszú faléc volt, aminek négy oldalára rovásírással vésték a névnapokat és a dátumokhoz kötött egyházi ünnepeket.

Marsigli kilenc papírlapra tudta lemásolni a jeleket. Bolognában őrzött hagyatékában olasz kutató fedezte fel a székely rovásírás e felbecsülhetetlen értékét, amelyről először Veress Endre írt 1906-ban a Magyar Könyvszemlében.

Volt ámulat és döbbenet Magyarhonban!

Az Osztrák–Magyar Monarchia külpolitikai praktikáinak – amit mindig osztrák külpolitikuskok műveltek – nem állt érdekében a magyarok „keleti kapcsolatainak” hangoztatása, sokkal inkább a finn-ugor nyelvrokonság túlhangsúlyozása.

A székely–magyar rovásírás ugyanis a *türk* írás családjához tartozik. A közép-ázsiai törökség törzsi szövetsége az V. század közepén Kelet-Ázsiáig a Fekete tengerig terjesztette ki hatalmát. Írását a *szogdoktól* vette át. A szogdok az Aral-tóba ömlő Oxus (Amu-Darja) folyó környékén éltek, és nyelvük a perzsával rokon nyelvek közé tartozott. Írásukat az *arámi* betűírás átvételével alakították ki.

Szogd közvetítéssel a türk írás is az arámiból származik tehát.

Őseinket az Urál-vidéki őshazájukban érte a türk hatás, aminek köszönhető a székely–magyar rovásírás.

Árámi betűírás!

Az *arameus* nyelv – amely Jézus nyelve volt! – leírt jelei hasonlíthatóak a székely–magyar rovásírásunkhoz!

Felemelő érzés volt Szíriában, Maalula környékén, a hegyekben élő keresztény arameus közösség között időzni! Templomuk zarándokhely, ahol tucatjával állnak a sziklakápolnák falaihoz támasztott mankók. A Maalulába zarándoklók hagyták ott, mert ott jártuk és fohászaik után már nem volt szükségük azokra.

S a mai iszlámhívő Szíriában – ahol a damaszkuszi Omajjad-mecsetben Keresztelő Szent János sírját őrzik, hiszen számos Ó- és Újszövetségi próféta, próféta a Koránban is –: ez az arameus közösség a mai napig is Jézus Krisztus nyelvét beszéli.

Székely–magyar rovásírásunk az arámiból szogd közvetítés-sel kialakuló türk írás családja-hoz tartozik tehát.

Követve az iszlámhívők gyakorlatát, mely szerint a Korán egy-egy sorát aranytáblába vésetik, s bekereteztetve otthon féltve őrzik – a rovásírás ábécéjét magam is táblába vésetem, hogy kincseim közé ezt a márványlapot a falra föltegyem. S amikor majd előtte megállok: képzeletben neveket, szavakat illeszték a betűkhöz, amelyek egymáshoz simulva a magyarok történelmét úgy foglalják keretbe, ahogy a rubint, a gyémántot és a zafírt a gyűrű.

*

Z

q

(A)**q**(uincum)

◊

k

K(ossuth Lajos)

T

j

J(ókai Mór)

1

i

I(stván király)

∅

h

H(argita)

†

gy

Gy(ergyói havasok)

A

g

G(árdonyi Géza)

f

F(orradalom) 1848 és 1956

e,é

E(lőd) és Álmos, és Ond, Kond, Tas, Huba és Töhötöm

d

D(essewffy Arisztid, az aradi tizenhármak és Batthyányi)

cs

Cs(okonai Vitéz Mihály)

c

C(salád)

b

B(uda)

a,á

Á(rpád)

Y t	T (amási Áron)
 sz	Sz (échenyi)
Λ s	S (egesvár)
И r	R (adnóti Miklós)
/ r	R (igómező)
Ŧ p	P (etőfi Sándor)
χ ö,ő	Ö (nkényuralom)
Σ ö,ő	Ó (szinteség)
Ɔ o,ó	O (rszág) és haza

	Ny (ereg)
	N (ándorfehérvár) és a Hunyadiak
	M (ikszáth Kálmán)
	M (óricz Zsigmond)
	L (ovas nomád)
	(A) nyj (a – Jézusé és Mária országa)
	Ak (araterő és honfoglalás)
	St (ílus)
	(Külö) nb

nd (Ko)**nd**

ck (Fi)**ck**(ó)

nt (Ho)**nt**

nc (Külö)**nc**

zs **Zs**(arnokság és Illyés Gyula)

z **Z**(ene és Bartók)

v **V**(arkocs)

ü, ú **Ü**(nnep) Március 15. Augusztus 20. Október 23.

u, ú (Jézus Kriszt)**u**(s)

ty **Ty**(úk vagy a tojás?)

*

Az Európai Unió népeinek – elképzelt – kincseskamrájába
kőbe karcolva a Székely Himnusz most pedig elhelyezem,
miközben a második versszak első sorát újra és újra elolvasom:

Arany János, Ady Endre és Tamási Áron betűit – a magyar
nyelv az Európai Unió egyik hivatalos nyelve! – a rovásírással
írt himnusz jobbról balra rajzolt jelei mellé azért odaillesztem:

„Maroknyi székely, porlik,
mint a szikla...”

EPILOGUS

A magyar szabadságát korlátozhatják. A magyart lefoghathják, megbüntethetik, megkínozhatják, de szabadságvágát ki nem olthatják.

A magyar önmagát és embertársait is nehezen elfogadó, öntörvényű, sámánkori identitását kereső.

Álmaiban nomád!

TARTALOM

1. Prológus	
A nomádok vágója	5
2. A magyarok könnyei	10
3. Magyar fohász	35
4. Árvák és boldogok	74
5. A ládika és az énekeskönyv	82
6. Az írástudók árulása	95
7. Volt egyszer egy érettségi	96
8. Önanalízis	105
9. Székely–magyar márványtábla	122
10. Epilógus	136

POLGÁR ERNŐ

író, drámaíró, dramaturg

Bácsalmás 1954. január 27.

1972–76 az OSZK-ban könyvtáros, 1976–77. a Rádió szerkesztője, 1977–79. az Országgyűlési Könyvtár, az Iparművészeti Múzeum könyvtárosa, 1979–97. a Madách Színház dramaturgja, 1997–98. a Színház- és Filmműv. Főisk. Tanulmányi vez., 1998– szabadfoglalkozású író, 2000–2004. www.blueshop.hu Online galéria és a Gutenberg Galaxis digitális kiadó vezetője. A www.hun-info.hu online hírügynökség felügyelő bizottságának elnöke.

1981. MTA-ösztöndíjas, 1982. Gendben ösztöndíjas, 1994. Soros-ösztöndíjas, 1998. Pro Renovanda Cultura Hungariae ösztöndíjas, 2000. a Magyar Művészeti Akadémia millenniumi alkotóművészeti pályázatán „Isten madárkái” című drámája dicsérő oklevelet kap. 2005. Nagy Lajos-díj, Bácsalmás díszpolgára.

Művei

Hullámsír, Hazatérők, Ady (1983), Túl az Egyenlítőn Madách Színház Rend. Korcsmáros György (1985), Randevú Bangkokban, Elítéltek, Tűzjárók (1991), Isten madárkái (film) (1994), A sárga csillagok nyomában (1992), Légy a feleségem! (1994), A Philemon fedélzetén a világ körül (1994), Lótuszvirág (Távol-keleti történetek) (1994), A sárga csillagok nyomában (Gettó a Délvidéken), 2. Bőv. kiadás (1997), Egy asszony második élete (1997), Szerelmek (1999), A Szent István parki fák (2000), Színészek és színésznők bűvöletében (2000), Civilizációk nyomában (2001), Az iszlám világ titkai (2001), Az istenek szigete (2002) Káma szolgája /Egy indiai herceg élete/ Halálos csók (2004) Hogyan lettem anya (2005) A kultúrák eredete és ősképei (2005) Egy asszony második élete (4. jav. kiadás) (2006) Kleopátra vitorlása (2006).

Előkészületben

Az iszlám világ titkai, A tenger hangja, Óceánia, A karácsonyfa becsukta szemét, India és más világok – Az Éden nyomában

Honlap: www.szepiroktarsasaga.hu/Polgár

www.litera.hu/Polgár

www.google.hu/Polgár

HÁTSÓ BORÍTÓ

Polgár Ernő
portréfotója

„A professzor egyre nagyobb érdeklődést mutatott.

– Föl nem foghatom – kérdezte –, ha már rá is kényszerítették a magyarokat hitük elhagyására: sámánkultúrájuk főbb elemeit miért nem őrizhették meg? A magyar, ez a keleti türk nép honfoglalás után miért nem kötődhetett sajátjaihoz? A hun–magyar lovas nomád népet miért kényszerítették arra, hogy az európai kereszténység értékrendjét védje? Miközben ő maga véreszteségben elgyengült...

Meddig tarthat a nomádok vágója?

– Dzsingiz kán is a tudomásunkra hozta – feleltem –, hogy Magyarországon csupán átvonulni szeretne. Tudott a keleti rokonságról, és azt számon is tartotta.

S most én tettem fel kérdéseket.

– Vérokonaikkal, a törökökkel miért kellett évszázadokon át csatározni? A török ellen Dózsa Györggyel keresztes hadakat szerveztetni? Hogy katonáit végül mind felkoncolják?! S hogy a magyar a magyart elpusztítsa?!

A professzor válaszolt.

– Mert Európa félt. Rettegett a harcias hunoktól, a magyarok nyilaitól, a nomádok vágójától... És sikerült a magyarokat a törökkel folytatott öldöklés közben olyan erőtlenné tenni, hogy a kitervelt testvérháborúnak csak az osztrákok segítségével lehetett véget vetni. S már kezdetét is vehette az osztrák elnyomás. Majd következett az 1848-as forradalom és szabadságharc, a haynauai megtorlás, s magyar területekre az idegenek betelepítése... S hogy az út vége Trianon? Nem magától értetődő?

– Ördög szánkázik a lelkemen! – morogtam. – Balekok történelmének tartani azt, ami a történelemkönyveink szerint

dicsőség! István királytól Mátyás királyig! A Hunyadiaktól a törökverőig! Hiszen ők történelmünk nagyjai mind! Tereink, utcáink nevei! Akiknek szobrokat állítottunk! Akik álmaink szereplői! Akik meséink és regényeink hősei! És szerelmes atyánkfiai! Fiaink és leányaink érettségi tételei!

A professzor belemerült a gondolataiba.” – írja a szerző a NOMÁDOK VÁGTÁJA c. kötetének előszavában. Majd könyvét így fejezi be:

„A magyar szabadságát korlátozhatják. A magyart lefoghathatják, büntethetik, kínozhatják, de szabadságvágyát ki nem olthatják.

A magyar önmagát és embertársait is nehezen elfogadó, öntörvényű és sámánkori identitását keresi.

Álmaiban nomád.